

Examensarbete

Våren 2011

Sektionen för Hälsa och samhälle
Socionomprogrammet

Kurs SA8362 Kunskapsproduktion i socialt arbete

Från institution till samhälle

LSU-dömda ungdomars upplevelse av
delaktighet i utslussning och eftervård

Författare

Evelina Jönsson

Diana Edvinsson

Handledare

Sven-Erik Olsson

Examinator

Anders Giertz

Kristianstad Högskolan | www.hkr.se

Abstract

Title: From institution to society. Experience of participation among youths leaving closed institutional care.

Authors: Evelina Jönsson and Diana Edvinsson

Supervisor: Sven-Erik Olsson

Assessor: Anders Giertz

The aim of our study is to gain increased knowledge and understanding of how young people who has been sentenced to closed institutional care experience their own possibility to participate and influence the transition and aftercare, and which, if any, importance they believe this has for their readjustment to society. The study is based on a qualitative method. The data consist of interviews with four young persons, of which three, at the time for our interviews, where in the transitionphase, and one had left the institution a few years ago. The study's theoretical framework is based on Erving Goffmans theory about stigma and the empowerment theory. We have also used earlier studies within the area to understand and interpret our data. The result indicates deficits in terms of the young people's possibility to participate and influence the planning and implemantation of the transition from the special home of closed institutional youth care. The youths express a wish to be more involved and be able to influence more, yet at the same time there seems to be an acceptance among the youths concerning the fact that they are not given the possibility to participate, which can be related to a view of themselves as less worthy.

Keywords: closed institutional youth care, SiS, participation, young offenders, transition, aftercare.

Förord

Först och främst vill vi tacka våra intervjupersoner som delade med sig av sina värdefulla erfarenheter och upplevelser. Utan er hade studien inte varit möjlig att genomföra. Vi vill också framföra ett tack till den institution som var behjälpliga i att förmedla kontakt med några av dessa ungdomar. Till sist vill vi också ge ett stort tack till vår handledare Sven-Erik Olsson, som genom engagemang, inspiration och konstruktiv kritik har fört vårt uppsatsarbete framåt.

Kristianstad 29 maj 2011

Diana Edvinsson & Evelina Jönsson

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.1.2 Problemformulering.....	6
1.1.3 Syfte.....	6
1.1.4 Forskningsfrågor.....	6
1.2 Tidigare forskning.....	7
1.2.1 Barnombudsmannen.....	7
1.2.2 Demokrati i det lilla - Hermodsson och Hansson.....	7
1.2.3 Allians under tvång - Teci Hill.....	10
1.2.4 Totala institutioner - Ervin Goffman.....	12
1.3 Förförståelse.....	15
1.4 Avgränsningar.....	17
1.5 Begreppet definitioner.....	18
1.6 Teoretisk ram.....	22
1.6.1 Stigma.....	22
1.6.2 Empowerment.....	24
2. Metod och genomförande	29
2.1 Metodval.....	29
2.1.1 Datainsamlingsmetod.....	30
2.2 Population och urval.....	31
2.2.1 Urvalsförfarande.....	33
2.3 Forskningsetiska överväganden.....	36
2.4 Sökvägar och sökord.....	41
2.5 Arbetsfördelning.....	42
2.6 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet.....	43
2.6.1 Analysförfarande.....	45
3. Resultat och diskussion	47
3.1 Upplevelsen av delaktighet; möjlighet, hinder och betydelse.....	47
3.2 Behandlingsprogrammets betydelse för återanpassningen till samhället.....	52
3.3 Kontrasten mellan institutionen och samhället.....	55
3.4 Rädslan för samhället utanför.....	57
3.5 Sysselsättningens betydelse efter utslussning.....	58

3.6 Delaktighet i planeringen av utslusning och uppföljning	60
3.7 Kontakten med institutionen efter utskrivning.....	64
3.8 Vikten av att bli lyssnad på och känna tillit till någon	65
3.9 Rädslan över att klara sig själv.....	67
3.10 Ungdomarnas inställning till institutionsvård	69
3.11 Ungdomarnas tankar om framtiden.....	73
3.2 Slutdiskussion och förslag till vidare forskning.....	76
Referenser	
Bilagor	

1. Inledning

Det första kapitlet inleds med bakgrundsbeskrivning och problemformulering vilket utgjort vår utgångspunkt för undersökningen. Vår avsikt är att väcka ett intresse för olika frågeställningar inom ämnesområdet sluten ungdomsvård och ungdomars syn på delaktighet i utslussning och eftervård. Därefter beskrivs syftet med vår studie samt vilka frågeställningar som ska besvaras. Vidare kommer en presentation av den aktuella litteratur och forskning som vi valt att använda oss av i vår studie, vilket har utgjort en fördjupad grund till vår undersökning samt vårt kommande resultat. Detta kapitel innehåller också avgränsningar, förförståelse och definition av begreppet delaktighet. Kapitlet avslutas med en presentation av tilltänkt teoretiskt ram.

1.1 Bakgrund

Vikten av barn och ungas delaktighet betonas i socialtjänstlagen, som säger att insatser som rör barn ska utformas och genomföras i samråd med den unge, samt att dennes inställning så långt som möjligt ska klarläggas (SFS 2001:453). Barn och unga på institution tillhör en utsatt grupp som vårdas under samhällets tvång, ofta mot sin egen vilja (Mattson, 2008; BO, 2006). Vikten av delaktighet och möjlighet till påverkan för unga som blir föremål för tvångsåtgärder framstår för oss därför som särdeles viktig att belysa. Delaktighet under tvångsvård kan tyckas motsägelsefull, eftersom den placerade ungdomen befinner sig i en ojämlik situation, där han eller hon står i beroendeposition gentemot personalen. Det är därav intressant att undersöka delaktigheten ur ungdomarnas eget perspektiv. Vårt intresse för denna grupp kom av en undran kring hur dessa ungdomar förbereds för ett liv utanför institutionen, och hur de själva ser på delaktighetens betydelse i processen att återgå till ett liv i samhället.

Varje år blir cirka 100 ungdomar, med en majoritet av pojkar, i åldern 15 -17 år dömda till så kallad sluten ungdomsvård, enligt lagen (SFS 1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU). Straffet är tidsbestämt och avtjänas på ett särskilt ungdomshem istället för i fängelse och under vistelsen ska ungdomen få vård och behandling (www.stat-inst.se). Planeringen och genomförandet av den slutna ungdomsvården görs av Statens Institutionsstyrelse, i samverkan med socialtjänsten. När ungdomens vistelse på det särskilda ungdomshemmet planeras är det meningen att det även ska utformas en plan för utslussning och eftervård (ibid.). Enligt LSU (SFS

1998:603) ska den behandlingsplan som upprättas vara inriktad på ungdomens anpassning till ett liv i samhället, utanför institutionen. Också denna planering görs i samverkan mellan socialtjänst och institutionen och enligt SiS (www.stat-inst.se) ska det alltid framgå vem som är ansvarig för att insatserna ska genomföras samt när och hur en uppföljning ska göras.

När den unge inleder vistelsen på ungdomshemmet görs en behandlings- och utredningsplanering, samt en så kallad ADAD inskrivning, vilket är ett utvärderings- och dokumentationssystem som är tänkt att ge en gemensam grund för bedömning av ungdomarnas problematik, samt vara till hjälp för att utveckla och förbättra ungdomsvården (<http://www.stat-inst.se/>). ADAD bygger på intervjuer med ungdomarna vid inskrivning, utskrivning och efter behandling och berör ämnen som hälsa, familjeförhållanden, vänner och fritid, alkohol och droger, samt arbete eller annan sysselsättning. Enligt SiS beskrivning får ungdomarna genom de strukturerade intervjuerna en möjlighet att bli mer delaktig och påverka vården genom att ge sin egen bild av sin livssituation och tala om vad de vill ha hjälp med. På detta sätt, menar SiS, kan vistelsen på institutionen bli så meningsfull som möjligt.

SiS (www.stat-inst.se) beskriver utredningsperioden som en fas som varar under cirka fyra veckor och innefattar individuella samtal, psykologsamtal och test samt pedagogisk utredning. Sedan utredningen blivit klar och presenterats börjar planering av behandling, familj och nätverksarbete, utbildning, eventuella vidare psykologsamtal samt fortsatta individuella samtal. Behandlingsplaneringen revideras fortgående under ungdomens placering, i samverkan mellan behandlingspersonal och socialtjänsten. Enligt SiS tjänstekarta görs behandlingsplanering, utslussningsplanering och revidering av dessa i samverkan med den unge. De olika faserna är indelade veckovis och varje period har ett specificerat innehåll, där olika aktörer är involverade, såsom behandlingspersonal, psykolog, socialtjänst etc. Ungdomen kommer under sin vistelse på ungdomshemmet, enligt vad som går att utläsa i SiS tjänstekartor, att genomgå rad olika tidsperioder, där ett flertal människor från olika yrkesgrupper är involverade i ungdomens placering och tid på institutionen. Det handlar om allt från psykologer och behandlingspersonal till socialtjänst, kontaktpersoner och pedagoger (ibid.). Runt ungdomen tycks alltså finnas en rad olika vuxna aktörer, vilka Mattson (2008) menar alla är relevanta för att kunna förverkliga den unges rättigheter och skyldigheter. En fråga som däremot väcks är hur

lätt eller svårt det är för ungdomar på institution att dels få tillräcklig information och kunskap och dels att kunna hävda sin rätt bland denna mängd vuxna med olika yrkesroller.

Vid placering på särskilt ungdomshem erhåller ungdomarna ett informationsbrev från SiS, där ungdomen informeras om sin rättighet att vara delaktig och bli respekterad för sina åsikter, men också deras möjlighet att framföra klagomål till de verksamma på ungdomshemmet (www.stat-inst.se). Vidare framhålls vikten av att ungdomen själv är med och påverkar sin framtid genom att vara delaktig i vårdplaneringen i så stor utsträckning som möjligt. I SiS tjänstekarta framgår även att så kallade brukarforum ska ske regelbundet, där ungdomarna får chansen att komma till tals och påverka sin vistelse och verksamheten i stort. Dessa synpunkter uppges därefter kommuniceras mellan ledning och forumet för att verka som ett underlag för planering och utveckling av verksamheten (ibid.) Efter att ha tagit del av SiS tjänstekartor för mottagning och utredning samt behandlingstiden och utslussning får vi intrycket av en tydlig, strukturerad och välplanerad gång för ungdomens tid på institutionen, där ett flertal olika professioner är involverade i såväl mottagning, behandling och utslussning. En fråga som här väcks är hur väl denna struktur och planering faktiskt fungerar och hur den upplevs av ungdomarna. Utifrån det vi kunnat utläsa i genomgång av litteratur och aktuella rapporter (Mattson, 2008; BO, 2006; Hermodsson & Hansson, 2005) anses delaktighetens ha stor betydelse för att ungdomen ska lyckas i sin återanpassning till samhället och enligt SiS (www.stat-inst.se) läggs mycket fokus på en individuell planering som genomförs utifrån ungdomens delaktighet. Samtidigt visar enligt Petterson (2010) statistiken på en besvärande hög återfallsprocent hos denna grupp.

Vi frågar oss därför vad delaktighet innebär och om det kan ha olika betydelse för olika grupper. Kanske är det så att ungdomarna själva inte tillskriver delaktigheten lika stor betydelse som yrkesprofessionella gör när det gäller delaktighetens betydelse för ungdomens återanpassning till samhället? För att närmare kunna belysa frågan gällande delaktighet, dess existens och dess betydelse, vill vi lyfta fram ungdomarnas egna berättelser kring detta.

Enligt Ekbom et al (2006) har ungdomar som blivit dömda enligt LSU begått allvarliga brott, en majoritet av dem med våldsinslag. Ungdomarna har dessutom ofta en

omfattande psykosocial problematik, vilken kan vara svåra att förändra (Andreassen, 2003). I en uppföljningsrapport från SiS framgår att förhållandevis många av de ungdomar som dömts till sluten ungdom återfaller i brott. Ungdomar som placerats enligt LSU riskerar återfall i brott i större utsträckning än de som suttit i fängelse. De har i jämförelse med fängelsestraff längre strafftid och ingen möjlighet till villkorlig frigivning (Pettersson, 2010). Thunved et al. (2010) menar å andra sidan att sluten ungdomsvård ofta används för allmänpreventiva skäl, vilket innebär ett ingripande med omedelbara stränga påföljder, trots att straffvärdet inte i sig är påtagligt högt. Detta för att uppnå en moralbildande eller avskräckande effekt som motverkar brottslighet. Skälen för frihetsberövande, skriver Thunved et al. handlar ofta om att ungdomen begått nya brott trots att de varit föremål för insatser hos socialtjänsten, eller att domstolen inte anser socialtjänstens tänkta insatser vara tillräckliga. Denna bedömning har gjorts av domstolar även då socialtjänsten ansökt om vård enligt LVU på särskilt ungdomshem, alternativt frivillig placering på institution eller öppenvård (Thunved et al, 2010). I en rapport från socialstyrelsen (2009) beskrivs att debattartikel i Svenska Dagbladet (SvD, 2011-03-06) skriver justitieminister Beatrice Ask om vikten av ökade insatser mot ungdomsbrottslighet. Ask uppger att ungdomar är den mest brottsaktiva gruppen i samhället i förhållande till sin andel av befolkningen, något som bekräftas i en rapport av socialstyrelsen (2009). Framförallt begås flest brott i åldern 15-17 år. Ask pekar även på de dystra siffror som gäller för de ungdomar som blir dömda till sluten ungdomsvård; tre av fyra återfaller i brott inom tre år efter avtjänat straff.

Betydelsen av en planerad och väl genomförd utslussning, i samråd med den unge, är stor, menar Petterson (2010), då övergången mellan institution och samhälle är kritisk period där risken för återfall i brott är hög. Petterson hävdar att forskning och erfarenheter visar på minskat återfall i brott om insatser sätts in under vistelsetiden följs av insatser i utslussningen och eftervården. Vad insatserna ska utgöras av framgår dock inte, men som en möjlig faktor lyfter Petterson fram permissioner, då hon upptäckt att de som inte återföll oftare och mer regelbundet hade dag- och nattpermissioner. Petterson påpekar dock att det är svårt att veta hur permissioner kan relateras till återfallsrisken och att det behövs fortsatta studier om vad som påverkar återfall i brott.

Det finns flera anledningar till varför ungdomars delaktighet i sin egen behandling är viktig. Att barnets röst ska bli hörd i alla frågor som rör barnet självt fastslås i

Barnkonventionen (UD, 2006). För att institutionsplacerade ungdomars behandling ska bli framgångsrik är en avgörande förutsättning att ungdomen är delaktig i vården, får komma till tals och får insyn i sin egen behandling. Att uppleva att man själv kan vara med och påverka är en viktig faktor för att behandlingen ska bli begriplig och meningsfull (Hermodsson & Hansson, 2005). Med tanke på den höga återfallsfrekvensen för LSU-dömda ungdomar frågar vi oss hur ungdomarnas delaktighet ser ut i realiteten, inom ramen för SiS verksamhet.

Att det finns brister kring LSU-dömda ungdomars utslussning har på senare tid uppmärksammats på politisk nivå. I början av mars i år inkom regeringen med ett lagförslag om förbättrad utslussning, en remiss som överlämnas till Lagrådet för översyn och yttrande (Regeringen, 2011). Regeringen (2011) framhåller betydelsen av en väl planerad och individuellt anpassad verkställighetsplan där hänsyn skall tas till den dömdes förutsättningar. Genom delaktighet i planeringen skapas förutsättningar för den dömda att ta mer aktiv del i och ökat ansvar för arbetet med att förändra sin situation. Förslag till ändringar i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård föreslås träda i kraft 1 augusti 2011 och innebär bland annat att det i 3 § LSU tydliggjorts för kraven på en individuellt utformad verksamhetsplan ska upprätthållas för den dömda (www.stat-inst.se). Regeringen anslår också i sin budgetproposition 20 miljoner extra åt Statens institutionsstyrelse till förstärkt utslussning inom sluten ungdomsvård (prop. 2010/11:1, utg.omr. 9).

Andreassen (2003) menar att det är av stor vikt att bibehålla och följa upp de vård- och stödinsatser som funnits under placeringen även efter frigivningen. Ungdomen kan aldrig bli "färdigbehandlad" på institutionen. Enligt Andreassen (2003) finns det, trots omfattande placeringar av ungdomar, mycket lite information om hur det går efter avslutad institutionsbehandling. Detta tycks även vara fallet i den forskning vi tagit del av; delaktigheten benämns som central för framgångsrik vård och minskat återfall, men det finns inga studier i uppföljning visat på att delaktighet i behandlingsvården är det mest framgångsrika. Det är därav intressant att undersöka hur ungdomarna själva ser på möjligheten till delaktighet samt hur de ser på delaktighetens betydelse för återgången till samhället. Genom att ta del av LSU-dömda ungdomars berättelser hoppas vi kunna spegla betydelsen av ungdomars delaktighet i utslussning och eftervård, utifrån ungdomens erfarenhet.

1.1.2 Problemformulering

Efter genomgång av forskningsmaterial och litteratur har vi uppmärksammat att det finns brister i planeringen av utslussning och eftervård för ungdomar dömda till slutet ungdomsvård, vilket gör att många ungdomar återfaller i brottslighet efter frigivning.

Klart tycks vara att utslussning och eftervård har en central del i ungdomens möjlighet att återanpassas till ett liv i frihet, där ungdomens egen delaktighet är en viktig faktor för behandlingens framgång.

Det kan antas att ungdomar som antingen lämnat eller är på väg att lämna ett särskilt ungdomshem har viktiga erfarenheter att berätta om när det kommer till delaktighet under placeringen. Vi vill därför i denna undersökning lyfta fram ungdomarnas egna erfarenheter av möjlighet till delaktighet i planering av utslussning och eftervård, samt vilken betydelse de tror att delaktighet har för deras återanpassning till samhället.

1.1.3 Syfte

Syftet med undersökningen är att få en ökad kunskap och förståelse för hur LSU - dömda ungdomar ser på sin egen delaktighet och möjlighet att påverka utslussning och eftervård samt vilken betydelse, om någon, som ungdomarna tror att detta har för deras återanpassning till samhället.

1.1.4 Forskningsfrågor

De centrala forskningsfrågorna är:

- Hur upplever ungdomarna möjligheten till delaktighet i planeringen av utslussning och eftervård?
- Vilken betydelse anser ungdomarna att delaktighet i planeringen har för deras återanpassning till samhället?

1.2 Tidigare forskning

Vi presenterar här ett urval av tidigare forskning kring institutionsplacerade ungdomar och delaktighet, vilka vi anser vara relevanta utifrån vårt syfte och vår problemformulering.

1.2.1 Barnombudsmannen

Barn och ungdomar som placerats på institution upplever att de inte kan påverka sin situation och att besluten fattas över deras huvuden, utan att de har fått ge sin syn på saken. Detta framgår i en rapport av Barnombudsmannen (2004) där institutionsplacerade ungdomar deltagit i en enkätundersökning om deras möjligheter att komma till tals och kunna påverka. Många av ungdomarna känner inte till sina rättigheter och informationen från de vuxna aktörerna kring barnen tycks vara bristfälliga. I rapporten framgår att nästan hälften av ungdomarna anser att de kan påverka genom att säga vad de tycker, medan den andra hälften anser sig inte ha något inflytande alls. Andra saker som ungdomarna tar upp kring temat påverkan är att de aldrig eller sällan blir tillfrågade om vad de tycker om saker som regler på institutionen, sin skolgång och fritid, eller om sin familj och vänner (BO, 2004).

1.2.2 Demokrati i det lilla - Hermodsson & Hansson

I SiS forskningsrapport, *Demokrati i det lilla*, undersöker Hermodsson och Hansson institutionsplacerade ungdomars syn på sin möjlighet att vara delaktiga i sin behandlingsprocess. Författarna knyter bland annat an till begreppet empowerment, ett mångtydigt begrepp som inom socialt arbete ses som både en teori, en metod eller en process. Empowerment, skriver författarna, innefattar en maktaspekt där människor får kontroll över sin situation och når sina mål. Inom ramen av forskningsrapportens kontext kan empowerment tolkas som att ungdomen sätts i centrum för att öka dennes inflytande och självbestämmande, men författarna menar att detta kan vara svårt att realisera då behandlingen sker under tvång. I studien intervjuades 92 ungdomar på olika SiS-institutioner, varav en majoritet av ungdomarna är placerade enligt LVU, lagen om vård av unga. Ungdomar i tvångsvård är utsatta, menar författarna, varför det är särskilt viktigt att undersöka hur denna grupp upplever sin möjlighet att komma till tals och påverka sin situation på ungdomshemmet. (Hermodsson & Hansson, 2005)

Den centrala utgångspunkten i studien är att om vård och behandling skall vara framgångsrik så krävs det att ungdomen upplever delaktighet i förändringsarbetet samt ges en möjlighet att påverka sin situation och får komma till tals. Författarna skriver att delaktighet i den egna behandlingen kan vara svårare att genomföra då ungdomar är placerade med tvångsåtgärder, men att delaktigheten är lika viktig som i all annan vård. Genom att ungdomar ges kunskap om rättsregler och får reell insyn i sina egna ärenden stärks ungdomarnas möjligheter att komma till tals och få sina rättigheter tillgodosedda. (Hermodsson & Hansson, 2005)

Att ge utrymme för ungdomars egen syn och låta deras erfarenheter framkomma benämner författarna som ”demokrati i det lilla”. Genom att få kunskap om och insyn i sin behandling, samt möjligheter att komma till tals stärks ungdomarnas resurser. Detta, menar författarna, innebär ett steg mot ”demokrati i det lilla.” Vidare påpekar Hermodsson och Hansson att när barns behov och rättigheter diskuteras så är det ofta de yngre barnen som åsyftas, medan rättigheter för ungdomar som på grund av eget beteende hamnat i tvångsvård inte lyfts fram på samma sätt. (Hermodsson & Hansson, 2005)

På särskilda ungdomshem har personalen befogenheter som begränsar ungdomarnas autonomi, deras rätt att bestämma över sig själva. Ungdomen befinner sig på låsbara avdelningar, deras kontakter med omvärlden begränsas och personalen har rätt att visitera dem, kräva urinprovslämning samt avskilja dem. Situationen är mer komplicerad än vid frivillig vård, menar författarna, men att ungdomens vilja ska tas i beaktande är fortfarande lika viktigt. Hur ungdomarna själva ser på sin egen delaktighet vet vi, enligt författarna, inte så mycket om, eftersom det är få studier som belyst ungdomarnas egen syn på delaktighet. Ofta finns delaktigheten däremot med som en betydelsefull faktor i forskning om olika behandling. Vidare skriver Hermodsson och Hansson om vikten av att ungdomen förstår dessa befogenheter eller regler som finns, eftersom det påverkar ungdomarnas möjlighet att påverka och få inflytande. När regler och befogenheter inte är meningsfulla eller begripbara riskerar ungdomens motivation till delaktighet och till att ta till sig av behandling minska. För att ungdomarna ska kunna vara delaktiga bör de vara involverade i varje steg. (Hermodsson & Hansson, 2005)

I resultatet av undersökningen framgår att ungdomarna upplever att möjligheten att göra sin röst hörd och kunna påverka är liten. Flertalet av ungdomarna, skriver författarna, var inte alls förberedda på vad som väntade och få upplevde att de fick säga sin mening vid placeringen. De regler som finns, vilka även finns formulerade i lagtext, om hur den unga ska informeras och göras delaktig vid placering på institution menar författarna inte följts på så sätt att ungdomarna uppfattat sig varken informerade eller delaktiga, vilket är allvarliga brister. Vidare beskriver författarna att sju av tio av de intervjuade ungdomarna uppger att det inte är någon mening att säga vad man tycker, eftersom personalen inte bryr sig ändå. Detta, menar författarna, tyder på brister vad gäller ungdomarnas syn på sin egen delaktighet, vilket är beklagligt eftersom kontakten och inställningen till personalen kan tänkas ha betydelse för hur ungdomarna kan komma till tals och vara delaktiga i sin behandling. Vikten av att personalen ger information, lyssnar och tar reda på de ungas åsikter är central för ungdomarnas delaktighet. (Hermodsson & Hansson, 2005)

Förutsättningarna för delaktighet är dock goda åtminstone ur ungdomarnas perspektiv, menar författarna. Undersökningen visar att ungdomarna är intresserade av sin behandling, vill vara med och påverka, samt har idéer och åsikter om hur behandlingen kan se ut. Ungdomarna uttalar också en vilja om att få hjälp med sina problem och att det är viktigt att kunna vara med och påverka sin behandling. En viktig faktor för att kunna göra så, påpekar Hermodsson och Hansson, är att ungdomarna får fortlöpande information och att det finns en fungerande kommunikation mellan ungdom och behandlare, så att ungdomen känner till vad det är de kan påverka och säga till om. Vidare krävs att personalen lyssnar på ungdomarna, frågar efter deras åsikter och tar hänsyn till dem, något som Hermodsson och Hansson menar brister. (Hermodsson & Hansson, 2005)

Vad gäller regler på institutionen svarar endast en fjärdel av ungdomarna att dessa används rättvist. Acceptansen för regler är hög, skriver författarna. Samtidigt anses de användas för strängt och orättvist, något som författarna menar tyder på en låg grad av rättssäkerhet på institutionerna. Ungdomarna uppfattar reglerna som orättvisa och att de tillämpas fyrkantigt, något som därmed ger låg legitimitet bland ungdomarna. För att öka acceptansen av regler måste de tillämpas individuellt och motiverat, utifrån den unges egna förutsättningar. Detta, menar författarna, skulle öka institutionens legitimitet

och ge bättre vårdförutsättningar. Vidare framgår i Hermodsson och Hanssons undersökning att knappt hälften av ungdomarna säger sig ha en skriftlig behandlingsplan andra visade sig vara ovetande om att de hade en behandlingsplan. Detta visar på att behandlingsplanen inte är det viktiga instrument som den är tänkt att vara, för att kommunicera mål och insatser i ungdomens behandling. (Hermodsson & Hansson, 2005)

Existerande regler och lagar om delaktighet och myndigheters skyldighet att införliva dessa i den unges vård, menar författarna är verktyg som kan ge ungdomen ”demokrati i det lilla”. Utifrån sitt resultat hävdar författarna att det finns ett ”demokratiskt underskott” bland ungdomar i tvångsvård, då avståndet mellan socialpolitiska mål och ungdomarnas faktiska upplevelser, är långt. Hermodsson och Hansson tror på bättre vårdresultat i det fall ungdomarna getts möjlighet till ökad delaktighet och känt att de blivit lyssnade på. (Hermodsson & Hansson, 2005)

1.2.3 Allians under tvång - Teci Hill

Teci Hill har forskat i fenomenet behandlingsallians samt vilka förutsättningarna är för att en behandlingsallians i stället för en skenallians ska utvecklas på särskilda ungdomshem . Hill har följt 37 ungdomar intagna under LVU eller LSU och 24 behandlare från innan behandlingens start tills efter att den avslutats genom att göra fältstudier i form av observationer och intervjuer. Med behandlingsallians menar Hill själva behandlings- samarbetet mellan behandlare och ungdom som bygger på deltagarnas gemensamma uppfattningar och överenskommelser om vad som skall uppnås under behandlingstiden. Med skenallians menar Hill att en ömsesidig, tillfällig och implicit överenskommelse som görs mellan ungdomarna och behandlarna till de regler som upprättats av ungdomen eller institutionen, detta för att slippa konflikter och påverkan och skapa en så uthärdlig tillvaro som möjligt på institutionen. (Hill, 2005)

Enligt Hill tar sig behandlingsprocessen olika form beroende på vilket professionellt ideal behandlaren utgår ifrån, vilket i sin tur anses ha betydelse för hur de kommer att förhåller sig till de två mest centrala aspekterna kontroll och kontakt, i relation till ungdomarna. Det har enligt Hill tydligt framkommit att det finns svårigheter när det gäller att upprätthålla en balans mellan kontakt och kontroll samt till motivation till

frivilligt deltagande och att ta till tvångsåtgärder, vilket kan ses som ett dilemma som oftast leder till en skenallians. Lösningen till att skapa en god behandlingsallians handlar enligt Hill om att hitta en balans mellan att etablera en god kontakt och att fortfarande utöva och ha kontroll. Behandlarna uppfattar detta dilemma som uppstår kring kontakt och kontroll som två skilda och oberoende dimensioner. Medan ungdomarna ser dessa två dimensioner som att de är beroende av varandra för att en fungerad behandling ska utvecklas. Hur ungdomarna upplever behandlarens inställning till och tillämpande av regler, det vill säga en form av kontroll samt hur de upplever kvalitén i kontakten med behandlarna är avgörande för hur de kommer att uppfatta och respektera gränser. När ungdomarna känner att avvikelser från regler inte gjorts med omtanke till dem och utan någon särskild motivering till ändringen uppfattas det som en svaghet hos behandlaren vilket kan ses som ogynnsamhet även i de fall där behandlaren drar ut på gränser i syfte att försöka skapa en god kontakt. Hill påstår att hon fått tidigare forskning bekräftat, gällande att ungdomar inte upplever gränssättningar och regler som något negativt utan i stället är något som skapar lugn och trygghet på institutionen. Hill menar att de motstånd som görs mot regler i stället kan ses som ett hjälpsökande utifrån ungdomens åldermässiga utveckling. (Hill, 2005)

Andra viktiga faktorer som ungdomarna uttrycker i Hills undersökning var behandlarnas förmåga till omtänksamhet, flexibilitet och trovärdighet. Ungdomarna har uttryckt vikten av att behandlarna kan göra något utöver arbetsuppgifterna eftersom det ses som ett tecken på att de bryr sig. När de gäller flexibilitet och ändringar av regler handlar det för ungdomarna om att dessa ändringar har gjorts efter att en diskussion förts med dem med hänsyn till deras behov och att beslut är motiverat. I annat fall kan ungdomarna känna sig underordnade, nedtryckta och kontrollerade av den makt som behandlarna utför. Ungdomarna ser då gärna behandlarna som ”plitar”. En annan betydelsefull faktor som ungdomarna nämnt är behandlarnas förmåga att stå för det de lovat eftersom det är viktigt för att de ska kunna känna tillit till och göra behandlaren till en trygg person. Ytterligare en faktor som ungdomarna visat missnöje över är sysslolösheten. Men det finns skillnader gällande de mer låsta och de mer öppna avdelningarna eftersom de mer öppna avdelningarna möjliggör för mer aktiviteter vilket gör att kontakt mellan ungdom och personal lättare kan utvecklas. Mer slutna avdelningar tenderar risk för aggression och frustration. (Hill, 2005)

Genom att lyfta fram konflikter och identifiera hinder lyfts även riskerna för skenallians och allianshaveri till ljuset, vilket enligt Hill ökar möjligheten att utveckla den genuina behandlingsalliansen. För att utveckla god behandling för dessa ungdomar krävs behandlingspersonal som är professionella och som innehar en god psykologisk kompetens. Behandlarna uttrycker ofta osäkerhet om hur mycket ungdomen egentligen har lärt sig och förändrats på institutionen och huruvida detta i så fall bibehålls efter utskrivningen. Hill uttalar en förhoppning om att god kontakt mellan behandlare och ungdom även skulle öka möjligheten att bedöma ungdomens svårigheter, behov och möjligheter efter utskrivning. (Hill, 2005)

I Hills undersökning har det av behandlarna framgått att längre tidsbestämda placeringstider, enligt LSU ger bättre förutsättningar för en lyckad behandling. Ungdomarna som har fasta utskrivningsdatum ses som lugnare, det ges bättre förutsättningar att etablera en god kontakt samt större utrymme att upprätta och genomföra en behandlingsplan. Men behandlarna ser också risker med långa tidsbestämda placeringar eftersom ungdomarna kan känna att det inte spelar någon roll huruvida de sköter sig då de ändå inte kan påverka placeringstiden. Detta kan leda till att de känner sig likgiltiga och omotiverade till behandlingen. Tidsbestämd vistelse domineras av tankar om förvaring och straff istället för behandling vilket kan göra att det leder till en skenallians eller behandlingshaveri eftersom ungdomen då bara sitter av sitt straff i väntan på att bli utskriven. Även ungdomarna har uttryckt att det finns brister i behandlingen och flera av ungdomarna beskriver det som att det inte förekommer någon behandling utan att det snarare handlar om förvaring. Flera ungdomar uttrycker att de inte är i behov av någon behandling utan att det viktigaste är att ta sig ut från institutionen. Hill för en diskussion om huruvida ungdomens anpassning på institutionen kan ses som en skenalliansprocess som inte kommer att ha någon betydelse efter utskrivningen. Eleverna kommer då att söka sig tillbaka till tidigare ogynnsamma miljöer som de under behandlingen aldrig mentalt lämnat. (Hill, 2005)

1.2.4 Totala institutioner - Ervin Goffman

Ett flertal kvalitativa fältstudier har gjorts av Goffman mellan år 1954-1957 då han utfört observationer på olika mentalsjukhus. Detta för att få kunskap om de intagnas sociala värld utifrån hur de själva upplevde sin situation. Med totala institutioner

menade Goffman en plats där likartade individer och med liknande sysselsättning levde tillsammans under en längre tid, instängda och avskärmade från samhället under samma auktoritet. Detta kan ses som motsatsen till den grundläggande sociala ordningen då människor utför olika sysslor på olika platser med olika personer och under olika auktoriteter. Institutionen utgjordes dels av det kollektiva boendet och dels av en samhällelig byråkratisk organisation som går ut på att förändra människor under tvång (Goffman, 2008). En viktig skillnad i Goffmans resonemang är att de intagna bodde på institutionen och hade begränsad kontakt med omvärlden medan personalen var socialt integrerad med världen utanför.

Goffman beskriver hur de intagna avskärmades från den yttre sociala världen genom att fysiska och psykiska avgränsningar som gjordes till den yttre världen. Individernas sociala villkor kommer därav helt att utgöras av de förutsättningar, regler och normer som tillskrivs av institutionens. Den intagne utsattes för olika fysiska och psykiska hinder och påfrestningar vilket Goffman ansåg vara ett sätt att avidentifiera den intagnes tidigare sociala roller. Från att institutionsvistelsen startade skedde ett systematiskt förtryck av de intagna, vilket enligt Goffman innebar att det sker en manipulation av den intagnes personlighet. Detta ledde i sin tur till att den intagne fick en förändrad bild av sig själv och andra betydande personer i dennes liv. De blev också tvungna att anpassa sig till det kollektiva förhållandet på institutionen vilket innebar att inget utrymme fanns för den privata sfären. Detta kunde medföra att den intagne bli tvungen att ha kontakt med personer som de annars inte hade önskat. Försvaret mot personligheten bröts på detta sätt ned då de inte kunde skapa en distans mellan sig själv och de som kränkte. (Goffman, 2008)

Vid inskrivningen förekom angrepp mot den intagnes personlighet genom den intagningsprocess som de utsattes för. Inskrivningsprocessen innefattade dokumentering av den intagnes levnadshistorier. Vidare gjordes fotografering, fingeravtryckstagning, visitationer samt klippning av hår. Det genomfördes även tester så som tillexempel lydnadstest, den intagnes personliga tillhörigheter antecknas ner, regler instrueras och den intagne fick byta om till institutionskläder. De intagna togs också ifrån olika rättigheter så som förfogandet över egna pengar. Även andra tillhörigheter så som identitetsutrustning som kunde utgöras av exempelvis olika

hygienartiklar eller kroppsattribut togs ifrån eller gjordes otillgängliga så att den intagne fick utstå en vanföreställning av sig själv. (Goffman, 2008)

Goffman beskriver också hur de dagliga sysslorna på institutionen var schemalagda och strikt rutinbundna så att den intagnes behov behövde planeras noggrant. Rätten till att fatta egna beslut minskade markant och det fanns inget utrymme för avvikelser i planeringen. Aktiviteterna var påtvingade och noggrant organiserade genom att den ena aktiviteten övergick till en annan planerad aktivitet, detta grundar sig i och vidmakthölls utifrån den plan som utformats för att uppfylla den officiella målsättningen. De intagna blev även tvungna att underkasta sig de regler och normer som var uppsatta av institutionen i syfte att skapa kontroll och disciplinering. Att den intagne gjorde det den blivit tillsagd samt följer dessa regler och normer övervakades noggrant av personal. Avvikelser hanterades genom att de intagna blev tvungna att anpassa sig till det belönings- och bestraffningssystem som användes av institutionen. (Goffman, 2008)

Institutioner präglades också av en obalans i maktstrukturen då det var personalen som hade makten över de inskrivna. Detta gjorde att det mellanmänniska samspelet blev stört och att fientliga stereotyper utvecklades av båda grupperna vilket bidrog till ett ”vi” och ”dem” tänkande. Två sociala och kulturella världar utvecklades jämsides och det sociala avståndet mellan personal och den intagne kunde bidra till restriktioner av informationsflödet. Särskilt begränsat blev det när det gäller hur den intagne fick möjlighet att ta del av personalens planering för dennes framtid. Den intagne fick vanligtvis inte ta del av några beslut som fattas om henne eller honom själv. (Goffman, 2008)

Enligt Goffman var utskrivningen från institutionen för många intagna det mest centrala under vistelsetiden och av dem som visste när de skulle skrivas ut räknades tiden oftast ned till utskrivningsdatumet. Trots detta innebar utskrivningen oftast en ångestfull situation för många av de intagna eftersom det för många medförde en osäkerhet inför livet utanför institutionen. Detta skulle komma att medföra att den intagne istället ställde till med oenigheter för att på så sätt förnya sitt kontrakt och förlänga inskrivningstiden. Den intagne kunde förändrats kulturellt vilket Goffman ansåg bero på frånvaron av vissa handlingsmönster och oförmåga att hålla sig ajour med de sociala förändringarna som pågick utanför institutionen. Enligt Goffman kunde den intagne

efter långvariga institutionsvistelser drabbas av diskulturation vilket innebar en tillfällig tillbakagång av tidigare erfarenheter från tiden innan institutionsvistelsen startade. Detta kunde i sin tur till en början medföra svårigheter för den intagne att utföra olika sysslor efter att de lämnar institutionen. (Goffman, 2008)

Utifrån källkritisk ståndpunkt kan denna avhandling ses som inaktuell eftersom studien är gjord under 1950-talet. Vi ser dock inte ett problem i detta eftersom Goffman tar upp ett flertal aspekter som än idag tycks ha relevans för institutionsvård, såsom makt och rollförlust. Goffmans avhandling har bidragit till en ökad förståelse för de intagnas situation och hur interaktionen kan fungera mellan den intagne och personalen, samt vilka maktaspekter som kan förekomma på en institution. Vidare har Goffmans arbete väckt frågor hos oss kring svårigheten för de intagna att komma tillbaka till samhället efter att ha varit frihetsberövade och därmed avskärmade från den värld som pågår utanför institutionen. Vi frågar oss också hur maktfördelning som finns på en institution kan inverka på de intagnas möjlighet till delaktighet och påverkan.

1.3 Förförståelse

Att medvetandegöra vår förförståelse ser vi som betydelsefullt att göra såväl för er läsare som för oss själva eftersom detta kommer att prägla vår uppsats och ha betydelse för vår tolkning av resultat och analys. Förförståelsen kan också komma att påverka i mötet med de intervjuade. Hartman (2004) menar att en fullständig objektivitet aldrig kan uppnås eftersom en forskare alltid påverkas av sin egen förförståelse. Vi är eniga med Hartman, som menar att detta även gör att vi inte kan uppnå en ”fullständig förståelse för en annan människa”, men genom att medvetandegöra vår förförståelse kan vi förhoppningsvis ställa oss mer kritiska till vår förståelse vilket kan öka objektiviteten i undersökningen.

Vår teoretiska förförståelse inom ämnet är begränsad till tidigare lästa kurser inom socialt arbete inom Socionomprogrammet på Högskolan Kristianstad. Vi har en viss förförståelse av begreppet delaktighet utifrån förvärvade kunskaper inom utbildningsområdet socialrätt, där vikten av delaktighet lyfts fram som betydelsefull för individers integritet. Vår uppfattning om begreppet delaktighet, i förhållande till socialt arbete, är att det är ett begrepp som handlar om individens rätt till medbestämmande och inflytande över sitt eget liv. Vidare har vi även uppfattningen att denna delaktighet kan vara svår att realisera i praktiken, med tanke på den makt och myndighetsposition som socialarbetare kan befinna

sig i. Däremot hade vi i början av denna studie ingen direkt förkunskap om LSU-dömda ungdomars situation. Trots att vi kände till lagen om sluten ungdomsvård har vi inte kommit i kontakt med detta område speciellt mycket under utbildningens gång.

När det gäller vår erfarenhet av människor som har befunnit sig i andra former av institutionsvård och inom kriminalvård har vi båda personer i vår omgivning vars berättelser vi fått ta del av. Dessa personer har ställt sig kritiska till den vård och behandling de genomgått, vilket naturligtvis har påverkat oss till viss del i den bild vi hade av institutionsvård när vi påbörjade denna undersökning. Även om berättelserna inte konkret berört begreppet delaktighet har vi fått en bild av att dessa människor ofta har svårt att hävda sin rätt och att de upplever att de inte blivit hörda. Vi har tagit till oss dessa människors berättelser och de har därigenom fungerat som bas för vår undersökning på så sätt att de utgjort en betydande del av vår förförståelse. Vi är medvetna om att detta har påverkat vår förförståelse i en mer negativ riktning.

I tidigare arbetserfarenheter inom andra vårdformer har vi bildat oss en uppfattning om att delaktighet har betydelse för människors självkänsla och motivation. Vi har också bildat oss uppfattningen om att det många gånger brister vad gäller att göra klienter och vårdtagare delaktiga, såväl vad gäller information som möjligheten att själv kunna påverka. Detta är en av anledningarna till att vi valt att titta närmare på delaktigheten inom institutionsvården.

Med tanke på vår förförståelse har vi sett det som särskilt viktigt att vi tar del av den litteratur och forskning som finns på området, för att på så sätt bredda vår kunskap inför undersökningen. Detta tror vi även har betydelse för genomförandet av våra intervjuer, vad gäller såväl våra frågeställningar som interaktionen med intervjupersonen. Vi tror att det kan vara svårt att uppnå en förståelse och sätta sig in i vad intervjupersonen berättar, om vi dessförinnan inte har skaffat oss en kunskapsgrund inom ämnet. Detta bekräftas av Kvale & Brinkmann (2009) som menar att om man inte är insatt i ämnet kan ha svårt att få fram nyanserade beskrivningar eller att nå in på djupet i en fråga. Detta menar vi även kan påverka våra intervjupersoner negativt, då det kan upplevas som nonchalant att intervjuaren inte bemödat sig att införskaffa sig en förståelse för området och den specifika situation som den intervjuade befinner sig i.

Eftersom vår förförståelse innebär en något negativ bild av institutionsvård och utsatta människors möjlighet till att vara delaktiga i sin egen vård och behandling har vi hela tiden

varit medvetna om denna bild och försökt att gå in i undersökningen med ett öppet sinne. Vi anser, likt Hartman (2004), att det är orealistiskt att genomföra en undersökning helt utan förförståelse, den kan vi aldrig helt komma ifrån. Vad vi däremot kan göra är att inte låta våra personliga åsikter ha någon inverkan på intervjuerna, eftersom det är intervjupersonens unika tankar och synpunkter vi vill få fram. Detta har vi för avsikt att uppnå genom att visa nyfikenhet och intresse för våra intervjupersoners berättelser, samt undvika ledande frågor eller påståenden.

1.4 Avgränsningar

Hela LSU-processen, från ankomst och utredning till behandling och utslussning, är inriktad på att ungdomen en dag ska kunna lämna institutionen för att återgå till ett liv i frihet och begreppen delaktighet och påverkan är högst aktuella under hela denna process. Det finns därav många intressanta och viktiga perspektiv på delaktighet som hade varit intressanta att undersöka inom ämnet slutna ungdomsvård. Vi har dock avgränsat oss till att i denna undersökning endast inrikta oss på delaktighetens betydelse för LSU-dömda och tidigare LSU-dömda i planeringen av utslussning och eftervård samt hur det påverkar deras återanpassning till samhället. Denna avgränsning har framför allt gjorts utifrån vårt intresse för ungdomars möjlighet till påverkan och inflytande.

Vi har också gjort en avgränsning gällande population och urval då vi intresserat oss för att i studien endast undersöka LSU – dömda personer som befinner sig i utslussningsfasen och tidigare LSU- dömda personers upplevelse av delaktighet. Anledningen till att vi avgränsat oss till behandlingen under den sista fasen i ungdomens placering beror på att vi efter litteraturgenomgång uppmärksammat att över hälften av alla ungdomar som döms till LSU saknar en planerad utslussning trots att det anses vara en kritisk fas, med hög återfallsrisk i brottslighet efter utskrivning (www.stat-inst.se). Utifrån det vi tagit del av under vår litteraturgenomgång tror vi att ungdomens delaktighet, eller brist på densamma, blir mest påtaglig under denna fas.

Delaktigheten kommer endast att beröras utifrån ungdomarnas synvinkel och endast där det anses ha en direkt eller indirekt påverkan för LSU-dömda upplevelse av planeringen av utslussning och eftervård. Vi har helt valt att bortse från andra aktörers ståndpunkt. Med anledning av att studiens valda teoretisk referensram behandlar begreppen

delaktighet, utslussning och eftervård har dessa begrepp fått utgöra utgångspunkten för denna undersökning. En avgränsad studie kan innebära att vi blir alltför styrda och därmed missar viktiga och intressanta perspektiv eller mönster som dyker upp under undersökningens gång. Intervjupersonerna kan berätta saker för oss som hamnar utanför vår avgränsning men som de anser är av betydelse för deras utslussning och återanpassning till samhället, såsom skydds- och riskfaktorer, valet av behandlingsmetod samt hur institutionsmiljön är utformad. Med tanke på detta ser vi det som viktigt att vi även är lyhörda för nya insikter och perspektiv som kan framkomma under våra intervjuer och som visar sig ha betydelse för ungdomarnas återgång till samhället.

1.5 Begreppet delaktighet

I denna del presenterar vi några olika definitioner och perspektiv på begreppet delaktighet. Vi vill påpeka att dessa definitioner inte är något som vi själva låst oss vid, då vi är intresserade av vad intervjupersonerna lägger i begreppet delaktighet och hur de ser på sina möjligheter att uppnå detta. Anledningen till att vi valt att lyfta fram ett antal definitioner av begreppet delaktighet beror på att vi vill orientera er läsare i andras perspektiv samt ge er en bild av hur begreppet delaktighet kan används i andra sammanhang, för att på så sätt kunna upptäcka eventuella skillnader i hur ord eller begrepp används för ungdomarna respektive forskarna.

Delaktighet beskrivs av Gustavsson (2008) som ett relativt nytt begrepp som har uppkommit under de senaste 40 åren, vilket relaterar och anknyter till etnicitet, genus och funktionshinder. Gustavsson utgår från Blumer, som i en artikel från år 1972 menar att begrepp uppkommer i vad han kallar konstruktionen av ett socialt problem. Gustavsson menar att delaktighetsbegreppet växt fram genom att nya sociala problem konstruerats, som en motbild och som en lösning till den problematik utanförskap och underordning kan medföra.

O'Donoghue och Kirshner (2002) pekar på hur delaktighet, som genom FN:s konvention om barns rättigheter blivit en grundläggande rättighet för barn och unga, även med de bästa intentioner är svårt att definiera vad gäller dess faktiska betydelse och hur det kan realiseras. Författarna menar att delaktighet är en bred term, som omfattar flera

dimensioner. Konventionen om barns rättigheter definierar barns delaktighet som frihet att uttrycka sig i sakfrågor som påverkar och rör barnet. Delaktighet, skriver författarna, kan också organiseras kring tre generella teman: tillträde till sociala, politiska och ekonomiska sfärer; beslutstagande inom organisationer som påverkar ens liv; samt planering och deltagande i offentliga åtgärder. O'Donoghue et al. förstår ungas delaktighet som en "konstellation av aktiviteter som bemyndigar ungdomar att ta del i och påverka beslutsfattande som berör deras liv, eller saker som de bryr sig om.

Mattson (2008) har analyserat barn och ungas delaktighet i institutionsvård, utifrån gällande rättsregler. I sin rapport tar hon upp frågan kring vad delaktighet egentligen innebär. De rättsliga kraven på barn och ungas delaktighet, skriver Mattson, har sin utgångspunkt i Barnkonventionens tolfte artikel, vilken föreskriver barn och ungas rätt till delaktighet i frågor som rör dem personligen. Mattson utgår i sin definition av delaktighet från psykologen Roger A. Harts så kallade "deltagandestege", vilken innefattar vissa minimikrav för reellt deltagande. Harts deltagandestege innehåller fyra kriterier. Det första kravet fastslår att barnet ska ges möjlighet att få uttrycka sin mening. Det andra kravet handlar om rätten till information om den process barnet befinner sig i, samt barnets egen del i denna. Det tredje kravet är att barnet ska få ha en meningsfull roll i processen. Slutligen säger det fjärde kravet att barnet skall delta frivillig i processen. För att uppfylla harts deltagandekrav ska samtliga krav vara uppfyllda (Mattson, 2008).

Hart har utformat en trappstege för *hur* deltagande kan ta sig uttryck. Trappstegen innefattas av åtta steg, varav fem av dem innebär reell delaktighet för barnet. De tre första stegen i Harts trappstege innefattar där barn deltar i fysisk mening, men inte i någon reell mening, utan deltagandet utmärks av vad Hart benämner som manipulation, dekoration och symbolism. Detta innebär att barnet används som objekt för vuxnas egna syften, istället för som egna subjekt med rätt till information och att bli lyssnade på.

De följande fem stegen innefattar däremot reellt deltagande, i varierande grad. *Anvisad och informerad-steget* innebär att barnet är införstått med processen syfte och därmed får möjlighet att förstå vad som sker kring barnet och varför det sker. *Konsulterad och informerad* innebär ytterligare ett steg, där barnet själv deltar i processen, samt att dess åsikter tas på allvar. Vidare handlar det sjätte steget om *inflytande*, vilket innefattar

barnets rätt till visst inflytande över processen, även om barnet här inte har någon egen initiativrätt. Det sjunde däremot innefattar både *initiativ och inflytande* för barnet, över de beslut som fattas. Det åttonde och sista steget *initiativ och medbestämmanderätt* innebär slutligen att barnet har initiativrätt och dessutom lika stort inflytande som den vuxne. De två senare stegen menar Mattson främst kan tillämpas på ”mycket handlingskapabla äldre” medan de tre lägre stegen är mer realistiska nivåer för yngre eller utsatta barns delaktighet.

Vidare går Mattson in på delaktighetsbegreppet utifrån artikel tolv i barnkonventionen samt de allmänna rättssäkerhetskrav som finns för enskildas kontakt med myndigheter och domstolar. Mattson menar att barns rätt att få komma till tals närmast har kommit att bli ”ett mantra i barnrättslig lagstiftning”, där man främst fokuserat på den delen av barns delaktighet som handlar om integritetsskydd. Men ett ökat integritetsskydd, menar Mattson, innebär inte alltid ökad delaktighet i form av autonomi. Med integritet menar Mattson respekten för information ”till, från och om barnet”, vilket alltså handlar om i vilken grad barnet är inkopplat i ärendet, vilken information barnet får, samt restriktioner kring utlämnande av uppgifter kring barnet. Med autonomi avser Mattson barnets rätt till inflytande i processer som ska mynna ut i ett beslut som rör barnet. Mattson menar att båda dessa begrepp behövs för att nå reellt deltagande enligt Harts steg. Ju högre trappsteg, ju högre grad av autonomi.

Granlund och Björck-Åkesson (2004) skriver om delaktighet utifrån ett perspektiv om delaktighet och funktionshinder. Författarna menar att begreppet delaktighet förstås kan på en mängd olika sätt, såsom att vara en del i ett sammanhang, känna samhörighet med andra eller tillsammans med andra ha ansvar för något. Författarna tar upp att delaktighet på senare tid fått en alltmer framträdande/blivit ett centralt begrepp plats i klassifikationssystemet ICF – International Classification of Functioning, Disability and Health. ICF (Socialstyrelsen, 2003) definierar *delaktighet* som en persons engagemang i sin livssituation. Engagemang kan här innebära att delta, ingår i eller vara involverad, att vara accepterad eller att ha tillgång till nödvändiga resurser. I delaktighet ingår faktorer som lärande, samhälle och socialt liv, kommunikation och mellanmänniska relationer. Delaktighet bedöms utifrån faktorerna genomförande och kapacitet. *Genomförande* innefattar vad en person gör i sin aktuella omgivning, medan *kapacitet* handlar om personens förmåga att utföra en uppgift eller handling. ICF har tagits fram

av Världshälsoorganisationen och har som syfte att på vetenskaplig grund verka för ett gemensamt språk mellan olika länder.

Granlund och Björck-Åkesson (2004) ställer sig tveksam till att det finns eller går att utveckla ett gemensamt språk som fångar in allt väsentligt vad gäller begreppet delaktighet, eftersom delaktighet ”har olika språk i olika sammanhang.” Vidare menar författarna att man för att förstå delaktighetens viktigaste aspekter måste lära oss tala alla dessa språk. Granlund och Björck-Åkesson framhåller att delaktighet alltid innefattas av en upplevelsedimension. Författarna lyfter fram forskningsresultat som visar att delaktighet kan delas in i tre dimensioner; att *uppleva*: att genom aktivt samspel med sin omgivning ha positiva upplevelser, att *agera*: att aktivt agera i sin livssituation såväl fysiskt som psykiskt och slutligen faktorn *sammanhang*: tillgängligheten till aktiviteter och samspel med miljön. Dessa tre dimensioner samverkar, på så sätt att det krävs en upplevelse av att vara med, aktivt agerande i situationen samt förutsättningar för delaktighet i det sammanhang som personen befinner sig i. Vidare skriver författarna att samspel o aktivitet är något som måste existera tillsammans med en tydlig *upplevelse* av delaktighet. Först då kan man säkerställa att en individ är delaktig.

Efter att ha tagit del av ovanstående definitioner av begreppet delaktighet, kan det konstateras att det inte finns en gemensam och tydlig definition av vad delaktighet egentligen är eller hur det kan uppnås. Delaktighet tycks vara svårt att definiera och innefattar enligt forskarna en rad olika dimensioner som vi undrar om barn och unga hade känt igen sig i. Begreppet delaktighet kan definieras på olika sätt och kan ha olika innebörd beroende på i vilket sammanhang det används. Då detta är en kvalitativ studie är det hur intervjupersonerna definierar delaktighet som har varit det centrala, varför vi har valt att inte delge en färdig definition av delaktighet för ungdomarna att ta ställning till vid intervjuerna, utan istället sett det som att ungdomens syn på delaktighet är något som får framkomma i deras berättelser.

1.6 Teoretisk ram

I vår undersökning ville vi inte låta oss styras av en teori på ett tidigt stadium, utan vara öppna för vad som kan framkomma i ungdomarnas berättelser. Det är deras tankar och upplevelser som vi ville låta styra, således har vi utgått från en induktiv ansats, vilket innebär att vi låtit teorin härledas ur vår insamlade data. (Patel & Davidsson, 2008)

Genom att använda oss av en induktiv ansats tillåts teorin växa fram i en växelverkan mellan teori och empiri och teorin blir på så sätt resultatet av forskningen. (ibid.) För att förstå och analysera vårt empiriska material har vi kom vi att välja Goffmans teori om stigma samt teori om empowerment som teoretisk utgångspunkt. Anledningen till att vi valde just dessa två teorier är att vi relativt tidigt i analysen av vårt material kunde se att mycket av ungdomarnas berättelser knöt an till dessa två teoretiska perspektiv. Vad dessa två teorier innefattar kommer här med att redogöras i nästkommande text.

1.6.1 Stigma

Erving Goffman skriver om begreppet stigma – ”den situation som drabbar en individ som av någon anledning inte är i stånd att vinna fullt socialt erkännande.”

Goffman menar att samhället delar in människor i olika kategorier, efter vilka egenskaper som ses som vanliga och naturliga. Rådande sociala spelregler för att vi utan att reflektera över det kan interagera med människor i en viss social miljö, så länge de är eller beter sig i enlighet med vad vi förväntar oss att möta inom just den sociala miljön. När vi så stöter på en främling kan vi så gott som omedelbart kategorisera denna och fatställa vissa egenskaper hos personen och på så sätt avgöra hans eller hennes sociala identitet. Detta, skriver Goffman, innebär att vi formar normativa förväntningar och krav på personen i fråga. Detta är något som ofta sker omedvetet, åtminstone till dess det blir fråga om huruvida dessa förväntningar och krav uppfylls eller ej. De egenskaper vi tillskriver personen via våra intryck benämner Goffman som den *virtuella (skenbara) sociala identiteten*, i motsats till personens *faktiska sociala identitet*. I det fall främlingen besitter en egenskap som gör honom olik de övriga i den kategori han tillhör, kommer han i våra medvetanden att reduceras till en ”kastmärkt, utstött människa”. (Goffman, 1972)

Det är denna stämpling som Goffman menar innebär ett *stigma* – en diskrepans mellan den virtuella och faktiska identiteten. Vidare gör Goffman en distinktion mellan

situationen där en stigmatiserad individ tar för givet att det är uppenbart att han skiljer sig från andra, eller om han tvärtom tar för givet att omgivningen varken känner till eller lägger märke till det. Sannolikt, menar Goffman, har den stigmatiserade personen erfarenhet av båda dessa situationer. Goffman skiljer mellan 3 typer av stigmat; *kroppsliga* – i form av fysiska missbildningar eller *tribala* – vilket handlar om ras, nation och religion, samt den *personliga karaktären*. Det senare kan innefattas av allt från psykiska rubbingar till homosexualitet och även påverkas utifrån personens förflutna, såsom fängelsevistelse, arbetslöshet eller självmordsförsök. (Goffman, 1972)

En individ som besitter ett stigma avviker på ett icke önskvärt sätt från våra förväntningar, medan de som inte avviker ses som normala. Gentemot personen med ett stigma vidtar vi sedan åtgärder, eller sociala insatser, som avser att lindra eller bota, men i själva verket innebär de att vi reducerar den avvikandes livsmöjligheter. På detta sätt, menar Goffman, bygger vi upp en stigmatteori, en ideologi för att förklara den avvikandes underlägsenhet och övertyga oss själva om den fara den avvikande representerar. När så den avvikande visar upp en avvärande reaktion uppfattar vi det som ett uttryck för hans defekt, varefter både defekten och reaktionen på den betraktas som en sorts rättvis vedergällning för något han gjort, vilket i sin tur också rättfärdigar den behandling vi utsätter den avvikande för. (Goffman, 1972)

Konsekvensen som uppstår när en individ inser att andra upplever att han har tillkortakommanden, att han inte svarar mot vad som krävs av honom är att skam och självhat uppstår, vilket i sin tur kan göra att individen gör upp en bild av sig själv där den skamfyllda egenskapen saknas. Andra ”normala” i den avvikandes närhet vidgar denna klyfta mellan hans verkliga jag och de krav han ställer på det, samtidigt som den nedsättande självbilden kan dyka upp bara av att personen ser sig själv i spegeln. (Goffman, 1972)

För en stigmatiserad finns ofta en osäkerhet över hur ”normala” kommer att se på honom. Inte sällan, hävdar Goffman, uppstår en känsla av att inte veta var han har andra människor eller vad de i grund och botten tänker om honom. Detta leder till en känsla av att ständigt vara ifrågasatt, vilket i sin tur kan leda till att den avvikande intar en försvarsattityd i form av en fientlig gåpåaranda alternativt att försöka hålla sig undan. Goffman exemplifierar det senare med några ord från en arbetslös man; ”På stan går jag

med blicken sänkt eftersom jag känner mig mindervärdig... känns som jag inte kunde jämföras riktigt med vanliga medborgare, och som om alla människor pekar på mig.” Stigmat är i många fall något som personen själv inte kan påverka, och att uppfylla normen blir en omöjlighet och utanför den stigmatiserades kontroll. Detta, menar Goffman, kan innebära att ett förhållande kan uppstå där den stigmatiserade stöder normen och accepterar den utan att själv kunna uppfylla den, eller att den stigmatiserade tar avstånd från den gemenskap som vidmakthåller normen och därmed särskiljer sig själv från samhället eller gruppen. Ett annat förfarande är att den stigmatiserade underkastar sig det faktum att han eller hon inte kan uppfylla normen och tillsammans med ”de normala” tyst kommer överens om att hålla stigmat hemligt, som något man inte pratar om. Detta medför dock att man inte fullt ut blir accepterad utan förblir mer eller mindre underlägsen de andra. (Goffman, 1972)

Goffman påtalar att det inte är konstigt att samhällsmedlemmar har vissa normativa förväntningar gemensamt, eftersom dessa används för att avhjälpa och åtgärda den skada som uppstår när någon bryter mot en regel. De normer som Goffman här avser handlar dock om identiteten eller den individuella tillvaron och, menar Goffman, är därför av särskilt slag, eftersom det att misslyckas med att fylla dessa normer har ”påtagliga och direkta effekter på individens psykiska integritet.” (Goffman, 1972)

När det gäller stigmatisering i samband med intagning på någon form av anstalt kommer individerna att få lära sig om sitt stigma under en lång tid, tillsammans med sina kamrater. Viss ambivalens i att få lära sig vilka personer han måste betrakta som sina egna, eftersom de andra intagna inte bara är stigmatiserade likt honom själv utan även kan ha egenskaper som han inte alls kan förena med bilden av sig själv. När en individ fått ett visst stigma på sig genom att ha vistas på institution, kommer stigmat att långt efter han lämnat institutionen kasta en skugga över honom. Genom detta kan man, menar Goffman, räkna med att passerandet från institution tillbaka till samhället kommer att innebära en speciell cyklisk utveckling, varvid de avvikande först planerar att återgå till samhället som icke-stigmatiserade, men blir tvingade till långvariga kontakter med arbetsförmedling och socialtjänst där deras stigma redan är känt. Detta medför en osäkerhet över vilka som vet och vilka som inte vet, eller när de i så fall kommer att veta. (Goffman, 1972)

1.6.2 Empowerment

Empowerment bygger enligt Payne (2008) på det kognitiva och humanistiska synsättet. Payne beskriver hur det går att se likheter med attributionen som bygger på hur människor uppfattar och tolkar information från omgivningen. Enligt Payne har empowerment också samband med den ekologiska systemteorin som går ut på att utveckla klienters förmåga att samspela med sin omgivning. Det är ett konstruktionistiskt synsätt eftersom vikten läggs vid människors egen förmåga att bestämma över sina relationer till omgivningen (ibid.). Enligt Askheim & Starrin (2007) förekom begreppet empowerment första gången i tidsskriften *Psychological Review* som publicerades år 1926. Begreppet har därefter börjat användas i en större omfattning först under 1970-talet, då framför allt inom folkhälsa och socialt arbetet. Idag har empowerment blivit ett allt mer populärt och allmängiltigt begrepp som fått en mer omfattande bredd av användande aktörer (ibid.).

Empowerment vänder sig framför allt till förtryckta, missgynnade och marginaliserade grupper (Payne, 2008). Enligt Askheim & Starrin (2007) finns inte någon bra översättning till svenska av begreppet empowerment däremot har det inom den svenska politiken använt begreppet *egenmakt* vilket kan ses som liktydigt med empowerment. Askheim & Starrin (2007) beskriver empowerment som ett svårdefinierat begrepp eftersom det innehar flera olika betydelser beroende på användande aktör. Det mest elementära är dock enligt Askheim (2007) vikten av att stödja personer i utsatta situationer, att utgå från att individer vet sitt eget bästa, samt individers egen förmåga till makt och kontroll över sina liv. Payne (2008) anser att empowerment inbegriper ett ifrågasättande av förtryck och att man därför genom empowerment gör det möjligt för människor att ta kontroll över de faktorer som påverkar dem. De gamla föreställningar om individer som passiva, obildade och oförmögna att styra sitt eget liv bryts genom att empowerment införlivas (Askheim & Starrin, 2007).

Payne (2008) beskriver hur empowerment i praktiken innebär att hänsyn ska tas till klienters åsikter och önskemål eftersom det är klienten själv som innehar den bästa kunskapen om sin situation och sina målsättningar i livet och därför ska stärkas. Det är endast klienterna själva som innehar erfarenhet av förtryck och därmed kan förmedla en fullständig bild av sin situation (ibid.). Där ska också den uppfattning de har om sin

situation få vara styrande för hur insatserna i det sociala arbetet ska utformas (ibid.). Trygged (2007) beskriver hur empowerment möjliggör för klienten att få makt över sina egna liv, detta genom att använda sin egen förmåga att ta beslut och agera i de olika situationerna de ställs inför. Enligt Payne (2008) ska klienterna ges egenmakt över de beslut och åtgärder som rör dem själva eftersom ett ökat handlingsutrymme stärker klienternas självförtroende och självkänsla. Förutsättningarna för att empowerment ska kunna tillämpas anser Trygged (2007) vara att ojämnliska förhållanden mellan socialt arbete och klient reduceras genom att socialsekreteraren ger klienten mer makt så att mer jämlika förhållande uppstår (ibid.). Enligt Payne (2008) bör också personer som arbetar inom socialt arbete medvetandegöra och stärka klienters positiva förmågor samt förebygga de hinder som står i vägen för klienten ska kunna använda sig av sina starka sidor, vilket enligt Askheim (2007) kan bidra till ett förverkligande av grundläggande målsättningar så som jämlikhet, rättvisa och kontroll.

Enligt Rønning (2007) kan den strukturmakt som förekommer inom olika välfärdsinstanser upplevas som kränkande och förödmjukande för klienten, då det föreligger makt både i rutiner och i fysisk strukturering som är svåra att angripa. Socialarbetarens roll i förhållande till klienten består både av att hjälpa klienterna till självständighet samtidigt som de också ska kontrolleras (ibid.). Det uppstår därför svårigheter när det gäller att överlåta makt och kontroll till klienten eftersom det samtidigt då måste ske under kontrollerade former (ibid.). Kritik har därför riktats mot empowerment, vilken främst berör svårigheterna att beskriva individers förstärkta positioner som följd av individens eget initiativ då en ojämn maktfördelning råder mellan myndighet och klient (Askheim, 2007). Eftersom detta istället innebär att individers förmåga till egenmakt blir beroende av hur mycket makt de tilldelas av myndigheten och inom vilka områden detta ryms (ibid.). Professionellas svårigheter att se subjektivt på sitt yrkesmässiga tillvägagångssätt kan bidra till utövande av makt (ibid.). Men genom att erkänna sina dubbla roller skulle tydligare och ärligare samarbetsrelationer kunna utvecklas (Rønning, 2007).

Payne (2008) poängterar vikten av att socialarbetarna visar ömsesidighet, direktitet och lyhördhet för att på så sätt främja människors behov. Payne (ibid.) beskriver också betydelsen av att socialsekreterare visa en opartiskhet och trovärdighet när det gäller människors behov och önskemål samt handlar på ett sätt som inbringar tillit hos klienten

eftersom det bygger på egenkontroll, personligt ansvar och självförverkligande. Starrin (2007) anser att gemenskap, tillförlitlighet och goda och trygga relationer skapar emotionell energi som påverkar individers känsla av stolthet i stället för skam, vilket främjande för empowerment.

Askheim & Starrin (2007) beskriver flera olika perspektiv av empowerment men vi har framför allt valt att koncentrera oss på empowerment som etablering av motmakt för på så sätt förstå det som beskrivits av de LSU-dömnda ungdomarna i intervjuerna. När det gäller empowerment som etablering av motmakt läggs störst vikt vid relationen mellan individens livssituation och strukturella samhälleliga förhållanden (Askheim 2007). Att göra klienter medvetna om sambandet och betydelsen av den situation de befinner sig i och de strukturella samhälleliga förhållandena anses därför som viktigt. Kritik har riktats när det gäller empowerment och det individuella självförverkligandet om det inte sätts i samband med sociala relationer eller strukturer, eftersom det då gör att individers upplevelse av vanmakt endast kan ses som en psykisk företeelse (ibid.).

Målsättningen är enligt Askheim (2007) att individer och grupper som befinner sig i en maktlös position ska stärkas så att de får kraft att förändra de villkor som gör att de befinner sig i en svag och maktlös position. Genom att starta processer som kan stärka individers personliga resurser kan de själva erövra motgångar vilket i sin tur ökar deras självkontroll, självbilden samt deras kunskaper och färdigheter. Den grad av makt eller kontroll som varje enskild individ har över sitt liv är beroende av de samhällsstrukturer som vi människor själva byggt över tid och därmed också möjliga att förändras, menar Askheim. Sambandet mellan individers egen livssituation och yttre samhälleliga förhållanden måste medvetandegöras för individen. En annan viktig faktor som kan göra individer mer handlingskraftiga är medvetandet om att de inte är ensamma med sina problem utan att det finns andra som befinner sig i samma situation.

Marginaliserade och utstötta grupper kan, framhåller Askheim, genom att gå samman och bilda motmakt mot maktutövningen på det viset ta sig ur den passivitet och maktlöshet de befinner sig i. Detta ger också dessa individer en positiv identitetsutveckling som motvikt av att tillhöra en marginaliserad grupp tilldelad av majoritetssamhället (ibid.).

Askheim & Starrin (2007) beskriver hur flera studier har visat på att det sociala arbetet ännu inte uppnått kraven för vad som anses befrämja empowerment hos klienterna, Många studier visar, enligt författarna, i stället på att klienter känner sig förödmjukade och kränkta i mötet med olika hjälpande instanser. Vidare nämner de att Payne hävdar att arbetet med vissa empowermentstrategier inom olika myndigheter kan försvåras då de utgörs av ett socialt system som nedvärderar vissa minoritetsgrupper (ibid.).

2. Metod och genomförande

Det andra kapitlet beskrivs vårt tillvägagångssätt vid utförandet av studien. Kapitlet inleds med en beskrivning av metodval, datainsamlingsmetod, population och urval samt urvalsförfarande som tar upp vilka metoder vi använt oss av och hur vi gick till väga för att samla in data. Där efter kommer en beskrivning av de etiska övervägande som gjorts. Sedermera beskrivs hur vi gått tillväga vid litteratursökningen samt hur arbetsfördelningen sätts ut under forskningsprocessen. Kapitlet avslutas med en diskussion gällande undersökningens validitet, reliabilitet, generaliserbarhet och analysförfarande.

2.1 Metodval

Valet av forskningsmetod har gjorts efter genomgång av metodböcker där vi tagit hänsyn till de olika forskningsmetodernas för- och nackdelar för att sedan enas om den metod som känns mest ändamålsenlig för vår undersökning. Enligt Trost (2010) ger den kvalitativa undersökningen ett rikare material som ger större utrymme för förståelse för intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter. Metoden inriktar sig på att försöka nå förståelse för hur människor i en viss miljö tolkar och förstår sin sociala verklighet (Bryman, 2011; Hartman, 2004). Medan den kvantitativa metoden söker hitta samband mellan mätbara egenskaper för att därefter kunna generalisera dessa samband till större populationer (Bryman 2011) Den kvantitativa metoden ger enligt Trost (2010) därmed ett mer ytligt och statistiskt representativt material. Efter ett visst övervägande har den kvalitativa metoden valts vilket framför allt har grundat sig i undersökningens syfte och forskningsfrågornas karaktär då de kräver ett visst empiriskt djup. Syftet med vår undersökning är inte att få fram generaliserbart material utan att få en ökad förståelse genom att ta del av LSU-dömda ungdomars specifika berättelser. Att exempelvis, enligt kvantitativ metod, använda en enkätstudie i syfte att ta reda på LSU-dömda ungdomars upplevelser, hade visserligen kunnat resultera i kännedom om ungdomarnas upplevelser och attityder, men knappast på samma fylliga sätt som en kvalitativ intervju, eftersom enkäter baseras på givna svarsalternativ (Bryman, 2011).

Det finns också enligt Ahrne & Svensson (2011) skillnader i sättet att arbeta när det gäller avståndet till forskningsobjektet. När man använder den kvalitativa metoden

kommer man närmre de miljöer och människor som forskningen handlar om i jämförelse med den kvantitativa metoden som oftast görs mer på avstånd. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) konstrueras kvalitativ data i interaktion mellan intervjuare och den intervjuade. Vi såg denna närhet och delaktighet som en förutsättning för vår undersökning för att kunna förstå och sätta oss in i intervjupersonernas upplevda situation och på så sätt utveckla mening ur deras erfarenhet. Grønmo (2006) beskriver också hur den kvalitativa metoden är mer flexibel eftersom upplägget kan ändras under datainsamlingens gång, medan den kvantitativa metoden bör ses som mer strukturerad då upplägget inte går att ändra efter att datainsamlingen startat. I vår studie har flexibiliteten varit av betydelse då vi tidigt i undersökningen insåg att vi kunde komma att behöva revidera undersökningen. Med tanke på möjligheten att få tillträde till vår undersökningsgrupp har studien inneburit en flerstegsprocess där vi successivt fått omvärdera och pröva nya möjligheter att finna intervjupersoner.

2.1.1 Datainsamlingsmetod

I valet av datainsamlingsmetod såg vi intervjuer med halvstrukturerade frågor som mest lämpad att använda för att få våra forskningsfrågor besvarade. Vi valde även att intervjuerna skulle ske individuellt i stället för i grupp med hänsyn till intervjupersonernas integritet då de tillhör en särskilt utsatt grupp. Detta med hänsyn till det Gustafsson et al. (2005) beskriver om vikten av att välja den metod som innebär minst tänkbara skadliga konsekvenser för intervjupersonerna. Den halvstrukturerade intervjun, även kallad semistrukturerad intervju, innebär att intervjuaren har en relativt stor frihet att formulera frågor och följdfrågor under intervjuns gång. Intervjuaren utformar en intervjuguide som sedan används som en utgångspunkt för intervjuerna (Trost, 2010). Fördelen med halvstrukturerade intervjuer är att intervjuaren lättare kan behålla fokus och styra intervjun utifrån sin intervjuguide och specifika frågeställningar. Bryman (2011) beskriver också hur flexibiliteten under intervjun även öppnar upp för att intervjupersonerna kan uttrycka det de anser är viktigt eftersom det lämnar utrymme till friare svar. I en mer ostrukturerad intervju blir intervjun mer lik ett vanligt samtal, där intervjuaren ställer frågor på ett informellt sätt och endast använder sig av ett minnesblad för vissa teman som man avser täcka under intervjun. Här är intervjupersonen fri att svara och associera som den vill. I båda intervjuformerna är intervjuaren alltså flexibel, men fördelen med en semistrukturerad intervju är att

intervjuaren lättare kan behålla fokus och styra intervjun utifrån sin intervjuguide och specifika frågeställningar (Bryman, 2011). Då vi har ett syfte att undersöka en viss fas i LSU-dömda ungdomars vistelse på institution, anser vi att halvstrukturerade intervjuer lämpar sig bättre än ostrukturerade. Vad som däremot kan diskuteras är huruvida kvalitativa intervjuer överhuvudtaget kan vara något annat än strukturerade. I alla kvalitativa intervjuer har man ett syfte och vissa forskningsfrågor och alla kvalitativa intervjuer innebär också ett visst mått av frihet att anpassa frågornas ordning och ställa följdfrågor (Ahrne & Svensson, 2011).

2.2 Population och urval

Vår problemställning i vår kvalitativa undersökning innefattar LSU-dömda och tidigare LSU-dömdas upplevelser av delaktighet i planering av utslussning och eftervård samt vilken betydelse de anser att detta kan ha för deras återanpassning till samhället. Vi har därav tagit hänsyn till Grønmo (2006) när vi gjort vår avgränsning gällande undersökningens population. Grønmo (ibid.) menar att det är problemställningen som blir avgörande för vilka kunskapsmässiga avgränsningar som görs samt vilka enheter som ska ingå i undersökningen. Vi har med anledning av detta avgränsat populationen så att den endast gällde LSU-dömda som vid tiden för vår studie befann sig i utslussnings fasen samt tidigare LSU-dömda personer. Anledningen till att vi gjorde denna avgränsning i populationen beror på att de endast är dessa två grupper som befinner sig eller har befunnit sig i denna fas och därav innehar de erfarenheter och kunskaper som vi utifrån vårt syfte ämnar undersöka.

Urvalet i vår undersökning består av fyra intervjupersoner varav tre intervjupersoner bestod av LSU-dömda ungdomar intagna på Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem och en intervjuperson som tidigare varit LSU-dömda. Det mest gynnsamma hade varit att kunna följa denna process över tid genom att göra en så kallad longitudinell studie för att på så sätt få en god bild av hur ungdomens delaktighet fungerar under hela processen. Däremot hade detta inte varit möjligt att genomföra, med tanke på den tidsram som är satt för uppsatsens genomförande. Vi har därför sett denna urvalskonstellation som ett alternativt sätt att kunna ta del av både de LSU-dömda som befinner sig processen och de som tidigare varit LSU-dömda som gått igenom en utslussning från särskilt ungdomshem och därmed kan se tillbaka på denna process med

en viss distans. Genom att även införliva perspektiven från före detta LSU-dömda öppnades möjligheten att få ökad kunskap om hur synen på utslussningen kan ha förändrats eller vad den har betytt för ungdomens framtida liv sedan han eller hon återgått till ett liv utanför institutionen. Att revidera eller korrigera syfte och frågeställningar under forskningens gång är enligt Trost (2008) inget konstigt, utan kan tvärtom vara en naturlig del i forskningsprocessen. I enighet med Trost (2008) har och med tanke på tillträdesmöjligheterna har vi övervägt alternativet att låta studien innefatta även de ungdomar som placerats på institution enligt LVU, Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (SFS:1990:52), men då hade det kommit att handla om en jämförande studie, något som inte var vårt huvudsakliga intresse med studie.

Urvalet har gjorts utifrån ett bekvämlighetsurval, även kallat tillfällighetsurval, med anledning av att populationen var begränsad till att utgöras av LSU-dömda som befann sig i en speciell fas i sin behandling, nämligen utslussningsfasen, samt tidigare LSU-dömda personer. Enligt Hartman (2004) anses bekvämlighetsurval vara en lättanvänd metod eftersom urvalet av intervjupersoner görs utifrån de som finns tillgängliga inom räckhåll. Bryman (2002) menar även att metoden kan ses som effektiv då undersökningspersonerna är svåra att få tag i på grund av att tillgängligheten är begränsad. Urvalsmetoden har enligt Hartman (2004) också andra praktiska fördelar om forskaren har begränsade ekonomiska eller tidsmässiga resurser. Den främsta nackdelen som kan ses med denna metod gäller huruvida urvalet blir representativt till populationen eller inte då det är svårt att ha kontroll över urvalet (ibid.). Vi har valt att göra ett flerstegsurval vilket kan liknas vid det tvåstegsurval som beskrivs av Eriksson-Zetterqvist & Ahrne (2011), skillnaden är att flerstegsurvalet består av flera sekvenser. Vi har även gjort ett försök till ett så kallat snöbollsurval, för att på detta sätt efter hand få ihop tillräckligt många intervjupersoner till urvalsgruppen tidigare LSU-dömda personer. Enligt Eriksson-Zetterqvist & Ahrne (2011) kan snöbollsurvalsmetoden generera i att fler intervjupersoner påträffas, genom att den första intervjupersonen kan hänvisa till andra personer i sitt kontaktnät, som haft liknande upplevelser och erfarenheter. Nackdelen med ett snöbollsurval är att materialet riskerar att bli alltför ensidigt, eftersom intervjupersonerna som rekommenderar varandra kan vara alltför lika varandra vad gäller erfarenheter och attityder (ibid.).

2.2.1 Urvalsförfarande

Vi har under planeringen av denna undersökning fört flera diskussioner gällande hur kontakten med urvalet lämpligast skulle kunna göras och vilka tänkbara urvalsförfaranden det skulle kunna medföra. Tidigt insåg vi i enlighet med vårt syfte och tillhörande forskningsfrågor att vi skulle komma att behöva göra ett tillgänglighetsurval via ombud för att komma i kontakt med dessa två grupper.

I sökandet efter LSU-dömda ungdomar som var inne i utslussningsprocessen och tidigare LSU-dömda ungdomar som var villiga att ställa upp på intervju kontaktade vi olika personer verksamma inom olika organisationer till exempel föreningar med en förfrågan om de kunde hjälpa oss att vidarebefordra en kontakt. Bland annat kontaktade vi en av Statens institutionsstyrelse särskilda ungdomshem efter att en anställd på Högskolan Kristianstad öppnat upp en kontakt. Det visade sig där finnas fyra personer som befann sig i utslussningsprocessen som personal på institutionen kunde vidarebefordra ett informationsbrev med intervjuförfrågan till. Men på grund av besök på institutionen från olika myndigheter skedde en förskjutning av intervjustarten vilket bidrog till att en av de fyra tilltänkta intervjupersonerna i undersökningen då hunnit slussas ut från institutionen. När tillträdet gavs till oss att få komma för att göra våra intervjuer fanns det bara tre personer kvar som motsvarade urvalskriteriet.

Att komma i kontakt med före detta LSU-dömda personer var mer problematiskt. Vi kontaktade först socialtjänsten men utan resultat då de såg svårigheter att vidarebefordra kontakter på grund av deras sekretess men också att det fanns en risk för snedvridning då deltagarna hade utgjorts av intervjupersoner som alla fortfarande var aktuella för bistånd hos socialtjänsten. För att undvika denna snedvridning föreslog vi även att ett informationsbrev kunde vidarebefordras till avslutade ärenden, men detta hade förutsatt att socialsekreterarna haft tid att leta fram gamla ärenden, vilket de tyvärr inte hade tid till. Vi fortsatte vårt sökande efter tidigare LSU-dömda personer genom att vi kontaktade KRIS - kriminellas revansch i samhället, Unga KRIS och KrAmi i stora delar av Sveriges södra region via e-post eller telefon där vi efterfrågade om de kände till några före detta LSU-dömda personer som de skulle kunna tänkas vidarebefordra ett informationsbrev med en intervjuförfrågan till. Många visade intresse för vår undersökning och var villiga att vidarebefordra informationsbrev men dessvärre visade

det sig att de inte kände till några LSU-dömda ungdomar. Vi kontaktade också föreningen Ex-cons och annonserade på internetforumet Flashback efter personer som uppfyllde urvalskriterierna utan resultat. Eftersom vi inte fick tag i några personer som uppfyllde urvalskriterierna för vår undersökning genom dessa kontakter beslutade vi oss därefter för att fortsätta vårt sökande genom att göra förfrågningar efter denna grupp i vårt kontaktnät. Vi fick slutligen tag i en person som var villig att ställa upp och som även kände till en annan person som uppfyllde våra urvalskriterier. Även denna person tillfrågades om att medverka i vår undersökning, i enighet med snöbollsurval. Dock visade det sig senare att denna person inte vill ställa upp i en intervju. Det har även varit aktuellt att göra telefonintervjuer med två tidigare LSU-dömda personer för att utöka vårt urval. Detta skulle möjliggjorts genom SiS, något som aldrig genomfördes då SiS inte lyckades få tag i dessa personer inom tidsramen för vår uppsats.

Att vi valde att ta hjälp från organisationer i sökandet efter intervjupersoner kan ha inneburit en risk för snedvridning i undersökningen. Detta eftersom organisationerna kan vara benägna att enbart välja ut intervjupersoner som de tror kan förmedla en positiv bild av verksamheten (Eriksson-Zetterqvist & Ahrne, 2011), eller har de kunskaper som de tror behövs för att kunna svara på intervjufrågorna; de som ställer upp på deras förfrågan eller intressanta personer som har åsikter och är kunniga inom ämnet (Trost 2010). Detta kan ha påverkat undersökningens pålitlighet och giltighet eftersom det varit omöjligt att uppfatta i vilken omfattning det snedvridit undersökningen. Ett sätt att minimera riskerna för snedvridning och ensidighet kan vara att kombinera olika urvalsförfarande, något som kan vara till nytta då man vill nå en speciell grupp människor som inte är helt enkel att komma i kontakt med (Ulla Eriksson-Zetterqvist & Ahrne, 2011).

Att vi valt att avgränsa vår population till att utgöras av de LSU-dömda som befann sig i utslussningsfasen samt tidigare LSU-dömda individer har inneburit en begränsning när det gäller att få tillträde till dessa individer. Det har funnits vissa svårigheter när det gäller att komma i kontakt med de som fortfarande befann sig i utslussningsfasen eftersom det innebar att vi även blev tvungna att få tillstånd av institutionen att genomföra dessa intervjuer. En annan svårighet som funnits gällande denna urvalsgrupp har varit att fånga upp dessa individer under rätt tidpunkt då det är svårt att uppskatta antalet LSU-dömda ungdomar som befinner sig i utslussningsfasen eftersom det

varierar över tid. Det som har haft störst påverkan för vårt urvalsförfarande har varit möjligheter att komma i kontakt med tidigare LSU-dömda personer efter som det är en grupp som inte finns registrerade i några direkta register. Dessutom berörs denna grupp av sekretess inom många organisationer vilket gör det svårt att nå fram till dessa personer med en förfrågan om intervju. Den tidsram vi haft till vårt befogade men också de svårigheter som funnits när det gäller att komma i kontakt med denna urvalsgrupp har påverkat antalet intervjupersoner som medverkat i studien. Valet att endast låta LSU-dömda och tidigare LSU-dömda komma till tals i vår undersökning har påverkat den information och det perspektiv som studien är baserad på, inga andra aktörers synpunkter har valts att lyfts fram då vi anset att det är ungdomarnas syn som varit det viktiga i denna studie.

Vår förhoppning i planeringen av vår studie var att genomföra två intervjuer med respektive intervjuperson. Vi såg detta som ett bra alternativ för att bygga upp en god kontakt där intervjupersonerna kunde känna tillit till oss som intervjuare. Att utföra två intervjuer med respektive intervjuperson hade också kunnat bidra till att en process av reflektioner startat hos intervjupersonen vilket hade kunnat leda till ännu mer uttömmande beskrivningar vid det andra intervjutillfället. Detta var något som vi dess värre inte fick möjlighet att genomföra eftersom det visade sig att flera av ungdomarna var under utslussningsfasens sista del och dags för utskrivning.

Reflektioner har gjorts över vilken betydelse det kan ha inneburit för studien att samtliga av intervjupersonerna som befann sig i utslussningsfasen vistades på samma institution. Detta ser vi dock som fördelaktigt, med tanke på vårt intresse för att ta del av intervjupersonernas individuella tankar och erfarenheter. Genom att de varit placerade på samma institution kan vi utesluta att variationen i deras berättelser kommer ur att de befunnit sig på olika institutioner. Detta ser vi dock som fördelaktigt då vi är intresserade av att ta del av intervjupersonernas individuella tankar och erfarenheter. Detta har möjliggjort för oss att kunna utesluta att variationen som uppstår i berättelser inte är beroende av skillnader som utgjorts av att de vistats på olika ungdomshem.

2.3 Forskningsetiska överväganden

Att inneha ett medvetet etiskt förhållningssätt anser vi vara av yttersta vikt i samhällsvetenskaplig forskning eftersom den typen av studier alltid sker i direkt eller indirekt kontakt med människor. Etiska reflektioner har därför gjorts under hela forskningsprocessen så väl med hänsyn till deltagarna som till andra som berörs av undersökningen. Etiska reflektioner har också gjorts gällande val av ämnesområde, metod, urval av deltagare och i tolkning och analys. Enligt Bryman (2011) är det först då etiken får genomsyra hela forskningsprocessen som välgrundade beslut för undersökningen kan fattas.

Vi har satt oss in i de yrkesetiska kodexar som känts relevanta för vårt ämnesval för att på så sätt försäkra oss om att vi följer de riktlinjer som tagits fram för god forskningssed. Framför allt har vi valt att utgå från vetenskapsrådets (2002) fyra principer gällande individskyddarkravet eftersom de utgör en yttre ram för all svensk forskning och är huvudkraven i all samhällsvetenskaplig forskning. Enligt Gustafsson et al. (2005) är syftet med individskyddarkravet att skydda de som deltar i studien för fysisk eller psykisk skada, kränkningar eller förödmjukelse.

Det första kravet enligt vetenskapsrådet (2002) är *Informationskravet*, vilket innebär att forskaren skall informera intervjupersonerna om undersökningens syfte och upplägg, samt vilka villkor som gäller för intervjupersonernas deltagande. Villkoren gör gällande att intervjupersoner deltar frivilligt och kan, om så önskar, avbryta sin medverkan när helst de vill. Vidare ska för intervjupersonen klargöras att det insamlade materialet inte kommer användas utanför forskningens syfte, samt var och när forskningsresultatet kommer publiceras. Med tanke på vetskapen om vilka frågor som kommer att ställas har intervjuaren ett klart övertag gentemot den intervjuade (Trost, 2010). Detta avser vi hantera genom att före intervjun informera vad intervjun kommer att handla om, samt påpeka att alla frågor inte behöver besvaras. Detta är inte någon självklarhet då vi i normala fall är vana att frågor som ställs ska besvaras då det annars upplevs som oartigt (ibid.). Vidare avser vi försöka minska övertaget genom att betona för våra intervjupersoner att det är de som innehar de kunskaper vi söker, genom att de är experter på sina egna liv och erfarenheterna av sluten ungdomsvård.

För att tillgodose informationskravet krävs ett skriftligt samtycke från respondenten, där denne får ge sitt medgivande till att delta i undersökningen (Trost, 2010). Här aktualiseras även *Samtyckeskravet*, vilket innebär att intervjupersonen har rätt att själv bestämma över sin medverkan i undersökningen, såvida de inte är under 15 år, i vilket fall föräldrars samtycke krävs. I utformandet av informationsbrevet och intervjufrågor har vi försökt att undvika ett alltför akademiskt språk, dels för att på så vis minimera risken att ungdomarna inte fått klart för sig vad studien handlar om, men också för att vi vill närma oss ungdomen med ett språk som inte alltför mycket skiljer från deras.

För att försäkra oss om att intervjupersonerna förstått och att inget är oklart repeterade vi studiens villkor, syfte och tillvägagångssätt innan intervjuernas start, (se bilaga 1) samt frågade efter om intervjupersonen hade några frågor eller funderingar innan intervjun startade. Det visade sig att en del av våra intervjupersoner inte fått ta del av det informationsbrev vi skickat ut till institutionen, varför vi i dessa fall valde att före intervjun gå igenom en medhavd kopia av brevet, vilket vi sedan lämnade åt intervjupersonen att få med sig. Detta är viktig information till deltagarna för att de i det informerade samtycket ska kunna ta ställning till om de vill medverka i studien. Vid intervjutillfället frågade vi också intervjupersonen efter dennes medgivande till att intervjun spelas in på band. Detta godkändes av samtliga.

Vi har även tagit hänsyn till reglerna gällande att få samtycke från organisationen att få tillträde att göra intervjuer med personer som befinner sig inom deras ansvarsområde. Det sker ett visst överförmynderi när anstalten tror sig veta och styr över vilka som ska bli tillfrågade att medverka i intervjun (Trost 2010). Det finns en risk att förmedlaren av intervjupersoner väljer ut personer som de anser kan ge en god bild av verksamheten och medvetet undanhåller andra. I detta fall har vi blivit informerade från institutionen om att det, vid tiden för vår undersökning, endast fanns tre ungdomar som befann sig i en utslussningsfas, vilka av institutionen blev tillfrågade om en intervju. Oavsett denna information finns det alltid en osäkerhet i att urvalet går via ombud, eftersom vi som forskare aldrig med säkerhet kan avgöra hur urvalet gått till och varför. Det faktum att en del av våra intervjupersoner inte få förhand fått ta del av utsänt informationsbrev kan också härledas till överförmynderi, eftersom dessa ungdomar aldrig fått någon betänketid eller reell insyn i vad det är de tackar ja till. Detta väcker också en undran över hur rekryteringen av intervjupersoner gått till på institutionen.

Med tanke på detta menar vi att det har varit betydelsefullt att vi även har genomfört intervjuer med en person som på intet sätt blivit utvalda av institutionen utan nåtts av vår förfrågan utan inblandning av personal eller myndighetspersoner som de kan tänkas stå i beroendeställning till. Ytterligare en etisk aspekt som uppkommer här är att de tre ungdomarna från institutionen inte blir särdeles anonyma för personalen. Risken för att en ungdom kan utpekats är stor, inte enbart för att personalen har genomfört urvalet men också på grund av det fåtal intervjupersoner vi lyckats få fram. Med anledning av detta har vi varit försiktiga med att i vårt resultat skriva ut saker som vi tror direkt skulle kunna hänvisas till en viss person, även om detta naturligtvis varit svårt att helt tillgodose då personalen kan antas känna sina ungdomar och deras historia väl. För att ytterligare minimera risken för utpekande har vi valt att inte redovisa citat i talspråk utan skrivit om dessa till skriftspråk; detta för att slang och vissa ord eller uttryck som personen använder ofta inte ska avslöja deras identitet. (Kvale, 1997) menar att det är viktigt att på detta sätt värna om intervjupersonens konfidentialitet, i synnerhet när det handlar om känsliga uppgifter.

Inför en av våra intervjuer på institutionen kom vi att ställas inför ett etiskt dilemma som vi inte hade förutsett. Vid kontakt med en personal fick vi frågan huruvida det var okej för oss att den intervjuade hade en personal med sig i rummet. Vi ställde oss frågande till detta och uttryckte det olämpliga i denna situation, med tanke på att intervjupersonen ska bli tillfrågad om sina upplevelser på institutionen. Att en personal sitter med under intervjun menar vi kan hämma intervjupersonens känsla av att vara fri att svara öppet och ärligt, vilket i sin tur påverkar undersökningens resultat. Tyvärr kunde vi inte påverka detta då vi blev informerade om att detta var en säkerhetsaspekt som personalen var tvungna att vidta, eftersom det är de som är ytterst ansvariga. Av personalen fick vi även veta att vår intervjuperson blivit tillfrågad om detta och att det var okej för honom, samt att den medsittande personalen skulle vara en person som han hade förtroende för. Vad vi däremot ser i efterhand är att vi missade att fråga vår intervjuperson själv om vad han tyckte om detta. Visserligen hade problemet med att en personal närvarar kvarstått, men vi önskar att vi åtminstone gett honom chansen att bemöta detta inför oss. Detta är en lärdom som vi tar med oss till framtida sammanhang.

Vetenskapsrådets tredje krav är *Konfidentialitetskravet*, vilket gör gällande att personuppgifter skall behandlas och förvaras med största möjliga konfidentialitet. Ingen

obehörig ska kunna få tillgång till några personuppgifter och ingen utomstående ska i forskningsresultatet kunna identifiera någon av de medverkande (Vetenskapsrådet, 2002). En fullständig anonymitet går enligt Trost (2010) inte att utlovas i kvalitativa intervjuer då intervjupersonerna inte förblir anonyma för intervjuaren. All information som samlades in under studien där informanterna skulle kunna identifierats har hanterats på så sätt att uppgifter som har kunnat avslöja att deltagares medverkat i studien har avidentifierats under transkriberingen. Det kan röra sig om deltagarnas namn, ålder eller institutionsplacering. All datainsamling som inhämtas genom deltagarna kommer att förstöras efter att uppsatsen slutförts. Vi har valt att inte maskera information kring institution, ålder eller tid på institutionen eftersom någon annan då enligt Trost (2010) kan bli falskt utpekad. Däremot har vi som ett berättartekniskt medel valt att ge våra intervjupersoner fingerade namn, istället för att exempelvis benämna dem IP1 eller IP2.

Nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002) är det fjärde kravet, som innebär att uppgifter och insamlad data endast får användas inom ramen för studiens syfte och inget annat. Detta ska tydligt framgå i det samtycke som intervjupersonen får underteckna (Vetenskapsrådet, 2002). I efterhand har vi upptäckt att vårt samtyckesformulär tyvärr inte uppfyllde detta krav. Däremot har vi varit noga med att inför varje intervju påtala detta för våra intervjupersoner, för att på sätt försäkra dem om att det som framkommer inte kommer användas i något annat syfte än till vår studie. Det kändes viktigt i denna studie med tanke på att det är ett omdiskuterat ämne inom media och i politiken och ungdomarna utgör en utsatt grupp som kan ha svårt att förlita sig på omgivningen. Det var viktigt att de skulle känna sig trygga med att vad de valde att delge under intervjuerna inte skulle komma att användas i något annat ändamål än det vi kommit överens om.

Utöver individskyddarkravets fyra principer krävs även att forskaren har tänkt till över hur den egna och informanternas roll påverkar undersökningen. Öberg (2011) beskriver hur genomförandet av forskningsintervjuer kräver empati, förstående och sensitivitet. Kvale (1997) menar att en intervjus resultat beror på intervjuarens förmåga till känslighet och empati. Däremot finns, enligt Kvale (1997) ett etiskt problem som står i förbund med forskarens roll, något Kvale benämner som den omedvetna ”motöverföringen”. Med detta menas risken med att identifiera sig för

mycket med intervjupersonen så att distans till det som undersöks inte kan upprätthållas. Med tanke på förut nämnda förförståelse har vi tagit till oss av Kvales ord och försökt undvika att gå in i intervjun med förutfattade meningar eller att bli alltför känslomässigt engagerade i vad intervjupersonerna haft att delge. Detta visade sig dock vara svårt i vissa situationer, då en del minnen och upplevelser som intervjupersonerna haft har varit svårt att hålla sig objektiv inför. Samtidigt har vi strävat efter att inte frångå den empati som vi, i enlighet med Kvale (1997) ser som nödvändig för att kunna förstå och sätta sig in i vad intervjupersonen berättar.

Valet av metod har gjorts med hänsyn till intervjupersonernas integritet då de fortfarande befinner sig i en återgångsprocess tillbaka till samhället. Vi valde att utföra intervjuerna genom att endast en av oss medverkade vid varje intervju, detta för att minimera att den intervjuade skulle känna sig i underläge, med tanke på det övertag som en intervjuare redan innehar gentemot den intervjuade. Vi tog också i beaktande ungdomarnas specifika situation och den bakgrund de har med sig när de ställs inför intervjuerna. Kvale och Brinkmann (2009) beskriver vikten av att göra ett noga övervägande av vilka konsekvenser intervjun kan få för den intervjuade. Genom att en viss frågeställning tas upp kan olika minnen och föreställningar väckas till liv hos den intervjuade, så väl behagliga som obehagliga där intervjuaren måste ha kvalifikationer att hantera sådana situationer. Att tala om sina upplevelser kan vara känsligt för dessa ungdomar vilket har gjort att det känts viktigt att de inte lämnats därhän vid intervjus slut. För att minimera risken att ungdomarna skulle far illa eller må dåligt efter intervjuerna har aktsamhet och respekt visats för det de själva valt att berätta. Vi har också varit noga med att efter intervjun fråga dem hur de upplevt intervjun och om det är något som känns svårt eller oklart. Vi lämnade också våra kontaktuppgifter i informationsbrevet om de i efterhand skulle komma på några frågor eller något annat gällande studien.

LSU-dömda ungdomar tillhör en utsatt och sårbar grupp i jämförelse med om deltagarna skulle utgjorts av myndighetspersoner. Planeringen och utförandet av studien har därför varit noga genomtänkt med hänsyn till den skada studien annars skulle kunna ha medfört för dessa ungdomar. Enligt Kvale (1997) är det av stor vikt att intervjuaren bygger upp en atmosfär där intervjupersonen känner sig trygg att fritt berätta om sina tankar. Trost (2010) beskriver hur platsen som valts för att utföra intervjun har

betydelse för hur intervjupersonen kommer att uppleva sin position. En känsla av underläge hos intervjupersonen uppstår lättare i miljöer som kommer från intervjuarens verksamhetsfält och bör därför undvikas. Detta menar Trost är en viktig del att ta hänsyn till även i analysen av materialet eftersom det kan komma att påverka trovärdigheten. Som intervjuare har vi tagit hänsyn till detta och varit inställda på att skapa en avslappnande samtalsmiljö för intervjupersonerna. Vad gäller den intervjuperson som tidigare varit dömda för LSU lät vi denne själv välja plats för intervju. Vissa svårigheter uppstod dock på plats på ungdomshemmet eftersom ungdomarna inte får lämna institutionen hade såväl vi som ungdomarna att acceptera de möjligheter som där gavs. Intervjuerna genomfördes i besöksrum och olika tillgängliga allrum. Detta resulterade i ett fall i att en intervju fick göras i en lokal där en viss genompassering skedde av personal vilket innebar en del störningsmoment.

2.4 Sökvägar och sökord

För att hitta litteratur till vår undersökning har vi till en början använt oss av olika publikationer och rapporter från Statens institutionsstyrelse. Då vår undersökning på sätt och vis är aktuell i riksdagen och det förslag på en förbättrad utslussning som nyligen publicerats har vi även behövt ta del av ett antal skrivelser och yttranden från utskott på regeringskansliets hemsida, barnombudsman och SiS. Vid undersökningens början genererade en sökning på SiS hemsida i ett antal artiklar om behovet av förbättrad utslussning, vilka sen ledde oss vidare till riksdagens publikationer, brottsförebyggande rådets rapporter, SiS årsredovisningar och socialstyrelsen. Under forskning och utveckling på Statens institutionsstyrelses hemsida fann vi även ett antal forskningsrapporten som tangerade vårt syfte väl, såsom *Demokrati i det lilla* (Hermodsson & Hansson, 2005) och *Ungdomars delaktighet* av Titti Mattsson (2008). Efter att ha fått klart för oss de olika processer och förslag som legat till grund för regeringens beslut att förstärka ungdomsvården sökte vi vidare efter forskning om institutionsplacering av ungdomar. Andreassen (2003) har här varit till stor nytta, dels för att få en övergripande bild av forskningsläget och dels för att finna ytterligare litteratur. Vi valde att använda oss av Brottsförebyggande rådets hemsida för att hitta rapporter angående unga lagöverträdare samt tidigare forskning.

Inhämtningen av relevant litteratur och artiklar kopplat till detta ämne har vidare gjorts genom bibliotekskatalogen LIBRIS sökmotor som är den gemensamma katalogen för svenska universitets-, högskole- och forskningsbibliotek. Mycket av denna litteratur har

funnits tillhanda på biblioteken vilket har underlättat i arbetet. Sökmotorn Google Scholar har också använts för att hitta litteratur, avhandlingar, rapporter, elektroniska artiklar och rapporter samt aktuella lagar och propositioner. Vi har även använt oss av olika databaser för vetenskapliga artiklar, så som Academic Search Elite/EBSCO. Vid sökningarna har flera begrepp kombinerats för att få träffar som är mer inriktade till ämnet. Sökorden har även använts i olika databaser för att söka artiklar i tidsskrifter. Sökningar har även gjorts på www.uppsatser.se för att se vilka områden inom ämnet som redan är undersökta. En del relevant litteratur har hittats genom att ta del av tidigare publicerade arbetens referenslistor. Både avancerade och mer fria sökningar har därefter gjorts inom ämnet.

De svenska sökord som framförallt använts är: institution, unga lagöverträdare, ungdomsvård, sluten ungdomsvård/ungdomshem, särskild ungdomsvård/ungdomshem, samhällsvård, LSU, delaktighet, planering, utslussning, eftervård, Statens institutionsstyrelse, Socialtjänsten.

Vidare har vi använt oss av följande engelska sökord: juvenile detention home, closed institutional youth care, participation, institutional treatment, back to the community, young offenders.

2.5 Arbetsfördelning

Ingen speciell arbetsfördelning har gjorts mellan oss författare bortsett från intervjugenomförandet och transkriberingen av intervjuerna som vi utfört varför sig. Vi har arbetat med uppsatsskrivandet både tillsammans och var för sig beroende på vilket som varit mest effektivt. Vi har arbetat med uppsatsen tillsammans i de delar där vi sett det som extra betydelsefullt att kunna föra en direktdiskussion med varandra, detta har framför allt varit då vi arbetat fram problemformulering, syfte och frågeställningar men också under analysen av det transkriberade materialet, resultatredovisningen och diskussionsdelen. När vi arbetat var för sig har vi valt att arbetat parallellt med de olika delarna för att sedan skicka de olika delarna i mellan varandra genom internet för att på så sätt kunna bearbeta de olika delarna båda två. Detta har vi sett som en fördelaktig arbetsmetod och som en förutsättning för att vi skulle kunna få en helhetsbild av forskningsprocessen. Ett parallellt arbetssätt har också varit till nytta de gånger vi känt

att vi kört fast eftersom vi då båda två hela tiden varit insatta i de olika delarna och därför kunnat sätta oss in i de svårigheter som uppstått.

Att vi varit två i forskningsprocessen och skrivandet har övervägande upplevts som positivt eftersom vi genom hela processen har kunnat dra nytta av varandra i de reflektioner och analyser som gjorts. Det har underlättat för oss att se våra olika roller i forskningsprocessen men också hjälpt oss att medvetandegöra vår förförståelse för att på det sättet kunna inneha ett kritiskt förhållningssätt under forskningsprocessen. Det har varit stödande att vara två i forskningsprocessen samtidigt som det har inneburit en del kompromissande och krävts en viss lyhördhet för varandras olika infallsvinklar vilket har varit lärorikt.

2.6 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Validitet är enligt Grønmo (2006) ett mått för hur noggrant undersökningen när har gjorts när det gäller att mäta den data som är syftet att mäta. Grønmo (ibid.) poängterar vikten av valet av metod och datainsamlingsteknik i förhållande till hur de är lämpade till studiens syfte. För att studien ska få så hög validitet som möjligt måste populationen ur vilket urvalet ska göras och de olika begreppen som förekommer i studien vara så exakt definierade som möjligt, varefter valet av metod och urval väl motsvarar dessa definitioner. Enligt Wibeck (2010) behöver forskaren gå tillbaka och titta på hela studiens koncept för att bedöma validiteten av det insamlade materialet. Forskaren måste se studien utifrån intervjupersonernas perspektiv. Vidare måste forskaren gå tillbaka till forskningsfrågan för att se om det som avses att studera verkligen är det som undersökts. En annan möjlighet att bedöma validiteten är att jämföra insamlad data med data som samlats in genom annan metod. Grønmo (2006) menar att bedömningar av datakvalitet bör göras för att tolkningar av analysresultaten ska kunna göras på ett godtagbart sätt. Svagheter i studiens reliabilitet eller validitet ska därför framkomma i slutrapporten. Reliabilitet och validitet i en kvalitativ studie bör bedömas kontinuerligt under planeringen och datainsamlingen för att justeringar ska kunna göras som förbättrar kvalitén (ibid.). För att öka vår validitet har vi i utgångspunkt från Grønmo (2006) och Kvale (1997) som beskriver vikten av att hela tiden utgå från sitt syfte för att undersökningen ska uppnå hög validitet. Eftersom vårt syfte innefattar att ta del av individers personliga erfarenheter har vi noga övervägt lämpligheten i valet av metod

och datainsamlingsteknik, för att fånga in dessa perspektiv. Vi har också lagt stor vikt vid utformande av intervjuguiderna för att den på ett bra sätt skulle täcka in de områden som vi ville undersöka samt minska risken för feltolkning. Vi även haft i åtanke att utforma frågorna på ett sådant sätt att de skulle öppna upp för intervjupersonernas attityder och tankar för att utifrån det kunna besvara undersökningens syftet. Vi har också valt att transkribera intervjuerna ordagrant för att komma så nära det som uttryckts av intervjupersonerna som möjligt.

Reliabilitet är enligt Grønmo (2006) ett mått för datamaterialets pålitlighet. Hur forskningen är upplagd, urvalet av informanter och metodval vid datainsamlingen har betydelse för reliabiliteten (ibid.). För att öka reliabiliteten för vår undersökning har vi därför båda satt oss in i alla moment under forskningsprocessen. Genom att återupprepa insamlingen av data utifrån samma undersökningsmetod kan reliabiliteten mätas, desto mer likvärdigt resultat desto högre reliabilitet. Men enligt Grønmo (2006) finns det svårigheter inom kvalitativ forskning att helt likvärdigt upprepa undersökningen eftersom samhällsliga fenomen befinner sig under ständig förändring. Däremot kan reliabiliteten enligt Grønmo (2006) mätas utifrån olika test, test-retest-metoden, halveringsmetoden och interbedömarreliabilitet. Vi har i vår undersökning valt att använda oss av något som kan liknas vid den interbedömarreliabilitet som Grønmo (2006) beskriver. Detta genom att vi efter transkriberingen av intervjuerna valde att först enskilt och oberoende av varandra koda materialet var för sig utifrån olika kriterier som satts upp för att därefter tillsammans se hur väl våra kodningar och gränser i kategorierna liknade varandras. Vår kodning utifrån dessa kategorier kompletterade varandras genom att vi båda lade märke till varierande saker och i många fall även det som visade på gemensamma upptäckter. Enligt Grønmo (2006) kan avvikelser i kodningen ses som bristande interbedömarreliabilitet. För att ytterligare öka reliabilitet, de vill säga undersökningens giltighet har vi använt oss av samma intervjuguid till respektive grupp för att på så sätt säkerställa att vi studerat det som vi avsett att studera. Vi har också i likhet med det Kvale (1997) beskriver försökt undvika att ställa ledande frågor för att utifrån det höja reliabiliteten för vår undersökning. Något som vi tycker att vi i stor utsträckning kunde undvika genom att intervjupersonerna oftast direkt gav uttömmande svar utan att vi behövde ställa några ledande följdfrågor. Vår förförståelse kan ha inverkat vid intervjuerna men också i vår analys av insamlade data. Detta kan innebära att någon med annan bakgrund skulle kunna tolka och analysera det inhämtade

materialet på ett annat sätt än vad vi gjort. Vi har därför försökt vara tydliga i vår presentation av resultat och diskussion när det gäller om det är intervjupersonernas eller våra egna åsikter som vi belyser. Tolkningar och slutsatser som är våra egna behöver inte möjligtvis även innefatta intervjupersonernas åsikter.

Med generaliserbarhet menas studiens överförbarhet till populationen. Enligt Djurfeldt et al (2010) är resultat från kvalitativa metoden svåra att generalisera i jämförelse med kvantitativa metoden där resultaten, förutsatt att de uppnår signifikans, blir statistiskt generaliserbart till hela populationen. Bryman (2002) menar i stället att generaliserbarheten i den kvalitativa metoden mäts genom att resultatet ska generaliseras till de teoretiska slutsatserna i stället för statistiskt till populationer. Syftet med vår undersökning har inte varit att få ett statistiskt generaliserbart resultat utan i stället att få en djupare förståelse för LSU-dömda och tidigare LSU-dömda genom att undersöka deras värderingar och tolkningar inom problemområdet. Med tanke på att undersökningen är baserad på få intervjupersoner har det varit omöjligt att dra några direkt och allmängiltiga slutsatser. Om vi haft andra intervjupersoner hade svaren kunnat bli annorlunda lika så om vi valt att göra en kvantitativ datainsamlingsteknik.

2.6.1 Analysförfarande

Vårt resultat- och diskussionskapitel bygger på kvalitativa semistrukturerade intervjuer med tre LSU-dömda ungdomar och en tidigare LSU-dömd person. Analysarbetet påbörjades efter att första intervjun var genomförd för att på så sätt kunna avgöra om frågorna som vi utformat i intervjuguiden var utformade på ett sådant sätt att de skulle kunna besvara det vi ämnade undersöka i vår undersökning.

Vi började med att transkribera ljudupptagningarna från samtliga intervjuerna ordagrant. Därefter läste vi igenom det transkriberade materialet. Det gjordes till en början först enskilt för att på så sätt öppna upp för möjligheten att uppmärksamma skiljaktigheter i det vi kunnat utläsa gällande likheter och olikheter i materialet. Därefter samtalande och jämförde vad vi enskilt kommit fram till för att utifrån det gemensamt kategorisera olika teman, dels utifrån våra forskningsfrågor och syfte men också utifrån det som vi upplevde uttrycktes som viktigt av ungdomarna.

För att göra den stora mängden data hanterbar valde vi att koda materialet genom att göra olika understrykningar i texten utifrån våra olika teman, Vi valde också att klippa ut olika uttalanden som återkom materialet eller på annat sätt uttrycktes som angeläget av intervjupersonerna för att på det sättet kunna se olika samband och mönster för våra teman. Dessa olika teman sattes därefter i relation till varandra för att på det sättet få fram en bild av hur olika delaktighetsbegreppet hängde samman för intervjupersonerna och vilken betydelse de anser att det har för utslussningen för deras återanpassning till samhället. Efter att materialet lästs igenom ett flertal gånger kom vi slutligen fram till ett antal teman, varefter vi tog fram underrubrikerna: *Upplevelsen av delaktighet; möjlighet, hinder och betydelse, Behandlingsprogrammets betydelse för återanpassningen till samhället, Kontrasten mellan institutionen och samhället, Rädslan för samhället utanför, Sysselsättningens betydelse efter utslussning, Delaktighet i planeringen av utslussning och uppföljning, Kontakten med institutionen efter utskrivning, Vikten av att bli lyssnad på och känna tillit till någon, Rädslan över att klara sig själv, Ungdomarnas inställning till institutionsvård* samt slutligen *Ungdomarnas tankar om framtiden*. Dessa underrubriker kommer att utgöra vårt resultat- och diskussionskapitel .

Vi har beskrivit ungdomarnas känslomässiga erfarenheter utifrån vår tolkning av det de delgett oss. I vår resultatredovisning har vi valt att dels beskriva vad som framgick i intervjuerna utifrån olika teman som vi tagit fram men också genom citat för att exemplifiera och ge materialet ett sammanhang. I resultat- och diskussionsdelen har vi även valt att föra en diskussion utifrån det som framkommit i vår resultatredovisning förankrat till den litteratur och tidigare forskning vi lyft fram i vår undersökning.

3. Resultat och diskussion

I det tredje och sista kapitlet i denna uppsats återfinns en sammanfattad presentation av intervjuerna. Det förs också en diskussion till detta kopplat till vår tilltänkta teoretiska ram, relevant litteratur, rapporter och olika forskningsrapporter. För att skapa en tydlig struktur presenteras resultatet under olika teman. Vi har även valt att citera vissa delar i intervjuerna för att på det sättet belysa viktiga aspekter. Kapitlet avslutas med slutdiskussion och förslag på fortsatt forskning.

3.1 Upplevelsen av delaktighet; möjlighet, hinder och betydelse

Johan berättar att han under sin tid på ungdomshemmet aldrig upplevde att han fick komma till tals eller vara delaktig, varken under utslussningen eller när det gällde planeringen av den. När han hade något han ville ta upp blev han varje gång ombedd att ringa till sin socialsekreterare. Men när socialsekreteraren kom ut på besök fick Johan inte delta i möten från början, socialsekreteraren och behandlingspersonalen hade alltid först ett enskilt möte.

Det, det blev jag riktigt irriterad på. Tänkte liksom att varför får inte jag vara med det handlar ändå om mig liksom. Nej sen vägrade jag såna möten och sånt sen, sket jag i det bara. Så fort de kom så bara dra åt helvete liksom. Det var det enda. och det kunde de ju inte göra, tvinga en att prata liksom.

Vad Johan beskriver ser vi som ett tydligt exempel på hur ungdomarna blir fråntagna rätten till delaktighet och inflytande. Genom att underlåta ungdomen att delta i situationer som berör henne eller honom själv bidrar institutionen till att bibehålla den ojämlika maktfördelning som gör att ungdomens motivation för sin egen behandling reduceras.

Studiens resultat tyder på att det finns gränser för när ett inflytande för ungdomar på de särskilda ungdomshemmen kan realiseras, den unges inflytande är således inte en självklarhet. Det som ungdomarna berättar att de faktiskt kan påverka handlar om enklare saker som att göra matlistor eller att välja filmer ibland. Josef säger att det visserligen är lätt att säga vad man tycker på ungdomshemmet, men att allting ändå blir som personalen säger. Han berättar om ett tillfälle då han och de andra ungdomarna

föreslog att de skulle få spela tv-spel på helgerna, något som inte är tillåtet annars. Personalen sade nej med skälet att killarna ska röra på sig. Josef säger att så där är det alltid, ”man pallar inte tjafsa med dem för det kommer aldrig att bli ja.

Josef berättar också att personalen ibland hittar på att det kommit nya regler: ”De kan säga: Ja vi har kommit på eller vi har bestämt det har kommit en ny regel. Fast de har inte bestämt det, det är dem som har hittat på. ”

Också Emil ger en bild av att det är svårt för ungdomarna att få igenom förslag på institutionen:

Ja det är klart att du får säga om du tycker att någonting är fel men det är ju ingen som kan göra någonting åt det. Det är ju alltså inte personalen på detta stället, dom som jobbar med oss hela tiden det är inte dom som sätter upp regler om hur det ska vara utan det är ju dom högsta cheferna eller höga cheferna.. Du kan ju säga till dem att du tycker att detta är piss men liksom dom kan inte göra någonting åt det.

Emil berättar att många av ungdomarna tänker att de bara ska sitta av tiden och därför inte bryr sig om att försöka påverka saker på ungdomshemmet, eftersom det finns en rädsla för att det ska leda till problem:

Sen finns det dom som tänker så här att om de kommer hit och har tio månader, fuck it, jag ska bara sitta mina tio månader och liksom bara låta dom säga vad dom vill och sånt. Så går dom liksom bara här inne och dom säger inte emot om det är något dom inte trivs med för att dom vill liksom inte, dom tänker att de förstör för sig själva. Då är det klart att det finns mycket folk som inte ens vågar säga vad de tycker, så det är lite synd faktiskt för det behövs ju. Men det är klart man vill ju inte ha en massa problem för att det blir en massa bråk och liv och sånt. Så man försöker ju bara hålla sig...

Ungdomarna ger också en syn på att regler sätts upp över huvudet på dem, utan att de fått ta ställning till eller förberetts på dem. Vad ungdomarna ger uttryck för här bekräftar vad Hermodsson och Hansson (2005) visar på i sin undersökning; också ungdomarna de talat med uttrycker att de inte känner sig informerade och delaktiga i reglerna på institutionen och att det inte är någon mening med att säga vad man tycker eftersom personalen inte bryr sig ändå. Att regler inte är begripbara och meningsfulla för ungdomarna menar Hermodsson och Hansson minskar motivationen för den egna

behandlingen, något som även våra ungdomars berättelser talar för, när de talar om att "sitta av tiden". Här kan vi även känna igen vad Hill (2005) tar upp angående skenallianser, att ungdomarna tillfälligt accepterar regler som upprättas för att slippa konflikter och på så sätt försöka skapa en så uthärdlig tillvaro som möjligt. En sådan skenallians kommer inte att ha någon betydelse efter utskrivningen eftersom ungdomen då bara är fokuserad på att ta sig ut från institutionen och därmed inte involverad i sin behandling.

Att ungdomarna inte upplever sig få komman till tals under vistelsen på ungdomshemmet kan antas påverka motivationen under behandlingstiden. En faktor som har en stor inverkan på denna motivation, menar Hermodsson och Hansson (2005) är upplevelsen av medinflytande och självbestämmande.

Samtidigt är det inte givet att begripbara regler är tillräcklig för att ungdomarna ska uppleva sig delaktiga, vilket Mattson (2008) påpekar i sin rapport. För att vara delaktig i realiteten krävs att ungdomen inte bara får information utan att de även får möjlighet till inflytande i processer och beslut som rör de, något som de ungdomar vi talat med saknar. Ungdomarna tycks ha en syn på delaktighet som något som av en omöjlighet att uppnå i den situation de befinner sig i, som tvångsplacerade. Många talar om det lönlösa i att försöka påverka och säga sin mening, eftersom det "ändå bara blir som personalen säger."

Emil säger att han önskar att han och de andra ungdomarna på institutionen hade fått ta del av de regler som sätts upp. Han upplever att reglerna och besluten kommer "ifrån någon ledning" och att ungdomarna inte får ta del av gången utan plötsligt har en ny regel bara dykt upp. Emil vet att man kan överklaga men menar att det "oftast inte blir någonting av det ändå."

Ungdomarna säger sig ha möjlighet att ta del av dokumentationen som förs om dem, men framhåller samtidigt att det inte är något de är intresserade av. En av intervjupersonerna ser dokumentationen som en hjälp för att bli medveten om vilka fel han gjort och för att kunna handla annorlunda i framtiden, medan andra anser att dokumentationen enbart tar upp brister och fel som ungdomen begått.

Det framgår att de så kallade brukarforumen, som enligt SiS tjänstekarta ska ske regelbundet, inte alls sker i den utsträckning som är sagt. Ungdomarna berättar att brukarforum har de endast på den slutna avdelningen, som alltså föregår den sista fasen på den öppna avdelningen. Sedan ungdomarna kommit till den öppna avdelningen sker inga brukarforum. Josef berättar att om man har något man vill ta upp får detta göras vid middagsbordet. Han tycker inte att det är någon vidare bra lösning och menar att personalen på den öppna avdelningen gör ”lite som de vill” med regler och hänsyn till ungdomarnas önskemål. Tanken med brukarforum kan ses som ett sätt att skapa jämvikt i den slutna världen av säkerhets – och kontrollaspekter som ungdomarna befinner sig. Att ungdomarna inte får möjlighet till ett forum där de kan uttrycka sina åsikter visar på en allvarlig brist i delaktigheten på institutionerna.

Samtidigt som ungdomarna uttrycker ett missnöje över att inte kunna påverka eller bli tillfrågade tycks det råda en sorts acceptans från deras sida, som kommer ur den bild de har av sig själva. Johan säger att han hade önskat att någon gick igenom hans rättigheter och som fanns med för att planera inför framtiden.

Ja ser man tillbaka nu så... så hade det ju varit bra om man hade fått sätta sig och göra en planering alltså en riktig planering, liksom det hade känts skitbra. Det hade nog hjälpt mig jävligt mycket då. allt det med skola och... alla, alltså riktigt, sätta sig ner riktigt ordentligt och komma med nån aktivitet som man kan hitta alltså göra och sånt det. Aktivera en och sånt.

Han berättar vidare att han själv aldrig var med i planeringen av vad som skulle ske efter institutionsvistelsen, utan detta var ”bara så det var bestämt.” för Johans del handlade det om att börja skolan, flera klasser under sin ålder, något som han inte alls var med på och som därför inte ledde till att han genomförde det sedan han kommit ut.

Alla intervjupersoner uttrycker att det är svårt att kunna påverka saker på ungdomshemmet. Johan beskriver hur det var när han var placerad:

Alltså det... nej det var bara att lära sig att lyssna på dem liksom det var så. Det var aldrig nånting, de lyssnade inte på oss, och satte sig aldrig liksom och diskuterade med oss normalt utan det var alltid bara "glöm det" liksom. Alltså det var alltid bara snabba, korta svar... De var alltid jävligt hemlighetsfulla med allting, typ som det här med utflytt och

så de kom ju aldrig, vi fick aldrig veta det utan de kom samma dag liksom nu ska du ut liksom. Jaha tänkte man då.

Josef har liknande erfarenheter av att inte få komma till tals: ”De riktar på sin egen grej liksom. det du säger till dem, de hör inte dig.” Han kan inte dra sig till minnes någon situation under tiden på ungdomshemmet där han tycker att han själv kunnat påverka någonting, eller ens att någon lyssnat. Josef menar att han hade velat bestämma mer, eller åtminstone kunna påverka, till exempel en sak som lördagsaktiviteten. Han berättar att det kan vara frustrerande att känna att man inte kan påverka, samtidigt som det är något som man vänjer sig vid: ” Man vänjer sig, det är bara att bita ihop.”

Det tycks även råda en självbild hos ungdomarna där deras avsaknad av rätt till delaktighet kommer ur det faktum att de är kriminella som ska straffas för det de gjort:

Ringde jag till min soc. och sa att ja såhär är det liksom och detta har hänt, "jamen dig tror vi ändå inte på". Liksom, så är det ju. Så det... de lyssnade inte. Det enda, de tänker nog bara "Nänänä det går inte att lita på dem ändå, kvittar vad de säger.

Johan beskriver hur denna bild många gånger blev bekräftad av personalen.

Det var ju liksom mitt eget fel. Och det fick man ju höra från dem också; "du har själv satt dig här, det är ingen annan som har satt dig här

Bilden av sig själv som en kriminell är något som återkommer i flera av ungdomarnas berättelser.

Men man gick ju och skyllde på sig själv hela tiden också. För att man satt på låst. Det var ju så. De fick en att vända det till att det var ens eget fel, hela, allting var ens eget fel. Det var liksom ja, de, såna grejer.

Det finns en tydlig önskan hos de ungdomar vi pratat med om att få vara mer delaktiga i sin behandling och vistelse på ungdomshemmet. För ungdomarna handlar det ofta om vardagliga saker som att kunna påverka aktiviteter och själva bestämma vad de ska göra på fritid eller vad de ska äta och dricka. En av killarna tar upp att personalen kan bestämma att ungdomarna inte får dricka oboy eller att de inte får titta på film på

helgerna, något som enligt honom rättfärdigas av personalen som en hälsoaspekt, eftersom de tycker att killarna måste röra på sig. Josef beklagar detta och menar att han och de andra killarna på hemmet är igång hela veckorna med skola, praktik och vardagliga sysslor. Han berättar att han ofta känner sig behandlad som ett barn.

I de intervjuades berättelser framgår att delaktighet inte alltid handlar om att få vara delaktig ”i varje steg”, som Hermodsson och Hansson (2005) framhåller vikten av. För flertalet av våra intervjupersoner blir betydelsen av delaktighet aktuell i det vardagliga livet, vilket i sig inte är förvånande med tanke på att ungdomarna lever sina dagliga liv på institutionen, ibland i flera år.

Att ungdomarna fokuserar mer på vardagliga situationer när de talar om möjligheten till delaktighet kan ses ur olika perspektiv. Utifrån Goffmans teori om stigma kan detta ses som ett uttryck för ungdomarnas bild av sig själva som kriminella – de måste acceptera och införliva bilden av sig själv som kriminella avvikare, som är förtjänta av att bli behandlade som mindre värda. Samtidigt kan ungdomarnas fokus på det vardagliga och nära visa på hur strukturen och rutinerna på institutionen gör att mindre saker som inte haft lika stor betydelse ute i samhället här får en betydligt större dimension. Detta skulle också kunna vara så att det är det enda som ungdomarna faktiskt har en tro på att de kan påverka inom den slutna värld som institutionen utgör

3.2 Behandlingsprogrammets betydelse för återanpassningen till samhället

Under vistelsen på institutionen genomgår ungdomarna olika behandlingsprogram som bland annat berör beteendeförändringar för att förbereda ungdomarna för tiden efter placeringen. Ungdomarna uttrycker varierade åsikter kring vad dessa behandlingsprogram har gett dem. Behandlingsprogrammen utgör en form av standard på så vis att de är obligatoriska för ungdomarna att genomgå. En av killarna uttrycker att vissa programmen kan väljas individuellt utifrån den intagnas behov medan andra program är något som alla intagna ska genomgå. Ungdomarna har delade meningar om vilken betydelse dessa behandlingar tros ha för deras återanpassning till samhället.

Emil är nöjd med behandlingsprogrammen. Han beskriver hur behandlingsprogrammen kommer att fungera som en verktyglåda som han kommer att bär med sig i framtiden och plocka fram i situationer där det behövs.

Ja man kan väl säga att man är rätt nöjd med alla dom här behandlingsprogrammen som man går här inne för att få hjälp, dom är rätt bra faktiskt. Men man bygger upp en verktyglåda som man brukar säga här inne liksom. Verktyg som man ska ta fram när man behöver det”.

Emil känner dock en osäkerhet när det gäller vilken fortsatt effekt behandlingsprogrammen kommer att ha efter att han slussats ut.

Sen vet jag inte om det kommer att gå att få det att hålla när man kommer ut, alltså om man kommer att klara av att ta fram de när det väl händer liksom. Så det är svårt. Men man har märkt här inne att man har tagit till sig det dom lär en under tiden här på institutionen. Så det är väl det jag är rätt nöjd med faktiskt.

Daniel tycker till skillnad från Emil att det inte finns något som han kan tänkas kunna dra nytta eller lärdom av i behandlingsprogrammen eller som kan vara av betydelse för återgången till samhället. Daniel menar att behandlingsprogrammen mest går ut på att prata om deras tidigare kriminella liv och har svårt att se någon mening med det.

Jag har tyckt att behandlingsprogrammen har varit meningslösa faktiskt. Det är ingenting som jag tror att jag kommer att ha någon nytta av heller faktiskt. Det är orealistiskt. ... helt ologiskt.. det handlar mest om förr i tiden, ens tidigare historia helt enkelt. Det var ju också ganska onödigt eftersom man måste tänka framåt.

Johan som tidigare varit LSU-dömd beskriver sina erfarenheter av att medverka i ett behandlingsprogram som en av de få situationen där han faktiskt kände sig bekräftad, där någon lyssnade på honom.

Ja det enda det var ju när vi gjorde det där brottsbryt, och det var väl det enda som man själv liksom, ja. Det handlade ändå om en själv liksom. Då satt man ju i grupper och snackade och sånt. Det var ju egentligen, det var ju inget seriöst.

Men efter att Johan slussats ut förändrades hans tankar om behandlingsprogrammet han medverkat i.

Det de hade pratat om lite därinne! Liksom det upplevde man när man kom ut istället. Tänkte man bara jaha, det som de satt och diskuterade på det här brottsbryt. Det kändes så när man kom ut att ja, det satt de bara och diskuterade för att det är så det kommer gå för dig sen också.

Johans upplevde behandlingsprogrammet mer stigmatiserar än hjälpande. Askheim & Starring (2007) tar upp hur avsaknad av empowerment kan göra att klienter kan känna sig förödmjukade och kränkta i mötet med olika hjälpande instanser. Askheim & Starring tar även upp Payne som enligt dem menar att vissa myndigheter arbete utifrån empowermentstrategier kan försvåras om de utgörs av en social styrning som nedvärderar vissa minoritetsgrupper. Johan beskriver vidare problematiken med att de intagna som medverka i behandlingsprogrammen som utgörs i grupp har olika typer av kriminella erfarenheter vilket gör att de som medverkar har svårt att lika sig vid det de andra varit med om. Johan tror därför mer på individuella behandlingsprogram där mer kan gå på djupet.

Alla som var där hade ju knappt alltså, hunnit begå brott liksom så vi tänkte jaha vad fan är det här liksom? De flesta som var där de hade ju gjort... de flesta som satt på LSU var normala, alltså ungdomar som det gått fel en gång för och sen har de fått lite längre straff och såna grejer. [- - -] Jag tror inte på att jobba i grupp med ungdomar. Jag tror det hjälper och jobba en och en.

Det har tydligt framgått i våra intervjuer att flertalet av ungdomarna har svårt att se behandlingsprogram nytta. Enligt Hermodsson och Hansson (2005) är delaktighet av stor betydelse för att institutionsplacerade ungdomars behandling ska bli så framgångsrik som möjligt. De belyser vikten av att ungdomen själv få känna sig delaktig genom att medverka i de beslut som rör dem själva men också att de får komma till tals och ha insyn i sin egen behandling för att den ska bli begriplig och meningsfull för ungdomen. I vår studie har det framkommit att de brister i dessa avseenden när det gäller valet av behandlingsprogram. Ungdomen har ingen påverkan avseende valet av behandlingsprogram utan i stället görs denna bedömning personal. Det har också visat sig vara få individuella variationer utbudet då flertalet av

ungdomarna erbjuds det så kallade ”standardpaketet” som utgörs av tre olika behandlingsprogram. Även det som beskrivs i Hills avhandling gällande ungdomar med tidsbestämda utskrivningsdatum och möjligheten till en lyckad behandling kan också ses som en möjlig förklaring till den negativa attityd flera av ungdomarna i vår undersökning uttryckt gällande de behandlingsprogram som de deltagit i. Hill menar att tidsbestämda placeringar kan ge upphov till en likgiltighet och omotivation hos ungdomen som grundar sig i känslan av att de inte kan påverka placeringstiden oavsett hur de sköter sig.

3.3 Kontrasten mellan institutionen och samhället

Emil beskriver hur han tycker att kontrasten mellan att vara intagen på institution och att slussas ut i samhället är allt för stor då det enligt honom inte finns någon direkt fungerande successiv övergång trots att den tredje fasen är tänkt att fungera som en mellanfas.

Jag tror det är viktigt att släppa efter rätt mycket faktiskt. Att låta, för man ska ju ändå vara själv där ute. Du ska liksom inte ha personal runt omkring dig där ute liksom. Det viktigaste är nog att de släpper efter lite mer. Att du får lite mer ansvar. [- - -] ..man måste se stora helheten, det tror jag är det viktigaste.

Detta tycks bli extra påtagligt för de ungdomar som inte får möjlighet att komma till mer öppna avdelningar till följd av ”bråk” eller för de som har kortare vistelsetider på institutionen. Ungdomarna menar att den låsta avdelningen utgörs av en tuffare miljö samt att avdelningen gör dem mer avskärmade från människorna ute i samhället då de flesta sysslor sker inne på institutionen. Emil beskriver skillnaden mellan att vara på den slutna respektive ett vara på den mer öppna avdelningen.

Ja alltså när du är på den öppna avdelningen så kan du komma ut mycket mer och så här. Så det är klart där har det ju en betydelse. [- - -] ..du är mer ute på den öppna avdelningen, det är mer annorlunda. Det är ju inte som på låst med galler för fönstren och så. Utan det är ju mycket öppnare. Och det gör ju alltså en starkare i sig själv att man är ute och man vet att nu klarar jag det så det är ju klart. Det är ju lite skyddande att vara på den slutna och ha en praktik, du är ju inte som att vara ute ändå. [- - -] Det är klart att man vill komma ut mer och så liksom det är ju så du blir stark i dig själv.”

Josef tycker att skillnaderna mellan att vara på den öppna avdelningen och på den slutna är stora.

Det är skönt här på den öppna avdelningen. Det är inte så jobbigt här. Den slutna avdelningen är katastrof. Det är värsta stället som finns. Jag var där två gånger då jag inte skött mitt hembesök. Om man inte sköter vissa grejer, som till exempel att man inte vill gå i praktik eller åkerhem och gör någonting dumt då är du tillbaka på den slutna en månad sen kollar de om man kan flytta till den öppna igen.

Johan som under större perioden av sin institutionsvistelse suttit på den låsta avdelningen beskriver också skillnader i institutionsmiljöns fysiska utformning när det gäller den sluta och den öppna avdelningen.

Men just det här med murar och sådant skit, totaliserat alltså. Det störde mig rätt mycket det att man aldrig kunde se ut. Alltså förstår du? Man kunde bara se upp. Hela tiden du vet, himlen, det gick aldrig att se något annat ...

Utifrån Hills (2005) avhandling framkommer det även andra skillnader mellan de låsta och de mer öppna avdelningarna. De mer öppna avdelningarna möjliggör i högre utsträckning enligt Hill för ungdomarna att etablera en kontakt till personalen eftersom fler aktiviteter förekommer som skapa dessa möjligheter. De mer slutna avdelningarna tenderar enligt Hill i stället en risk för aggressioner och frustration. Det går att dra paralleller mellan det som framkommer Hill (2005) avhandling gällande den ökade kontakten till personalen på de mer öppna avdelningarna och Goffmans studie Totala institutioner. Goffman (2008) beskriver hur en ”vi ”och ”dom” känsla uppstår mellan den intagne och personalen. Detta grundar sig enligt Goffman på den skillnaden som finns mellan den intagne och personalen när det gäller möjligheten till kontakt med den sociala integrerade världen utanför institutionen. Ökad kontakt till personal skulle utifrån dessa kopplingar kunna ses som att ungdomen då känner att de får en ”förlängd” hand till samhället utanför institutionen via utökad kontakt till personalen. En god relation till personalen skulle utifrån dessa slutsatser kunna minimera den rädsla som förekommer hos dessa ungdomar inför permissioner och utslussningen.

Betydelsen av att träffa människor ute i samhället återkommer i alla de intervjuades

berättelser och tycks därför vara något centralt för ungdomarna. Daniel beskriver hur detta blir speciellt påtagligt på den slutna avdelningen.

Jag tror att det är bättre att förts vara på en öppen och sen ut än att sitta på en låst.. och sen komma ut helt plötsligt från ingenstans.. Det tror jag absolut att det är för då träffar man mer människor.

3.4 Rädslan för samhället utanför

Avskärmandet på institutionen har gjort att aktiviteter som inkluderar möte med människor ute i samhället upplevs som psykiskt påfrestande. Daniel tar upp ett exempel på hur han kunde uppleva en aktivitet utanför institutionen när han befann sig på den slutna avdelningen.

Om jag var på den låsta och det var en aktivitet och åkte till ett köpcentrum eller något sånt och det var fullt med folk, då fick jag en känsla av att inte klara av att vara på sådana platser med mycket människor. Det var jobbigt. Här sitter man instängd med ett litet antal människor, så man vet ju hur alla fungerar och man vet vad som ska hända under dagen. När man kommer ut och det är fullt med människor som man inte känner igen kan man bli stressad, det blir ju liksom som en chock..

Detta går att se likheter med det Daniel uttrycker och det Goffman beskriver i Totala institutioner om att bli förfrämligande för den yttre världen och att det blir en ”vi” och ”dom” känsla. Flera av intervjupersonerna uttrycker ett behov av att ha kontakt med samhället utanför och menar att detta bör ske i så stor utsträckning som möjligt och under ett så tidigt skede som möjligt under vistelsen på institutionen för att på så sätt underlätta för dem att när de ska återgå till samhället. Praktik utanför institutionen samt permissioner är därav något som ungdomarna beskrivit som betydelsefullt och något som de också får möjlighet till om de sköter sig under sin institutionsvistelse.

Man träffar familjen och umgås lite... annars hade man ”sneat” helt. Första fyra månaderna hade jag ingen permission det var jobbigt. För man är ju fast.

Men erfarenheterna av hur planeringen gjorts gällande permissioner samt i vilken utsträckning ungdomen har fått vara delaktig kan se olika. Johan berättar att permissionerna aldrig var planerade på förhand, åtminstone inte så att han visste om det.

Nej, aldrig. Det handlade om, alltså det var rätt mkt risk med rymningar och problem med att smugla och sånt och... så det var aldrig nånting liksom. Så det... jag fattade inte riktigt deras resonemang med det men... att man inte fick veta det liksom, de kom bara in till en samma dag och sa att nu får du åka hem.

Johan säger att det var först sista halvåret på ungdomshemmet som han började få veta om när han skulle få åka hem. Han säger att ingen någonsin frågade honom om vad han tyckte eller ville själv. Att inte bli tillfrågad är ett återkommande tema i intervjuerna. Ungdomarna ger en bild av att mycket är bestämt på förhand och det inte finns något sätt att påverka det.

Permissioner kan enligt Petterson (2010) också ses som en effektiv insats när det gäller minska att dessa ungdomars återfaller i kriminalitet. Pettersson har i sin undersökning uppmärksammat att dag- och nattpermissioner kan ses som en preventiv insats då hon uppmärksammat att de som beviljats permissioner mer regelbundet och i större utsträckning har en lägre återfallsstatistik när det gäller brottslighet efter utslussning.

3.5 Sysselsättningens betydelse efter utslussning

De flesta av ungdomar ser sysselsättning efter utslussningen som en förutsättning för att lyckas i sin återanpassning till samhället genom att på det sättet lyckas hålla sig ifrån att hamna i kriminalitet och missbruk. Samtidigt uttrycker flera av ungdomarna att det inte finns några direkta planer för vad de ska göra efter frigivning. Sysselsättning i form av skola eller praktik blir i stället något flera av intervjupersonerna uttrycker att det är något som de måste fixa själva. Daniel beskriver sin situation efter utslussningen på följande sätt.

Att flytta hemifrån, gå i skola eller hitta ett jobb. Det får jag ansvara för själv faktiskt. Jag har sökt in till skolan det har jag gjort på eget initiativ.

Ungdomarna beskriver vidare att det måste vara en sysselsättning som för dem upplevs som meningsfull och poängterar därför vikten av att valet av sysselsättning bör planeras individuellt. Huruvida de vill studera eller ha praktik efter utslussningen framgår i intervjuerna vara olika. Johan som tidigare varit LSU-dömd menar att en sysselsättning

efter utslussning är av väldigt stor betydelse för hur det sedan ska gå för ungdomen att återanpassa sig till samhället.

... att man blir aktiverad direkt tror jag. Praktik eller, det behöver inte vara skola eller så. Vissa kan ha det i sig att de klarar bara inte av att gå i skolan, att de behöver ha en praktikplats, i början åtminstone. Aktivera dem det tror jag är jätligt viktigt!

Även Josef uttrycker sysselsättningens betydelse för att inte återfalla i brottslighet.

Iallafall för när jag kommer ut så, då har jag någonting att göra. Så jag slipper hamna i det gamla liksom. Så har man sysselsättning, så det är bra.

Även de ungdomar som vi intervjuat på institutionen uttrycker vikten av att ha en sysselsättning när de kommer ut. Daniel menar att en utbildning är förutsättningen för att kunna få ett arbete och vidare för att sedan kunna flytta hemifrån. Flera av ungdomarna uttrycker just detta att de nu är vuxna och att de därför känner att det är dags att flytta hemifrån.

Ofta får ungdomarna vänta på praktikplats efter som det sällan är ordnat innan utslussningen. Även att börja skolan kan bli en utdragen process då ungdomen måste ansöka om att bli antagen till programmet de vill gå. För de som vill gå i skolan och skrivs ut under ferier innebär detta automatisk att de kommer att gå sysslolösa först tiden efter utskrivning. Att fixa med en sysselsättning är oftast något som ungdomarna själva får ordna med trots att Petterson (2010) beskriver att första tiden efter utslussning ses som en kritisk period i för dessa ungdomar där återfall i brottslighet är hög.

Ja ett gymnasium måste man komma in på. Det är skolan som måste godkänna det.. Och det är ju svårt att komma in mitt i en termin och bara hoppa in.

Emil beskriver hur han tänker kring tiden efter utslussning, innan han kommer att komma i sysselsättning.

Ja sen börjar jag om skolan efter sommaren. Ja det är klar man missade ju förra sommaren så det är klart att man vill ju ta igen det. Men sen som sagt, jag ska försöka, jag måste. För min del har jag haft ett väldigt problem med alkoholen så jag ska ju försöka hålla mig borta ifrån den och sånt. Så man har ju man sätter upp lite mer. Man försöker hålla igång hela tiden. Det är vad jag tänker göra i alla fall. Att gå i träning och

allting sånt här så man håller igång liksom så att man inte bara sitter för då blir det nog väldigt lätt att man kanske går ut och att man gör någonting. Så försöka hålla igång rätt mycket.

Det flera av ungdomarna tar upp motsäger sig det som går att utläsa i SiS (www.stat-inst.se) tjänstekarta där vikten av en välplanerad behandlingsplan som revideras fortgående under ungdomens placerig framhävs. De beskrivs vidare vikten av att denna planering görs i samverkan med ungdomen själv samt att behandlingsplanen även innefattar planering för utslussning i samråd med socialtjänsten. Något som inte helt överensstämmer med det ungdomarna berättat.

3.6 Delaktighet i planeringen av utslussning och uppföljning

Studiens resultat visar på varierande upplevelser av delaktighet i den egna planeringen av utslussning och eftervård. Ungdomarna som vid tiden för våra intervjuer befann sig i utslussningsfasen uppgav att de tycker sig ha insyn i den dokumentation som förs kring dem, och flertalet känner till innehållet i sin behandlingsplan. Några av ungdomarna tycker sig ha varit med om att ha tagit fram behandlingsplanen medan andra upplever sig endast ha fått en färdig plan som tagits fram av SiS och socialsekreterare.

Vad gäller planen av utslussning visar resultatet på att denna plan främst behandlar de faser som ungdomen ska genomgå fram tills utslussningen, som till exempel när och hur ofta ungdomen ska få åka hem på permissioner. De flesta ungdomarna tycker att planeringen av utslussningen är bra utformad, att de är delaktiga och att hänsyn tas till deras behov. Johan, som ser tillbaka på sin utslussning från ungdomshemmet, har en helt annan upplevelse av hur det gick till när han skulle lämna institutionen. Planen för utslussning var han själv aldrig delaktig i, utan den gjordes upp av personalen tillsammans med socialsekreterare. Johan berättar att han aldrig visste på förhand vad som skulle hända. Johan beskriver det första tillfället för permission.

Jag var på ett möte. Socialen och de kom dit och såna grejer. Så sa dem att ja du ska eventuellt få komma hem. Jaha, tänkte jag och sen så snackade vi inte så mycket mer om det. Och sen efter en vecka så kom de bara in och väckte mig på morgonen och hade flygbiljetter och sånt till mig..

Vidare berättar Johan hur han först sista halvåret började få veta om när han skulle få åka hem. Han säger att ingen någonsin frågade honom om vad han tyckte eller ville själv.

Det var inte förrän sista halvåret som jag började få veta nånting, man gjorde en öppen plan typ att du åker hem nu denna månad så är du hemma typ en , två veckor och så. [- - - -]Ja ser man tillbaka nu så... så hade det ju varit bra om man hade fått sätta sig och göra en planering alltså en riktig planering, liksom det hade känts skitbra. Det hade nog hjälpt mig jävligt mycket då.

Vad Johan berättar kan sättas i relation till teorin om empowerment. Att realisera empowerment menar Askheim och Sterrin (2007) är svårt i en behandling som sker under tvång. Även Hermodsson och Hansson (2005) menar att det blir problematiskt att realisera delaktighet i en sådan kontrollerad och rigid miljö som det är på särskilda ungdomshem. Empowerment kan därav tänkas vara svårt att införliva hos LSU-dömda ungdomar då de vistas under tvång eftersom det kan ge utlopp för motstånd till behandlingen. Samtidigt kan det tänkas att delaktighet på frivillighetsbasis är mer komplicerad, eftersom arbetet då sker under friare former. Kanske behöver det inte nödvändigtvis innebära en så stor svårighet att införliva empowerment inom slutna ungdomsvård som uttrycks av ovanstående författare, även om arbetet sker under speciella former. Utifrån vad ungdomarna ger uttryck för kan det betyda mycket bara att få känna sig delaktiga i planeringen eller att ges möjlighet att påverka vardagliga saker på institutionen.

För de flesta av intervjupersonerna fanns ingen vidare plan för eftervård eller uppföljning efter att de blivit utskrivna från ungdomshemmet. Detta trots att det enligt Petterson (2010) framkommit både i forskning och genom tidigare erfarenheter att insatser som sätts in vid vistelsetiden och med fortsatta insatser under utslussning och eftervård har visat på minskat återfall i kriminalitet hos dessa ungdomar. Även Andreassen (2003) tar upp vikten med att bibehålla och följa upp de vård- och stödinsatser som funnits under placeringen även efter frigivningen. Ungdomen kan aldrig bli ”färdigbehandlad” på institutionen. Detta tycks även vara fallet i de rapporter och den forskning vi tagit del av; delaktigheten benämns som central för framgångsrik vård och minskat återfall, men det finns inga studier i uppföljning som visat på att delaktighet i behandlingsvården är det mest framgångsrika.

Flertalet av ungdomarna har blivit erbjudna fortsatt stöd eller insatser från socialtjänsten, vilka tar över ansvaret från SiS efter utskrivning. Men eftersom intervjupersonerna vi talat med alla är över 18 år den dagen de skrivs ut, är detta något som sker under frivilliga former och där med också något som ungdomarna därför kan avsäga sig. Några av ungdomarna ser en uppföljning och fortsatt stöd som något positivt, medan andra har delade uppfattningar om dessa åtgärder. Emil har valt att helt ifrånsäga sig kontakten med socialtjänsten trots att han blivit erbjuden hjälp.

Mitt LVU har släppts så jag har ingen kontakt med socialen. Dom har erbjudit mig att de ska hålla koll på mig där ute och att man får gå och lämna pissprov till exempel och få hjälp med bostad och såna här saker. Visst det är väl rätt bra men jag har liksom sagt nej där för jag känner att jag vill försöka själv. För dom har liksom varit på mig sen jag var X antal år liksom och tagit in och ut mig hela tiden. Och jag är trött på det, jag vill inte ha med dem att göra. Det är ju positivt och det är negativt. Alltså det är klart att.. men jag vill faktiskt inte, jag vill inte att de ska hjälpa mig.

Vidare beskriver Emil hur han ser på framtiden.

Jag ska flytta hem och börja skolan efter sommaren. Jag har ansökt och förhoppningsvis kommer jag in. Och sen ska jag försöka hålla mig drogfri och alkoholfri och sådana här saker. Det är väl vad mina mål är. Så får man se vad som händer. Det är lätt att sitta här inne och säga en massa saker det är en annan sak i praktiken. Det är det som är svårt.

Daniel visar på en kluvenhet när det gäller uppfattning om stöd i form av olika insatser i eftervården men beskriver hur han själv valt att ha fortsatt uppföljning genom socialtjänsten.

Viktigt och viktigt det vet jag inte. Jag tror inte det är absolut viktigt! [- - -] Jag har inte tänkt på det så jätte mycket. Men jag har tänkt på båda sätten faktiskt. Jag tänker att när jag kommer hem igen har jag gjort det jag ska och jag vill inte ha någon hängande efter mig med blåslampa. Men sen har jag också tänkt att det kan vara bra med stöd. Så jag har kommit fram till att jag ska ha kontaktpersoner på socialtjänsten som jag träffar ett tag i början i alla fall. Men jag vill gärna ha det för att jag hade ju en kontaktperson i öppenvården med som jag tyckte var bra som jag ska ha igen. Och det tycker jag ska bli riktigt bra faktiskt.

Josef beskriver hur han har en handlingsplan efter utslussning som han har varit med och planerat tillsammans med en socialsekreterare och kontaktperson vilket han tycker är positivt.

Jo jag ska gå på "XXX". Alltså det är en sådan grej du vet när du kommer ut, de ger dig lägenhet och sånt också lämnar du pissprov och såna här grejer tills du fixat ett jobb och hittat en lägenhet. Det känns skönt, drogfri och alkoholfri.

Josef ska också ha en kontaktperson efter utskrivningen en för honom ny kontakt då det är en person som han inte kände till sedan tidigare. Josef ser positivt på att en nu kontakt skapas då han anser sig inte ha etablerat någon god kontakt till någon av personalen på SiS. Samtidigt som han upplever insatsen i form av en kontaktperson som positivt tror inte att han kommer att till kontaktpersonen om han känner sug efter droger. Josef känner också att han behöver hjälp för att kunna hantera sitt drogmissbruk och har själv funderat på att ta hjälp genom att gå på AA möten. Men Josef tycker inte riktigt att han passar in där eftersom han inte ser sig som en narkoman likt de övriga gör.

Ungdomarna berättelser bekräftar vad tidigare forskning har visat om vikten av uppföljning och eftervård (Andreassen, 2003). Flera av ungdomarna tycker att det vore bra att någon följde upp dem sedan de lämnat institutionen. Samtidigt som det finns en vilja att klara sig själv och slippa inblandning av socialtjänsten finns det en rädsla för hur man ska klara sig utanför den trygga värld som institutionen utgör. Att ha en kontaktperson, gärna en som man fått förtroende för på ungdomshemmet, är något som flera av ungdomarna hade önskat.

Även SiS (www.stat-inst.se) beskriver att de i sin verksamhet lägger mycket fokus på att upprätthålla en individuell planering som genomförs utifrån ungdomens delaktighet. Samtidigt som statistiken enligt Pettersson (2010) visar på en besvärande hög återfallsprocent hos denna grupp. Alla de olika aktörerna som är involverad i ungdomens behandling samt tidigare forskning visar på liknade åsikter gällande ungdomars delaktighet och betydelsen av uppföljning och insatser efter frigivning. Samtidigt ser det ut att brister det i planeringen av utslussning och eftervård. En möjlig förklaring kan vara likt ungdomarna också uttrycker, möjligheten att frånsäga sig stöd

och insatser den dagen de är fyllda 18 år. Utifrån vår undersökning har vi kunnat se skillnader i ungdomarnas inställning till insatser efter utslussning. De ungdomarna haft omfattande insatser från socialtjänsten under sin uppväxt samt tidigare erfarenheter av institutionsvård har i större utsträckning en mer negativ inställning till insatser efter utslussning. Detta skulle kunna förstås utifrån teorin om stigma; där upplevelsen av att ständigt pekats ut som en avvikare i behov av myndigheter eller olika instansers insatser och påtryckningar leder till att ungdomen tillslut tar över synen på sig själv som en avvikare och därmed accepterar sin identitet som kriminell, varför vidare insatser riskerar att inte bli verkningsfulla. Det finns även andra tänkbara förklaringar till en del av ungdomarnas negativa inställning. Ungdomar i tvångsvård har, som Andreassen (2003) påpekar, ofta en psykosocial problematik, och flera av de ungdomar vi pratat med kan berätta om en uppväxt som varit långt ifrån enkel, även innan insatser sattes in från socialtjänsten.

3.7 Kontakten med institutionen efter utskrivning

Ungdomarna har under intervjuerna berättat om hur kontakten till personal på institutionen och andra för ungdomen viktiga aktörer bryts direkt den dagen de skrivs ut från institutionen. Detta är något som flera av intervjupersonerna upplever som en förlust av betydelsefulla personer i deras liv då de hunnit bygga upp ett förtroende och en tillit dem under institutionsvistelsen. Några av ungdomarna beskriver också hur en fortsatt kontakt med personal och olika aktörer efter utskrivning utgörs av praktiska svårigheter som grundar sig i det långa avståndet till deras kommande bostadsorter. Bland annat har ungdomarna uttryckt följande. Daniel beskriver följande: ”Nej för mig bryts kontakten med institutionen direkt, det tar slut den dagen jag flyttar här ifrån.”

Emil tror inte heller att han kommer att ha någon fortsatt kontakt med sin kontaktperson efter utskrivning från institutionen samtidigt som han uttrycker det som något som hade varit önskvärt.

Då bara öppnar dom dörrarna kanske en söndag. Hej! Nu ska du gå, också har du väskorna. Då har du ändå haft någon här hela tiden som har kollat dig och nu har du inte det längre. Det är därför jag tror att det är bäst att man vänjer av folk vid det under tiden man är här.

Emil uttrycker också en önskan gällande att hålla kontakten till de andra intagna ungdomarna som han haft kontakt med under institutionstiden.

Ja, ja faktiskt det är klart att de hade jag önskat. Sen önskar man ju att man skulle haft mer kontakt med dem som man har suttit här med. Det är det som är grejen att du tappar rätt mycket kontakter när du kommer ut. Tyvärr alltså man kan ju tänka att när man sitter här att man får en bra relation personal och elever och att man ska komma bra överens där ute också. Men när du väl kommer ut så tappar du rätt snart kontakten. Det är ju lite synd.

Emil anser sig också haft god kontakt och blivit mycket hjälpt av en insats i form av samtal som funnits på institutionen. En person som han uttrycker att han kunnat känna tillit till och som han känner verkligen bryr sig och är engagerad i honom. Dock försvåras den fortsatta kontakten av det långa avståndet.

Det är ett problem. Jag vill ju träffa henne och hon vill ju träffa mig efteråt också men problemet är det att jag bor i X-stad och hon bor här i X-stad. Det är en bit och ta sig och liksom om man då ska träffas en gång i veckan.

Johan beskriver betydelsen av en fortsatt kontakt och uppföljning från SiS.

Jag tror också att det är viktigt att den personen också som har hjälpt den här killen eller tjejen under den här tiden då de har suttit inlåsta, att man ändå har en viss kontakt efteråt tror jag. För det är ju ändå en person som man har byggt upp ett förtroende för då ju.

Detta är brister som regeringen uppmärksammat när det gäller SiS möjlighet att följa upp ungdomarna efter utslussningen och vill därför genom lagrådsremissen; Förslag till ändringar i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård bland annat tydliggöra kravet för en individuellt utformad verkställighetsplan ska utformas men också lägga större ansvar på SiS gällande uppföljning och eftervård. Ändringarna föreslås träda i kraft 1 augusti 2011.

3.8 Vikten av att bli lyssnad på och känna tillit till någon

Att känna att de finns någon som lyssnar på dem och som de känner att de har tillit till

är också något som ungdomarna uttryckt som viktigt i intervjuerna. Detta anses vara betydelsefullt så väl under institutionstiden som efter utslussningen för att de ska underlätta för återanpassningen till samhället på ett fullgott sätt. Emil tror att alla behöver någon som de känner att de kan prata med men att det till en början kan vara svårt att nå fram till dessa ungdomar som kommer till institutionen med en viss fasad.

Som sagt, de måste hitta någon som de kan prata med. Det är klart. För de flesta har ju den här tuffa attityden för att de levtt ett liv det livet som de har gjort så de kan liksom inte sitta och böla framför alla och må dåligt alltså och så här, de vill ju visa att dom är tuffa. Men dom behöver någon som dom kan prata med när det är tufft. De är det de behöver. Har man inte de då är det lätta att man bedövar det med annat. Så det är nog det viktigaste, att det får någon som pratar med dem.

Emil beskriver hur det finns svårigheter på institutionen att skapa dessa kontakter samtidigt som det hade kännas skönt att det finns någon från tiden på institutionen att hålla kontakten med. Emil beskriver också hur det i eftervården som sköts av socialtjänsten kan bli jobbigt att introducera ännu en person i sitt liv att skapa ett förtroende och kunna känna tillit till.

Ja det är väll att ha mycket förståelse. Det är nog de är väldigt viktigt tror jag. Och sen alltså det är nog det viktigaste faktiskt. Att ska du jobba på ett sånt här ställe med ungdomar som har det svårt på olika plan så måste du ha förståelse och du måste liksom du måste lära dig att kontrollera dig själv.

Två av intervjupersonerna har framhållit vikten att det är personalen som kommer till dem för att öppna upp kontak och föra samtal. De menar att många av ungdomarna som befinner er sig eller har befunnit sig på institution kan ha svårt att känna tillit till olika myndighetspersoner eftersom de i tidigare kontakter med olika myndigheter kan ha upplevt en känsla av svek. Johan som tidigare varit LSU-dömd och som vistats större delen av sitt liv på institution beskriver dessa svårigheter.

Nej man kände väl inget förtroende så för dem liksom. De kom ju aldrig till en och ville prata med en. Jag tror det är rätt viktigt alltså i den åldern då skiter man mest i vilket tänker bara nej vad fan ska jag prata med den idioten för liksom. Det gäller ju till att komma fram till ungdomarna och snacka med dem. [- - -] För du vet när man är ung

och man har hållit på med sånt då känner man inte förtroende för någon. så det, det är nog viktigt och... bygga upp ett förtroende.

Det verkar också som om vissa av ungdomarna har lättare för att få förtroende för och skapa tillit till personal som själv tidigare haft ett förflutet i kriminalitet. De kan ses som en förebild, ett bevis för att man kan leva ett liv utan kriminalitet och droger. Personal med ett tidigare förflutet i kriminalitet kan också ses av ungdomarna som någon som vet vad det handlar om och därför kan sätta sig in i deras situation.

Där var jag, där jobbade de en och en då, med personal och jag var där för mina ja, brottsliga beteenden och såna här grejer. Så där har jag ju fått med mig jättemycket ifrån faktiskt. ” ”En kille från X-stad som jobbar på det stället, som själv har varit kriminell och det är bara gamla kriminella erfarna därifrån, som själv vet. Han hade haft ungefär samma ungdom som jag haft. Jag hade lite förtroende för han för han känner till en person i min bekantskapskrets sen tidigare. Det har hjälpt mig jättemycket har det gjort, faktiskt. Fått mig att tänka annorlunda.

Även Josef beskriver ett intresse för att samtala med personer som själva har ett förflutet i kriminalitet.

En från KRIS brukar komma hit och pratar med oss, berättar sina historier. Vad de har gjort innan och det är inte bra typ. Alltså det är bra att höra faktiskt. Det är riktigt fängelse och sånt. Man vet vad som kan hända liksom när du är där så det är ändå bra.

3.9 Rädslan över att klara sig själv

Det tycks finnas en rädsla hos ungdomarna för framtiden och hur de tror sig klara av att avstå från kriminalitet och eventuella missbruk. Ungdomarna beskriver hur det de lär sig på ungdomshemmet, i den skyddade och ”artificiella” värld som en institution utgör, inte gör sig gällande för det livet utanför institutionen.

Alla intervjupersonerna som fortfarande var intagna på institution beskriver att de känner någon form av rädsla för att lämna institutionen så väl under permissionerna som inför den kommande utslussningen. Anledningen till denna rädsla tycks vara att de under en längre tid blivit avskärmade från samhället, att de blivit vana vid livet på institutionen som i mycket består av rutiner, regler och bestraffningssystem. De har

också vant sig vid att det hela tiden finns personal runt dem som kan rycka in i de situationer där de behövs. Ungdomarna har likt Goffmans (2008) studie Totala institutionen själva beskrivit hur institutionen präglas av rutiner, regler och straffsystem och där den intagnes möjlighet att fatta egna beslut reduceras. Flera av ungdomarna i vår studie har beskrivit hur de tror att de kommer att kännas konstigt att de kan göra vad de vill en tid efter utslussningen. Ungdomarna beskriver hur de tror att de vanor som de tillskrivs på institutionen kommer att bibehållas även ett tag efter utslussning. Detta kan liknas vid det Goffman kallar diskulturation vilket innebär att den intagne tillfälligt förlorar vissa erfarenheter när den skrivs ut från institutionen, som den haft med sig sedan tiden före institutionsvistelsen. Goffman beskriver även hur den intagne kan förändrats kulturellt beror på frånvaro av vissa handlingsmönster och oförmåga att hålla sig ajour med de sociala förändringarna som pågår utanför institutionen.

Emil beskriver känslan av att både vilja ta sig ut från institutionens samtidigt som han då förlorar den tryggheten som han byggt upp under sin institutionsvistelse.

Nja både och alltså det är klart. Man känner ju att innerst inne så vill man ju bara ut. Sen är det klart att man känner lite så här.. Här inne det är ju så skyddande liksom. Händer det något bråk så kan du bara gå in på ditt rum eller folk tar bort dig, folk finns alltid här. Men där ute är det inte så, det är liksom ingen som stoppar mig när jag blir förbannad.

Emil återkommer flera gånger under intervjun till just rädslan för att lämna institutionen och klara sig på egen hand.

Du har ju en rädsla det har du ju. Och det är därför det känns tryggt att du ha någon med dig hela tiden. Sen måste man också se det att du måste, du ska ju vara själv liksom. Du ska ju bo självständigt en dag. Du måste ju vänja dig det är klart att alla är ju rädda oavsett folk som säger att de är jätte tuffa. Du är rädd innerst inne för att komma ut.

Emil beskriver även hur det kommer att ta tid att återanpassa sig till samhället.

Det kommer nog att vara lite jobbigt några månader efter att man kommit ut. Man tänker att här finns liksom ingen regel som säger när jag ska gå och lägga mig så det är klart det kommer att ta tid att vänja av sig. Det är ju en sak att ha någon med sig hela tiden, men du har ju samtidigt ingen alls när du kommer ut. Alla har det svårt när de kommer ut ifrån ett sånt här ställe så det är klart.

Även Daniel beskriver hur han tror att det kommer att kännas till en början efter frigivningen.

Jag är ju ganska säker på att jag kommer att tycka att det känns konstigt att jag kan göra exakt vad jag vill när jag känner för det. Men det är väl i stort sätt det som kommer att kännas lite så här ovan. Annars är det ju.. annars är jag van vid vardagen hur det fungerar, jag har ju praktik och så.

Johan upplever när han tänker tillbaka. Johan beskriver också en rädsla han hade som gav sig uttryck på omgivningen.

Alltså det man var rädd för att du vet, komma ut i den stora världen. Tänkte liksom hur är alla nu och jag känner liksom inte folk och såna grejer. Då blev det ju att man vände ja taggarna utåt istället mot allt och alla, ja började slåss överallt och ha sig och... började med skit. Det man var van vid därinne.

Flera av ungdomarna uttrycker även att de inte känner sig redo att lämna institutionen. Mycket grundar sig i den rädsla som det beskrivit, men också en osäkerhet när det gäller tilltron till sin egen förmåga och tilliten till att klara av att ta avstånd från kriminalitet och droger vilket kan ses som en avsaknad av empowerment.

3.10 Ungdomarnas inställning till institutionsvård

Ungdomarna har olika syn på institutionsvården. Flertalet av ungdomarna ser inte LSU-domar som någon lösning på ungdomsbrottslighet. Medan Emil uttrycker institutionstiden som lärorik och behövlig insats för att kunna hitta tillbaka till ett liv utan kriminalitet och droger.

Josef tror heller inte på LSU-domar och institutionsvård utan tror hellre på brottspreventiva instanser i förebyggandesyfte

Förebyggande insatser för de ungdomar som inte har någonting att göra. Bygga upp någonting som till exempel fritidsgårdar som de kan vara på och kanske någon polis där också. Det få fritidsgårdar som finns idag är inget kul att vara på finns nästan ingenting.

Daniel tycker att LSU-domar gör att utvecklingen stannar upp och ger en förlängd ungdomstid.

Jag tycker själv att det skulle ha varit bättre med villkorlig frigivning som inte finns idag men jag vet inte ja riktigt.. Det står ju ganska stilla här det gör det. Det vore bra om man kunde ta tag i saker själv. Jag kan inte gå på egen hand om jag känner för det, ner till arbetsförmedlingen och söka ett jobb eller så. Det kan man ju göra om man är villkorligt frigiven. Genom villkorlig frigivning hade jag kunnat bygga upp en grund, nu kan jag inte göra det. Det är från att vara här till att vara fri utan att ha en grund. Det är inte så bra tror jag. Det här är ju mellanfasen men.. Har ju praktik i X-stad men då cyklar jag tillbaka hit direkt när den är slut, jag kan inte göra något annat utan det jag gör ska vara planerat på dagsplaneringen.

Vidare beskriver Daniel:

Jag har ju fått rätt kort från verkligheten under en viss tid så det är ju.. För jag tycker ju själv att frihetsberövandet har varit en käpp i hjulet. Innan gick jag i skolan men blev tvungen att hoppa av för att jag var tvungen att vara här. När jag kommer ut här ifrån måste jag börja om från början vilket gör att tiden här inne på institutionen känns som nedtrampat vatten. Men det är ju också olika från person till person alltså. [- - -] Vissa ungdomar kanske måste ryckas bort från sin vardag. Om de umgås med fel människor eller gör helt fel val . Visst jag gjorde jag också ett val som hade ett fel men jag tror om man kollar på min livssituation att det hade varit bättre om jag hade haft öppenvård och fortsatt med det jag höll på med till vardags att på så sätt se till att det går så bra som möjligt men det gick inte tydligen. Det blev en time-out i stället.

Daniel beskriver hur han tror att ett frihetsberövande genom LSU kan vara orsaken till den höga återfallsstatistiken i brottslighet. Han beskriver att ungdomarna får en förlängd ungdomstid genom att de blir tvungna att börja om skolan för att kunna få ett arbete vilket i sin tur leder att de inte får någon inkomst så att de kan flytta hemifrån. Daniel tycker därför att lösningen för detta hade varit en privatskola.

Det hade varit bra om det funnits en privatskola på området med olika inriktningar eller något man kan plugga vidare på, där man kan utbilda sig under tiden man vistas på institutionen för med kärna ämnena kommer man inte långt. ..jag tänkte mer på inriktningar som man kan få en yrkesutbildning. Eller någonting som man kan plugga vidare på. För det kan man ju inte göra på bara grundämnena så det är ju lite synd.

När inte ungdomarna har någon grund att stå på menar Daniel att det lätt för ungdomarna att ta till kriminalitet eftersom det är bra på, detta kan bli sättet för ungdomarna kan få fram pengar så att de kan klara sig på egen hand utan att vara beroende av sina föräldrar. I ungdomarnas berättelser framkommer att de hamnar i ett dilemma sedan de kommit ut från institutionen: samtidigt som de vill skapa sig ett liv och en framtid har de inte så mycket med sig att stå på, varför Daniel därför menar att återgången till kriminalitet kan bli en lätt utväg.

Daniel beskriver vidare:

Alltså jag tycker ju hela konceptet med sluten ungdomsvård är ganska idiotiskt, det hjälper ju ingen som jag ser på det. Jag tycker att man mer borde fokusera från början till slut på att vägleda en person som har hamnat snett till något bättre och visa att andra saker funkar liksom. Det är det man måste fokusera på egentligen tycker jag.

Johan som tidigare varit LSU-dömd tycker inte att LSU-domar är någon lösning oavsett vilket brott ungdomen begått.

Ja och det är fel att sätta ungar på såna ställen. Det kvittar vad de än gör för, alltså om de så dödar sin egen syster eller alltså nått riktigt sjukt så ska man ändå inte låsa in dem tror jag. Det hjälper inte! De behöver ju hjälp för fasiken de behöver inte bli inlåsta.

Vidare beskriver Johan vikten av att verkligen jobba med dessa ungdomar.

Det är verkligen att följa upp dem också. alltså först och främst lära känna dem riktigt, djupt. Och sen följa upp dem och se hur det verkligen går. Alltså det hjälper inte att bara låsa in dem och tro att allting ska vara frid och fröjd när de kommer ut bara för att de har gjort nåt dumt. Utan det gäller verkligen till och följa upp dem, från grunden, alltså från de föddes liksom. Hur det har gått liksom, vad de kommer ihåg. Sina första minnen och hur det har varit i uppväxt och runt omkring dem”. Det är väldigt viktigt att jobba på det sättet.

Johan som tidigare varit LSU-dömd uttrycker att känner en besvikelse för institutionsvården:

Ja, i efterhand så man tänker ju att det är dem som har förstört ens liv liksom. Det är de som har byggt upp mig till den jag är idag. Det är så man skyller ju allting på dem. Men det är det man måste sluta med också du vet och ta tag i grejer själv. Men det är ju ändå, deras fel. Grejen är att man ändå bara vill ha ett erkännande ifrån dem. Men det, det kan man inte stå upp och säg liksom att nej, ja vi gjorde fel. Vi låste in dig och vi gav inte dig någon hjälp utan vi bara låste in dig. Och det... ja, det är riktigt sjukt. Att de inte kan stå upp för det liksom. Nej jag ansåg att det bara var förvaring. Det var det ju.

Emil har en mer positiv syn på institutionstiden och tycker att han fått mycket som han har med sig till framtiden.

Det har hänt väldigt mycket. Jag brukar ställa mig den här frågan själv att: Om jag hade fått välja nu att jag får gå tillbaka ett år och bara börja där jag slutade när jag gjort fel. Men så frågar jag mig själv om jag verkligen skulle vilja göra det för jag var rätt illa ute. Och på det här året har man ändå blivit starkare. Så frågan är.. Jag tror faktiskt inte innerst inne att jag skulle vilja gå tillbaka till den tiden. Så på något sätt så har det ändå gjort mig lite starkare.

Josef tror inte att han kommer att ha med sig något från institutionsvistelsen efter att han blivit utskriven men menar att det finns de som blir institutionsskadade.

Vissa har suttit här en gång och kommer aldrig mer hit för de orkar inte sitta. Vissa trivs med det. Självbehöver inte ha med mig något från institutionstiden, det räcker att ha suttit på LSU. Det är jobbigt. Man missar sommaren, man fyller år där inne. Man missar allt. Massa grejer och det är det inte värt. Men alla tänker inte så, vissa blir institutionsskadade.

Goffman (2008) beskriver hur utskrivningen från institutionen ofta ses som det mest centrala för den intagne. Samtydigt som utskrivningen många gånger medför ångest för den intagne. Detta kan medföra att den intagne ställer till med oenigheter för att få förlängd vistelsetid på institutionen vilket kan ses som en möjlig förklaring till det Josef beskrivit. Det går även att se likheter mellan det ungdomarna ovan uttrycker och det Hill beskriver i sin avhandling. Enligt Hill är det vanligt att ungdomar som har tidsbestämda placeringar ser sin tid på institutionen som förvaring eller straff i stället för till den behandling som är syftet med deras placering. Detta kan göra att ungdomarna i stället väljer att sitta av sin tid i väntan på att bli utskrivna. Något som Hill benämner ge upphov till behandlingshaveri. Flera av ungdomarna i hennes avhandling har även de

likt ungdomarna för vår studie uttryck att de inte handlar om behandling utan förvaring och att hela deras institutionsvistelse handlar om att skrivas ut från institutionen. Hill beskriver vidare riksken med att ungdomarna har denna inställning och riskerna med att de återfaller i kriminalitet. Detta enligt Hill, på grund av att de aldrig tagit till sig sin behandling och där med mentalt är kvar i tiden de befann sig i före placeringen.

Emil däremot trycker att han fått med sig en hel del under sin institutionsvistelse.

Det är inget liv att sitta här det är det inte. [- - -] Men det är klart att man tar med sig saker, man blir bara smartare. Man tänker det där gjorde jag fel förra gången, då gör man inte om det. Man blir lite smartare och tänker lite annorlunda. Kan nog acceptera lite eftersom man har med sig det man lärt sig från programmen. Men institutionen har nog inte påverkat mig så mycket som person. Det är mycket som man tagit med sig från institutionstiden som har gjort en starkare och jag kommer att klara mycket fler situationer än vad jag gjort innan.”

3.11 Ungdomarnas tankar om framtiden

Flera av ungdomarna har yttrycket en splittrad syn på framtiden. Vissa beskriver hur de känner en osäkerhet för hur de kommer att klara av att återgå till samhället utan att återfalla i brottslighet och droger medan andra uttrycker tydliga framtidsplaner. Men något som de alla gemensamt uttrycker är att det finns ett hopp och en vilja för att lyckas återgå till samhället utan att falla tillbaka i kriminalitet och missbruk. Daniel ser positivt på framtiden.

Tänker att jag ska återgå till det normala och gå i skolan. Man kan inte gå utan utbildning liksom. Känns skönt att komma ut.

Josef känner sig mer splittrad men han tänker inte börja med någon kriminalitet. Han har inga direkta drömmar. Jobba det är det ända han vill, spelar ingen roll vilket jobb. Han tänker ta det som det kommer och att det kommer att bli bra. Han vill egentligen inte göra något men måste för att överleva Josef vet inte hur det blir med drogerna då han har en liberal syn på cannabis. Han känner också att han inte orkar flytta hem till föräldrarna efter utslussningen, känner att han är vuxen och vill bo själv.

Emil uttrycker en ovisshet över framtiden

Om jag ska vara helt ärlig så är jag väldigt kluven på min framtid faktiskt. De kommer visst vissa dagar då du tänker att nu ska jag sköta mig och allting ska bli bra, och sen kommer det vissa dagar då du tänker att fuck that, alltihopa. Jag fortsätter liksom där jag började... där jag slutade.

Den tidigare LSU-dömda killen Johan beskriver hur han tror att han tänkte på framtiden när han var LSU-placerad:

Jag vet i fasan vad jag tänkte om framtiden. Ja man var bara upprymd för att komma ut. Man var orolig men samtidigt var det jävligt skönt att komma ut och då kände man liksom att jag ska ta igen alla dessa år. Och det gjorde man ju alldeles för snabbt ...

Vidare beskriver Johan hur det blev efter utslussningen.

Nej det var inget planerat så, det enda som var planerat var att jag skulle börja skolan här, det var ju det enda liksom. Det sket jag ju direkt i när jag kom hem. Jag var bara ute i ett par veckor där. Sen åkte jag ut, på LSU igen. [- - -] Jag sket ju i det som jag alltid hade gjort innan liksom. Sen så var jag liksom glad för och vara ute o känna frihet liksom så då sket man ju i definitivt i det. Tänkte va fan ska jag gå till skolan för när jag har suttit inlåst halva mitt liv. Kan jag lika gärna va ute liksom. . [- - -] Ja, det har varit fängelse i stort sett hela tiden för min del. in och ut. jag var ju bara ute i två, tre veckor då när jag kom hem. Sen har man blivit så van också, alltså att bli inlåst, man har ju inte blivit rädd för att åka fast direkt. Man har bara skrattat åt dem. Det har oftast varit skönt, bara o... bli häktad. Ja... bara slappna av och lägga sig på sitt rum och titta på tv liksom.

Johan beskriver också hur han ser på framtiden idag.

Jag har ju ett fängelsestraff till att avtjäna nu. Men jag kämpar på och försöker tänka i andra banor och så. Jag har bytt umgänge, så nu umgås jag med mina gamla vänner som har kommit ut. De fick rätt långa fängelsestraff. En av dem har ordnat upp sitt liv och börjat jobba så det är bra.

Det går att se en viss skillnad mellan de ungdomar som fortfarande befinner sig på institution och den tidigare LSU-dömd. De som fortfarande befinner sig på institutionen

har fortfarande ett hopp och en vilja att återgå till samhället. Detta kan förklaras utifrån Goffmans teori om stigma i samband med intagning på någon form av anstalt. Goffman menar att det stigma individen fått genom att vistas på institution först blir påtagligt långt efter att han eller hon lämnat institutionen vilket gör att den intagne planerar att återgå till samhället som icke stigmatiserad men blir tvungen att ha kontakt med myndigheter där stigman redan är känd. Detta innebär en osäkerhet för vilka som vet och vilka som inte vet.

När ungdomarna beskriver hur de tror att de kommer att se på institutionstiden i framtiden uttrycker flera av intervjupersonerna att de upplever institutionsvistelsen som en jobbig period av livet. Några beskriver hur frihetsberövandet kommer att bli något som de alltid kommer att bära med sig i sitt minne men inget som det kommer att gå och tänka på eller vilja prata om hela tiden.

Det är något som jag helst bara kommer att försöka glömma.

Flera av intervjupersonerna har uttryckt under intervjun att de inte brukar vilja medverka i intervjuer som berör deras tid på institutionen. Detta kan tänkas ha att göra med den stigmatisering som skett efter att de vistas på institution.

Jag gillar inte och hålla på med intervjuer och sånt, gå tillbaka och rota i gamla grejer. Det är ju många som har frågat om såna här intervjuer innan det vet jag. Men det... är aldrig man har ställt upp på att göra det. Det var väl mer att man kände X sen innan. Tänkte man att ja då är det lugnt.

Även de som tillfrågats att ställa upp i vår intervju men tackat nej har haft liknande argument som Johan för att inte medverka i vår undersökning.

I ungdomarnas berättelser känner vi igen en hel del från Goffmans (1972) teori om stigma. Trots skillnaden i tid mellan vår undersökning och Goffmans visar det sig att ungdomarnas berättelser berör mycket av det som Goffman såg under sin tid på institutionerna. Anpassningen och rädslan för att komma ut från institutionen, avsaknaden av delaktighet och insyn i den egna behandlingen, samt stämplingen som ”kriminell” och underkastelsen av orimliga regler är alla saker som tycks leva kvar

för ungdomar som hamnar på låst institution. Att inte få sin åsikt beaktad, inte känna att man själv är med och påverkar sin egen behandling och tillvaro och att man utsätts för ett bestraffande regelsystem är något som alla våra intervjupersoner uttrycker.

Ungdomarna uttrycker en önskan om att bli lyssnade på och att få bli behandlade som människor. De tycks ibland känna sig mindre värda och accepterar därmed diskriminerande behandling i större utsträckning än de kanske gjort i andra sammanhang, vilket hjälper till att bibehålla stigmatiseringen. Det kan tänkas att delaktighet i sin egen behandling kan ha en stigmalindrande verkan, på så sätt att ungdomarna då blir sedda, kan påverka samt få sina önskemål tillgodosedda. Ungdomarna uttrycker önskningar om att få vara mer delaktiga och att bli behandlade som något annat än ”kriminella” som måste utestängas från samhället och inte är kapabla att själva medverka till en förändring av sina liv. Att få känna sig som en individ med egna resurser och att ges möjlighet att formulera egna mål genom empowerment kan därav tänkas skulle ha haft en stor betydelse för ungdomarnas motivation och självförtroende som i sin tur skulle kunna möjliggöra för ungdomen att bibehålla förändringen sedan de lämnat institutionen.

3.2 Slutdiskussion och förslag till vidare forskning

I resultatet framgår att det finns brister vad gäller ungdomarnas möjlighet till delaktighet. Det tycks finnas en acceptans hos ungdomarna över att det är någon annan som tar besluten och att det inte finns så mycket utrymme för dem själva att påverka. Denna acceptans tycks vara något som ungdomen bygger upp efter en tid på institutionen, när de inser att det är lönlöst att ens försöka påverka det som rör dem själva och institutionsvistelsen. Att inte få komma till tals eller ges möjlighet att kunna påverka kan antas få konsekvenser för hur motiverad ungdomen blir i sin behandling, som Hermodsson och Hansson (2005) skriver, men också gällande ungdomens självkänsla och självförtroende enligt empowerment-teorin.

Att inte vara motiverad kan leda till att tiden på institutionen inte upplevs som något annat än en förvaring, något som flera av ungdomarna ger uttryck för. Detta kan i sin tur antas påverka hur det går för ungdomen sedan han lämnat ungdomshemmet, eftersom en bristande motivation rimligen inte kan ses som något positivt för att åstadkomma en

förändring hos ungdomen. Detta, tillsammans med det faktum att ungdomarna inte erhåller någon direkt eftervård, ser vi som en allvarlig brist i hela institutionsvården.

Eftersom det inte tycks finnas några studier som i uppföljning konkret visat på att delaktighet fastiskt hjälper ungdomarna i att återgå till samhället utan att återfall i brott, är det svårt att dra några definitiva slutsatser om delaktighetens betydelse. Vad vi däremot kan se är att ungdomarna efterfrågar ökad delaktighet och att de själva tror att det hade varit ett sätt att bli mer motiverad och stärkt i sin självkänsla och självtillit inför återgången till samhället.

Delaktighet är något som av forskare och olika professionella lyfts fram som något oerhört viktigt. Även SiS strävar efter delaktighet och betonar i sina dokument vikten av att ungdomen får komma till tals och kan påverka, samt redogör för hur man verkar för att så ska bli fallet. Vårt resultat visar dock på en annan verklighet, där ungdomarna inte upplever sig vara speciellt delaktiga, samtidigt som vi kan se att det finns en önskan och efterfrågan om att få vara det.

I intervjuerna med ungdomarna har samtalen om delaktighet och möjlighet att påverka även kommit att beröra händelser och situationer som kanske inte direkt berör själva utslussningen från ungdomshemmet utan snarare vistelsen i sin helhet. Samtidigt kan vi se att dessa erfarenheter hör ihop med ungdomens tankar och synpunkter kring utslussningen och tiden efter institutionsvistelsen. Utslussningsfasen ses inte av ungdomarna som en fristående fas av institutionstiden utan i stället slutet på sin LSU-dom, den del av institutionstiden där anpassning och acceptans av att inte få vara delaktig utgör ungdomens vardag.

Trots att vi endast har haft möjlighet att genomföra ett fåtal intervjuer visar våra resultat på tydliga brister vad gäller ungdomarnas delaktighet, detta är något som samtliga intervjupersoner på olika sätt har upplevt, vilket är långt ifrån de visioner som SiS ger uttryck för i sina skrivelser och dokument. Vi hade gärna sett en utvidgning av den studie vi har gjort, där fler ungdomar får komma till tals, eftersom vi ser att ungdomarna har mycket tankar och idéer om någon bara lyssnar på dem. Vi ser positivt på det faktum att bristerna kring LSU-dömda ungdomars utslussning och eftervård har

uppmärksammas på politisk nivå, och hoppas att man i arbetet med förbättringen kommer att låta ungdomarnas röster bli hörda.

Att undersöka hur ungdomar kommer till tals och kan påverka den egna utslussningen och efterföljande vård har relevans inte enbart för de ungdomar som hamnar i institutionsvård och de människor som i sitt arbete kommer att möta dessa ungdomar, utan även för samhället som tar emot ungdomarna efter behandlingens slut. Barn och unga i samhällsvård har viktiga erfarenheter som bara de kan förmedla och som därmed kan innebära viktig kunskap till forskningen, till sociala myndigheter och till beslutande politiker. Vidare hade det därför även varit intressant att få ta del av studier som faktiskt undersöker huruvida ökad delaktighet verkligen hjälper ungdomen i sin återanpassning samt hur man i så fall bör arbeta för att förverkliga ungdomarnas möjlighet till delaktighet. Ett annat förslag till vidare forskning är att välja en annan urvalsgrupp. Det vore till exempel intressant att undersöka LSU-dömda ungdomar utifrån ett könsperspektiv, i syfte att se vad som kännetecknar LSU-dömda flickor och därigenom kunna jämföra dessa med LSU-dömda pojkar, som ju är i klar majoritet. Det hade här även varit intressant att se huruvida pojkar och flickors upplevelse av delaktighet skiljer sig åt.

Referenser

- Andreassen, Tore (2003). *Institutionsbehandling av ungdomar: vad säger forskningen?* Stockholm: Gothia
- Askheim, Ole Petter (2007). I Ole Petter Askheim & Bengt Starring (red.). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups S. 18-32
- Askheim, Ole Petter, Starring, Bengt (2007). I Ole Petter Askheim & Bengt Starring (red.). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups S. 9-17, 206-217
- Barnombudsmannen (2004) *Vi har så mycket att säga*. BR 2004: 08.
- Barnombudsmannen (2006). *Röster som räknas - Barn och ungas rätt till delaktighet och inflytande*
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. uppl. Malmö: Liber
- Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*, Malmö: Liber AB
- Djurfeldt, Göran, Larsson, Rolf, Stjärnhagen, Ola (2010). *Statistisk verktygslåda: Samhällsvetenskapliga orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur
- Ekbom, Thomas, Engström, Gunnar & Göransson, Birgitta (2006). *Människan, brottet, följderna: kriminalitet och kriminalvård i Sverige*. 5., rev. uppl. Stockholm: Natur och kultur
- Eriksson-Zetterqvist, Ulla, Ahrne, Göran (2011). I Göran Ahrne & Peter Svensson (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB. S. 36-56
- Granlund Mats, Björck-Åkesson Eva (2004). I Gustavsson Anders (red) *Delaktighetens språk*. Studentlitteratur: Lund
- Gustavsson, Anders (2008). I Molin, Martin, Gustavsson, Anders, Hermansson, Hans-Erik. *Meningsskapande och delaktighet Om vår tids socialpedagogik*, Göteborg: Daidalos AB
- Goffman, Erving (2008). *Totala institutioner: fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. [Ny utg.] Stockholm: Norstedts akademiska förlag
- Goffman, Erving (1972). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts förlag
- Gustafsson, Bengt, Hermerén, Göran, Petersson, Bo (2005). *Vad är god forskningssed? Synpunkter, riktlinjer och exempel*. Stockholm: Vetenskapsrådet
- Grønmo, Sigmund (2006). *Metoder i samhällsteori*, Malmö: Liber AB
- Hartman, Jan (2004). *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*. 2., [utök. och kompletterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Hermansson, Anne, Hansson, Cecilia (2005). "Demokrati i det lilla?" *Ungdomars delaktighet i sin behandling*. Statens institutionsstyrelse 2005:2. Stockholm: Edita. [Elektronisk] Tillgänglig: < <http://www.stat-inst.se/pagefiles/625/demokrati-i-det-lilla-ungdomars-delaktighet-i-sin-behandling.pdf> > [2011-03-16]

- Hill, Teci (2005). *Allians under tvång: behandlingssamarbete mellan elever och personal på särskilda ungdomshem*. Diss. Linköping : Linköpings universitet, 2005
- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Studentlitteratur AB
- Kvale, Steinar, Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund: Studentlitteratur AB
- Mattsson, Titti (2008). *Ungas delaktighet Exemplet institutionsvård*, Statens institutionsstyrelse, 2008:2 Stockholm: Edita. [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.stat-inst.se/pagefiles/1120/aterfall-i-brott-bland-ungdomar-domda-till-fangelse-respektive-sluten-ungdomsvard.pdf>> [2011-03-10]
- Norström, Carl & Thunved, Anders (2009). *Nya sociallagarna: med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder den 1 januari 2009*. 22., [rev. och utök.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- O'Donoghue, Jennifer L. Kirshner, Benjamin (2002) *Milbrey McLaughlin NEW DIRECTIONS FOR YOUTH DEVELOPMENT*, NO. 96, WINTER 2002
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Payne, Malcom (2008). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur
- Regeringen (2011). *Lagrådsremiss – Förbättrad utslussning från sluten ungdomsvård*. Stockholm: Regeringen. [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/16/23/89/e8a77dcf.pdf>> Regeringen [2011-03-10]
- Regeringskansliet (2006). *Mänskliga rättigheter. Konventionen om barnets rättigheter* Stockholm. (UD INFO.)
- Pettersson, Tove (2010). *Återfall i brott bland ungdomar dömda till fängelse respektive sluten ungdomsvård*. Statens institutionsstyrelse 2010:2 Stockholm: Edita. [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://swepub.kb.se/bib/swepub:oai:DiVA.org:su47161?tab2=abs&language=en>> [2011-03-16]
- Proposition, Regeringens proposition, 2010/11:1 utg.omr. 9
- Rønning, Rolf (2007). I Ole Petter Askheim & Bengt Starring (red.). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups S.33-47
- SFS 2001:453 *Socialtjänstlagen* Stockholm: Justitiedepartementet
- SFS 1998:603 *Lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård* Stockholm: Justitiedepartementet
- SFS 1990:52 *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga* Stockholm: Justitiedepartementet
- Socialstyrelsen (2003). *Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa: svensk version av International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*. Stockholm:

Socialstyrelsen. [Elektronisk] Tillgänglig på Internet:
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2003/2003-4-1>

Socialtjänsten (2009). *Barn och unga som begår brott: handbok för socialtjänsten*. Stockholm: Socialstyrelsen

Starrin, Bengt (2007). I Ole Petter Askheim & Bengt Starring (red.). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups S.62-75

Statens institutionsstyrelse hemsida [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.stat-inst.se/press/pressmeddelanden/okar-chanserna-till-liv-utan-kriminalitet/>> [2011-03-27]

Statens institutionsstyrelse hemsida [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.stat-inst.se/sidor-for-studerande/vad-ar-sluten-ungdomsvard/> [2011-04-03]

Statens institutionsstyrelses hemsida [Elektronisk] *Samverkan mellan SiS och socialtjänsten* (2011) Tillgänglig: <<http://www.stat-inst.se/Documents/lsu/samverkan-mellan-sis-och-socialtjansten-inom-sluten-ungdomsvard.pdf>>

Statens institutionsstyrelses hemsida [Elektronisk] *Sluten ungdomsvård* (2011) Tillgänglig:
<<http://www.stat-inst.se/om-sis/verksamhet/sluten-ungdomsvard/>>

Statens institutionsstyrelses hemsida [Elektronisk] *Årsredovisning* (2009) Tillgänglig:
<<http://www.stat-inst.se/Documents/arsredovisningar/sis-arsredovisning-2009.pdf>>

Statens institutionsstyrelses hemsida [Elektronisk] *Årsredovisning* (2010) Tillgänglig:
<<http://www.stat-inst.se/documents/arsredovisningar/sis-arsredovisning-2010.pdf>>

Svenska Dagbladet, Beatrice Ask, Ask vill ha fotboja mot ungdomsbrottslighet (2011-03-06). [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.svd.se/nyheter/inrikes/ask-vill-ha-fotboja-mot-ungdomsbrott_5986915.svd> [2011-06-09]

Thunved, Anders, Clevesköld, Lars, Thunved, Brigit (2010). *Samhället och de unga lagöverträdarna, Mölnlycke*: Nordstedts Juridik AB

Trost, Jan (2008). *Att skriva uppsats med akribi*. 3., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur AB

Trygged, Sven (2007). *Internationellt socialt arbete – i teori och praktik*. Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk–samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet [Elektronisk] Tillgänglig:
<http://www.vr.se/download/18.7f7bb63a11eb5b697f3800012802/forskningsetiska_principer_tf_2002.pdf> [2011-04-02]

Wibeck, Victoria (2010). *Fokusgrupper. Om fokuserande gruppintervjuer som undersökningsmetod*, Malmö: Studentlitteratur

Öberg, Peter (2011). I Göran Ahrne & Peter Svensson (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. 1. uppl. Malmö: Liber. S. 58-69

Bilaga 1

Hej!

Vi är två socionomstuderande som läser tredje året på Kristianstad Högskola.

Vi ska nu skriva vår C-uppsats, och det är med anledning av det som du har fått detta brev i din hand.

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur ungdomar som är placerade på särskilda ungdomshem ser på sin egen möjlighet att vara delaktig i planeringen av utslussning och eftervård, samt vilken betydelse de anser att detta har för deras återanpassning till samhället.

Vi skulle därför gärna vilja intervjua dig som är placerad på särskilt ungdomshem och som vill dela med dig av dina tankar och upplevelser kring detta.

Vi avser att göra en intervjuundersökning och söker dig som kan tänka dig att intervjuas vid ett eller två tillfällen. Varje intervju beräknas ta cirka en timme och vi vill helst att intervjuerna spelas in på band, då det underlättar för oss vid bearbetningen och analysen av dem. Det är bara vi som intervjuar dig som kommer att lyssna på inspelningarna och allt material kommer att raderas när uppsatsen är klar. Personuppgifter och vad som sägs i intervjuerna kommer att behandlas konfidentiellt, vilket innebär att vi inte kommer skriva ditt riktiga namn, samt att allt material kommer att förvaras så att obehöriga inte kan komma åt det. När uppsatsen är klar får du gärna ett exemplar om du vill.

Deltagandet i intervjun är frivilligt och du får när som helst avbryta din medverkan om du känner att du inte längre vill delta. Som tack för att du ställer upp på intervju kommer du få en biobiljett. Om det är möjligt kommer vi att komma ut och presentera oss för dig, och då får du möjlighet att ställa frågor samt meddela om du är villig att ställa upp på intervju. Därefter bokar vi i så fall in en tid för intervju, som passar dig. I annat fall räcker det att du meddelar till någon personal ifall du vill medverka eller inte.

Din röst och din unika erfarenhet är viktig och kan komma till nytta såväl för andra ungdomar som placeras på särskilda ungdomshem som för yrkesverksamma som i sitt arbete möter dessa ungdomar. Vi är tacksamma om du vill medverka i vår studie!

Med vänliga hälsningar

Evelina Jönsson

evelina.jonsson0018@stud.hkr.se

Diana Edvinsson

diana.edvinsson0001@stud.hkr.se

Bilaga 2

Samtyckesblankett

Jag samtycker till att delta i studien som avser att undersöka LSU-dömdas upplevelse av delaktighet i planering av utslussning och eftervård samt dess betydelse för återanpassningen till samhället.

Jag är införstådd med att ljudupptagningar kommer att göras under intervjun som sedan kommer att skrivas ned och analyseras för att efter uppsatsens godkännande förstöras. Jag är medveten om att studien efter godkännande kan komma att publiceras offentligt efter att uppgifter som kan avslöja min medverkan avidentifierats.

Jag är medveten om att jag deltar frivilligt i studien och att jag när som helst kan avbryta min medverkan.

Jag samtycker till att delta i studien efter att jag har läst igenom tidigare utsänt informationsbrev och ovanstående information.

Ort, datum

Underskrift

Socionomstuderande, Högskolan Kristianstad

Evelina Jönsson

Diana Edvinsson

Handledare, Högskolan Kristianstad

Universitetslektor Sven-Erik Olsson

Bilaga 3

Intervjuguide till de som befinner sig i utslussningsfas

INTRODUKTION

- Presentation av intervjuare och studiens syfte.
- Praktisk information kring tidsram, ljudupptagning, konfidentialitet, intervjupersonens möjlighet att avstå från att svara eller avbryta sitt deltagande i undersökningen.
- Samtyckesunderskrift.
- Eventuella frågor.

INLEDANDE FRÅGOR

- Finns det något du vill berätta om dig själv som kan ha betydelse för vår förståelse för din aktuella situation?

EVENTUELLA TIDIGARE ERFARENHETER

- Har du någon gång tidigare dömts till sluten ungdomsvård?
- Tänkbara följdfrågor: Hur gick det till vid utslussningen? Vad upplevde du som bra och vad var sämre? Hur gick det efter att du kommit ut? Tycker du att dina behov blev tillgodosedda? Finns det något du hade önskat var annorlunda?

NUTIDSFRÅGOR OM DELAKTIGHET

- Har du fått möjlighet att ta del av den handlingsplan och dokumentering som förs om dig?
- Vad vet du om dina rättigheter här på ungdomshemmet? Kan du berätta om dem? Skyldigheter?
- Har du överklagat beslut någon gång? Vet du vad detta innebär? (omvänt)
- När började ni planera för din utslussning?(vad sades, vad hände, vilka var med osv.)
- Anser du att du haft/getts möjlighet att vara delaktig i planeringen och genomförandet av utslussning och eftervård? Hur gick det till?

Följdfrågor: *Om ja – hur?/ I vilka avseenden var du delaktig? Kan du beskriva en konkret situation? (vilka var med, var befann ni er, vad hände osv.) Om nej- I vilket avseende var du*

förhindrad att vara delaktig/ Hur blev du hindrad att vara delaktig? Kan du beskriva en konkret situation, vilka var där, var befann ni er osv.

Vad hände? Hur gick det till? Vad hände då? Vad hände sedan? Vad upplevde du då? Hur kändes det då?

- Efterfrågades dina åsikter eller önskemål i planeringen av utslussningen? Tycker du att det har tagit hänsyn till dessa? Ja/nej: på vilket sätt?
- Är du nöjd med planeringen av utslussning och eftervård eller hade du önskat att något gjorts på ett annat sätt?
- Är det något särskilt i planeringen som du känt dig speciellt nöjd eller missnöjd över?
- Hur skulle du vilja att utslussningsprocessen varit designad/ utformad?
- Vilka delar i en utslussningsprocess är de mest centrala enligt dig?
- Tycker du att det är lätt eller svårt att uttrycka dina åsikter och önskemål här på institutionen? Vad tror du det beror på? Vad tror du att andra skulle svara?
- Tycker du att du blivit lyssnad på? Kan du ge något exempel på någon specifik situation?
- Vilket intryck har du i stort av hur personal lyssnar på de andra ungdomarna här? Socialsekreteraren? Andra inblandade aktörer?
- Vad händer när du berättar något för en personal/har en synpunkt/ett önskemål?
- Tester som gjordes, har du fått ta del av resultaten? På vilket sätt, vilka var med? Vad tyckte du om det?
- Tycker du att du fått möjlighet att påverka din situation? Kan du beskriva någon specifikt exempel där du kunnat vara med och påverka?
- Hur tänker du om dina kamraters möjlighet att påverka, vara delaktiga?
- Finns det tillfällen då du och dina kamrater tillsammans har fått vara med och påverka något? Kan du berätta, hur går det till? Skulle du säga att detta händer detta ofta eller sällan? Vad är det då ni känner/kände att ni kan påverka?
- Har ni ”brukarforum”/ några möten eller samlingar där ni ungdomar får ta upp saker som ni har synpunkter på eller vill förändra? Hur går dessa till? Vilka är med?
- Finns det situationer där du önskat att du kunna påverka men inte fått möjlighet? Hur känns det? Kan du beskriva någon sådan situation?

FRAMTIDSFRÅGOR

- Vad tänker du om utslussningens betydelse för din framtid?

- Har du haft permissioner under tiden du varit här? Vilken betydelse tror de det har för din återanpassa dig till samhället?
- Kommer du att få någon eftervård från socialtjänsten? Vad tycker du om det?
- Vet du hur planeringen ser ut för dig efter din tid här på institutionen?
- Känner du dig redo att lämna institutionen? Vad tror du det är som gör att du känner så?
- Hur ser dina tankar och planer ut för framtiden?
- Om ett år, tror du att du kommer se annorlunda på tiden på institutionen då? Hur tror du att du kommer se på utslussningen?
- Vad tror du är viktigt att tänka på i arbetet med att ungdomar som ska lämna ett ungdomshem?

AVLUTANDE FRÅGOR

- Är det något mer du vill tillägga? Något viktigt som jag inte frågat om?
- Är det något du undrar över som du vill fråga mig?
- Hur upplevde du intervjun?
- *Biobiljett skickas inom kort*

Bilaga 4

Intervjuguide till före detta LSU-dömda

Introduktion:

- Presentation av intervjuare och studiens syfte.
- Praktisk information kring tidsram, ljudupptagning, konfidentialitet, intervjupersonens möjlighet att avstå från att svara eller avbryta sitt deltagande i undersökningen.
- Samtyckesunderskrift.
- Eventuella frågor.

Inledande frågor:

- Finns det något du vill berätta om dig själv som kan ha betydelse för vår förståelse för din aktuella situation?
- När var du placerad? Hur länge? Fler placeringar? Eftervård?

Delaktighet:

- Fick du möjlighet att ta del av den handlingsplan o dokumentering som fördes om dig?
- Kände du till dina rättigheter på ungdomshemmet? Kan du berätta om dem?
- Visste du vad det innebar att överklaga beslut? Gjorde du detta någon gång?
- Anser du att du gavs möjlighet att vara delaktig i planeringen och genomförandet av utslussning och eftervård? Hur gick det till? Känner du att du fick vara delaktig i den omfattningen du önskat?

Följdfrågor: Om ja – hur?/ I vilka avseenden var du delaktig? Kan du beskriva en konkret situation? Vilka var med? Var befann ni er? Vad hände? Om nej- I vilket avseende var du förhindrad att vara delaktig? Hur blev du hindrad att vara delaktig? Kan du beskriva en konkret situation. Vilka var där? Var befann ni er? Vad hände? Hur gick det till? Vad upplevde du då? Hur kändes det då?

- Efterfrågades dina åsikter eller önskemål i planeringen av utslussningen? Tycker du att det togs hänsyn till dessa?
- Kände du dig nöjd med planeringen av utslussning och eftervård när du befann dig på institutionen eller hade du önskat att något gjorts på ett annat sätt? Hur tänker du kring det idag? Har din syn på det förändrats med tiden?
- Var det något särskilt i planeringen som du kände/känner dig speciellt nöjd eller missnöjd över?

- Hur skulle du vilja att utslussningsprocessen varit designad/ utformad?
- Vilka delar i en utslussningsprocess är de mest centrala enligt dig?
- Tyckte du att det är var lätt eller svårt att uttrycka sina åsikter och önskemål på institutionen? Vad tror du det beror på? Vad tror du att andra skulle svara?
- Tycker du att du blivit lyssnad på? Kan du ge något exempel på någon specifik situation?
- Vilket intryck har du i stort av hur personal lyssnar på de andra ungdomarna som befann sig på institutionen? Socialtjänsten? Andra inblandade aktörer?
- Vad hände när du berättar något för en personal, hade en synpunkt eller ett önskemål?
- Tester som gjorts – Fick du fått ta del av resultaten från dem? På vilket sätt, vilka var med?
- Tycker du att du fått möjlighet att påverka din situation? Kan du beskriva någon specifikt exempel där du kände att du kunde vara med och påverka?
- Om du ser tillbaka, hur tänker du om dina kamraters möjlighet att påverka, vara delaktiga?
- Fanns det tillfällen då du och dina kamrater tillsammans fick vara med och påverka något? Kan du berätta, hur gick det till? Hände det ofta? Vad är var det då ni kände att ni kan påverka?
- Hade ni ”brukarforum”/ några möten eller samlingar där ni kunde ta upp saker som ni hade synpunkter på eller vill förändra? Hur gick dessa till? Vilka var med?
- Fanns det situationer där du önskat att du kunnat påverka men inte fick möjlighet? Kan du beskriva någon sådan situation? Hur kändes det?

Nulägesfrågor:

- Om du vill berätta; Vad har hänt sedan du kom ut från institutionen? Vad tänker du om det?

Framtidsfrågor:

- Vad tänker du om utslussningens betydelse för din framtid?
- Hade du permissioner under tiden du vistades på institutionen? Vilken betydelse tror de det haft för din återanpassning dig till samhället?

- Visste du hur planeringen såg ut för dig efter din tid på institutionen?
- Kände du dig redo att lämna institutionen när det var dags? Vad tror du det var som gjorde att du kände så?
- Fick du någon eftervård från socialtjänsten? Vad tycker/tyckte du om det?
- Hur såg dina tankar och planer ut för framtiden när du var i utslussningsfasen? Finns det några skillnader mot vad du tänker idag?
- Ser du annorlunda på tiden på institutionen och utslussningen nu i jämförelse med när du befann dig på institutionen?
- Vad tror du är viktigt att tänka på i arbetet med att ungdomar som ska lämna ungdomshemmet?

Avslutande frågor:

- Är det något mer du vill tillägga? Något viktigt som jag inte frågat om?
- Är det något du undrar över som du vill fråga mig?
- Hur upplevde du intervjun?
- Biobiljett